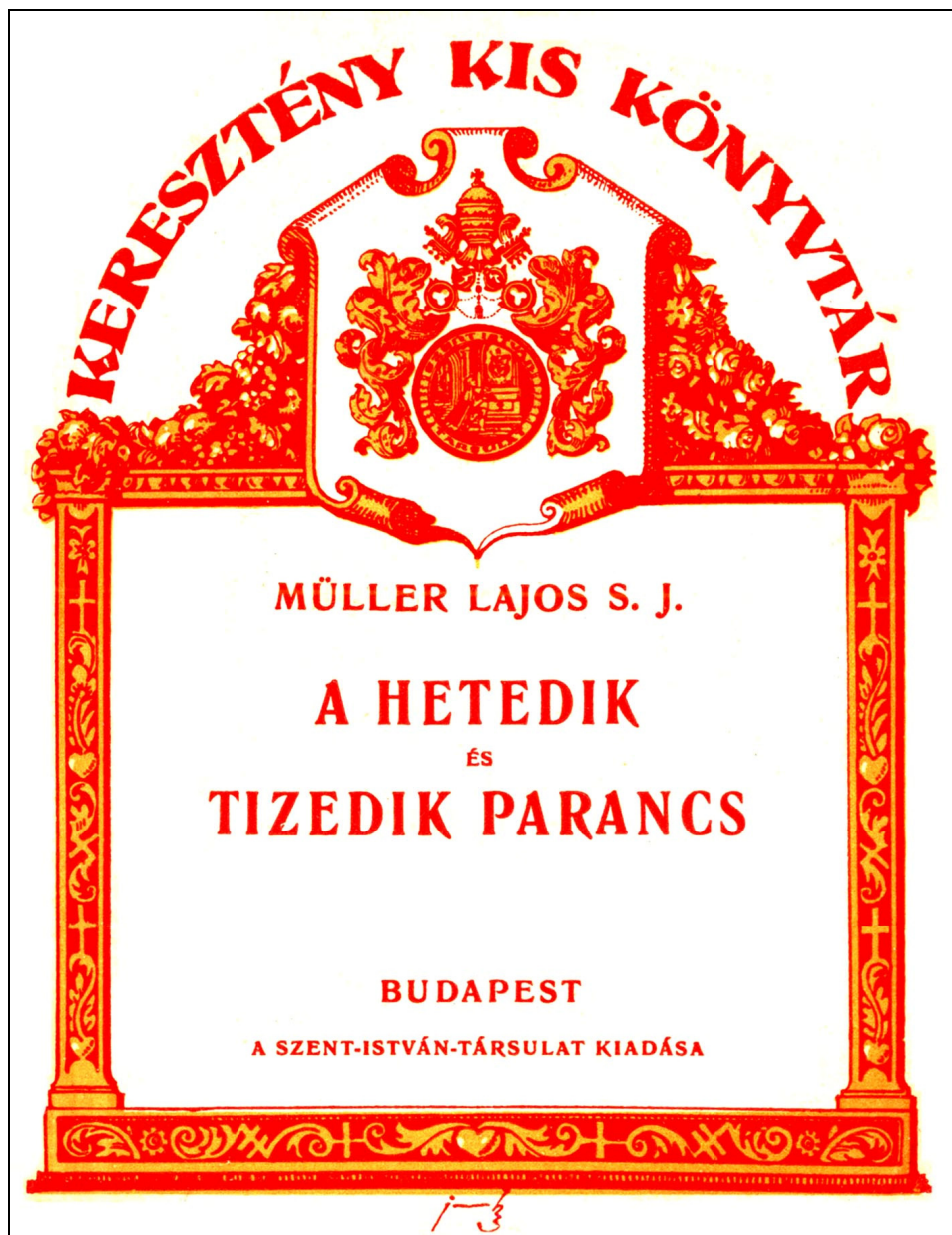

Müller Lajos

A hetedik és a tizedik parancs

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Müller Lajos
A hetedik és a tizedik parancs

Nihil obstat.
Dr. Theophilus Klinda
censorum praeses.

Nr. 660.
Imprimatur.
Strigonii, die 28. Februarii 1925.
Julius Machovich
vic. generalis.

Imprimi potest.
Nr. 163/1925.
Budapestini, 22. Jan. 1925.
Adalbertus Csávossy
Praep. Prov. Hungariae.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv a Szent István Társulat kiadásában jelent meg 1925-ben. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztorni célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Az anyagot Kreschka Károly vitte számítógépbe.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Forrásaim	6
Előszó.....	7
A földi javak	7
Istentől vannak.....	7
A teremtmények célja	8
I. A tulajdonjog	9
1. A tulajdonjogról általában.....	9
A tulajdonjog jogi és erkölcsi ismertetése	9
Mi az a tulajdon?.....	9
Mire terjedhet ki a tulajdonjog?.....	10
Ki lehet tulajdonos?	11
A tulajdonjog védelme.....	11
A tulajdonjog ellenségei	11
Mit mond a történelem?	12
Mit mond a józan ész?	13
A magántulajdon erkölcsi jelentősége	14
Isten akarata	15
Az Egyház és a vagyonszövetség	15
A szentatyák.....	16
2. A tulajdonjogról részletesen	17
A szülők és gyermekek birtokjoga.....	17
A gyermek támogassa szüleit.....	17
A gyermek tartsa el szüleit.....	18
A magyar jog.....	19
A házastársak birtokjoga.....	20
A magyar jog.....	20
Magyar házassági birtokjogrendszer.....	21
Gyakorlati következtetések.....	22
A szerzői jog	23
A magyar jog.....	24
A Egyház és az egyháziak birtokjoga	24
Az Egyház birtokjoga	24
Szekularizáció	25
A holtkéz.....	26
Az egyháziak birtok joga	27
3. A tulajdon szerzése	28
Foglalás (Okkupáció).....	28
A találás	30
A talált kincsek	30
Kezdetől fogva gazdátlan dolgok	31
Elhagyott dolgok.....	31
Elvesztett dolgok.....	31
Munka	33
Elévülés (elbirtoklás)	34

Elévülés az egyházból.....	35
II. A tulajdonjog megsértése.....	36
1. A tulajdonjog megsértéséről általában.....	36
Igazságtalanság.....	36
2. A tulajdonjog megsértése részletesen.....	36
Eltulajdonítás.....	36
A lopás.....	37
A lopás (károsítás) súlya.....	38
Enyhítő körülmények.....	39
Mentő körülmények.....	40
III. A megsértett tulajdonjog kiegyenlítése.....	42
1. A visszatérítésről általában.....	42
Isten törvénye.....	42
A visszatérítés lélekbe vágó kötelesség.....	42
Ugyanabban a rendben.....	44
Mikor kötelez súlyos bűn terhe alatt?.....	44
A visszatérítés címei (gyökerei).....	45
2. A visszatérítésről részletesen.....	45
Visszatérítési kötelem a magunknál tartott dolog folytán.....	45
A jóhiszemű birtokos.....	45
A rosszhiszemű birtokos.....	46
Néhány gyakorlati eset az életből.....	46
Kétséges hiszemű birtokos.....	46
Visszatérítési kötelem károsító cselekedet miatt.....	47
Közreműködésből eredő visszatérítési kötelem.....	48
A visszatérítés körülményei.....	48
Mennyit?.....	48
Kinek?.....	49
Hogyan?.....	49
Hol?.....	49
Mikor?.....	49
A visszatérítés kötelemétől felmentő okok.....	50
3. Visszatérítési kötelem egyes különös esetekben.....	50
IV. A szerződésekről.....	52
1. A szerződésről általában.....	52
A szerződés kellékei.....	52
Kölcsönös beleegyezés.....	53
2. Egyes szerződésekről külön-külön.....	53
Ajándékozás.....	53
A végrendelet.....	54
A végrendelet kellékei.....	54
Az írásbeli végrendelet alakja.....	55
A szóbeli végrendelet alakja.....	55
A kiváltságos végrendelet alakja.....	56
A törvényes alakot nélkülöző végrendeletek érvénye.....	56
Az örökösök.....	56
A kötelesrész megsértése.....	57
A végrendelet visszavonása.....	57
Egyéb végrendelező akaratnyilvánulások.....	57
Néhány jótanács.....	57

A kölcsön	58
Uzsora	59
Visszterhes szerződések	59
Adásvétel	59
Az igazságos ár	60
Az eladó kötelességei	60
A vevő kötelességei	60
Néhány gyakorlati eset	60
Árverés	61
A biztosítás	61
Vagyont biztosítás	61
Életbiztosítás	61
A játék	62
A tőzsde (börze)	62

Forrásaim

Antoine: Cours d'Économie Social, Sixième édition

Arregui: Summarium Theologiae Moralis

Bougaud: Kereszténység és korunk

Cathrein: Moralphilosophie. II.

Garriguet: La valeur social de l'Église. 4. Édition

Jehlicska: Erkölcsi és társadalmi jólét

Lehmkuhl: Theologia Moralis. I.

Nagy Antal: Hitelemzés példákban. II. kötet

Noldin: Summa Theologiae Moralis. (De praeceptis.)

Raffay: A magyar magánjog kézikönyve. I. és II. kötet

Spirágó: Beispiel-Sammlung

Szentírás, Codex Juris Canonici, Grill-féle Jogi Zsebkönyvtár

Előszó

Ebben a könyvecskében is két parancsot foglalunk össze. Oka ennek ugyanaz, mint amely a VI. és IX. parancs együttes tárgyalására indított. A VII. parancs ugyanis felebarátunk anyagi javaival szemben tanúsítandó külső viselkedésünket irányítja. Meghatározza, amit embertársaink tulajdonával szemben külsőleg cselekednünk kell, illetőleg tennünk nem szabad. A X. parancs mások anyagi javai utáni bűnös vágyak ellen tiltakozik. Tehát a belsőt szabályozza. Érdeemesnek tartotta Isten erre külön parancsot adni, mert mint az Üdvözítő is mondja: „a szívből erednek a gonosz gondolatok ... *lopások* ... , melyek megfertőztetik az embert”. (Mt 15,19)

E kettős parancsnak korunk szociális mozgalmai, a háború s forradalmak által összevissza kuszált közállapotaink egészen különös jelentőséget adnak. Tárgyalásuk azonban nem csekély nehézségek elé állít. Túlságosan bő anyagból kell leszűrünk azt, ami lényeges, szükséges és közérdekű. A kölcsönös igazságosság rideg s száraz tételeit kell mintegy mézbe, olajba mártanunk, hogy könyvünkkel ne csak a szellemet gazdagítsuk, hanem a léleknek is nyújtsunk ízletes táplálékot.

Azonkívül a keresztény erkölcsan a VII. parancsot illető kérdésekben akárhány esetben egyszerűen a világi, állami törvényekre utal, mint amelyek a természeti törvénynek sokszor elég homályos s nagyon is általános elveit magyarázzák, az adott körülményekre alkalmazzák s így számunkra gyakran *lelkiismeretben is követendő* zsinórmértéket állítanak.

Már pedig a nagy, klasszikus erkölcsani írók között tudtunkkal egy sincs, aki a magyar jogot is következetesen szemmel tartaná, jóllehet annak ismerete nem kevés lelkiismereti ügy elbírálásánál szinte nélkülözhetetlen. Így tehát bizonyos tekintetben úttörő munkát végzünk, midőn a magyar jog erkölcsani vonatkozásait is feldolgozzuk.

Szolgálatot vélünk ezzel tenni nemcsak a katolikus nagyközönségnek, hanem a főtisztelendő papságnak is, amelynek a világi jog tanulmányozására alig van ideje s alkalma.

Könyvünkre különös áldását kérjük annak, aki a VII. és X. parancsot teremtoi kezével az emberi szívbe véste, aztán pedig nagyobb világosság s nyomatékosság kedvéért Sinai-hegyének magasából nagy ünnepélyességgel s félelmet gerjesztő szigorral kihirdette, hogy legyen az a nagy útra bocsátott emberi földi s örök üdvének biztos záloga.

Egyben különös szeretettel ajánljuk könyvünket édes hazánk népének. Mert neki is szól az isteni ige: „*Az igazságosság felemeli a nemzeteket, a bűn pedig szegényekké teszi a népeket*”. (Péld 14,34)

A földi javak

Istentől vannak

A teremtés nagy műve immár befejezve. A világalkotás hatodik nagy korszaka már alkonyodik. Készen áll a nagy mindenségben oly elenyésző kicsiny, de Isten terveiben oly nagy jelentőségű föld. A tengerek már saját medrükbe vonultak, a föld méhe termeli kincseit, felszínén pedig szétárad a duzzadó, friss élet, melyet a *Teremtő* lehelete fakasztott rajta.

Dús gazdagsággal, szépséggel bontakozik ki a növény- és állatvilág s első erő kifejtésében csodadolgokat terem, óriási fákat, állatokat, melyeknek a mai égbenyúló fenyők, tölgyek s pálmák, a hatalmas elefántok, oroszlánok s vízilovak csak törpe leszármazottai.

Nagyszerű tükre mindez Isten mindenhatóságának, bölcsességének s szépségének, de egyben roppant gazdaság is, mely pompás felszerelésével szinte szemlátomást vár valakit:

várja urát, gazdáját, királyát. És a Teremtő nem is késik ezzel a világot megajándékozni. A hatodik nap estéjén megalkotja remekét, tulajdon eleven arcképét, amelynek számára a látható világ, mint nagyszerű keret készült, a királyt, kit már készen vár a föld birodalma.

„Alkossunk – úgymond – embert, a mi képünkre és hasonlatosságunkra, ki uralkodjék a tenger halain és az égi madarakon és a vadakon és az egész földön ... És teremte Isten az embert az ő képére... és mondá: Növekedjete és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hajtsátok azt birodalmatok alá ... És úgy lőn.” (Ter 1,26–30)

Így beszél az emberiségnek legősibb s leghitelesebb okmánya, amelyet ezredéveken át féltve őrzött a zsinagóga, újra hitelesített a megtestesült Ige s isteni sugallatra írotnak hirdet a Szentlélektől kormányzott katolikus Egyház.

A föld tehát mindazzal, amit csak hordoz, termel, rejteget, az emberi nemé; a teremtő Isten bőkezű, nagylelkű ajándéka. Jó dolgok ezek mind, javak, mert hiszen Isten alkotta azokat, de azért is, mert céljuk, melyet a *Teremtő* velük elérni akar, jó és szent.

A teremtmények célja

Mindennek végcélja Isten, ki a világot saját dicsőségére alkotta, ő a középpont, amelybe minden sugár szükségképpen összefut. Ámde a *közvetlen* cél, amelyért a föld s javai teremtvé vannak, az *ember*. Isten, a tiszta szellem, azoknak hasznát amúgy sem vehetné, sőt a dicsőség is csupán az ember útján jut belőlük a *Magasságbeli* égi trónusáig.

Az anyagi világ ugyanis az ember nélkül olyan volna, mint a bezárt képtár, melyből senki sem merít műélvezetet s lelki hasznot. Az ember van hivatva, hogy a természetnyújtotta képekről leolvassa a *Teremtő* létét, nagyságát, jóságát, tekintélyét s egyéb tökéletességeit. Azért tanítja *Szent Pál*, hogy amennyiben *Isten* láthatatlan, „a világ teremtésétől fogva munkáiból megismerhető és látható, úgy, hogy (a hitetlenek) menthetetlenek”. (Róm 1,20)

A nagy világ az ember nélkül olyan volna, mint a *gazdaság*, melyből senkinek haszna nincs; olyan, mint a fenséges templom, amelybe senki sem jár áldozatot bemutatni.

Az ember a világ *gazdája*, *haszonélvezője*. Maga a tudomány is igazolja, amit Isten jóságából amúgy is bizonyossággal következtethetnénk, hogy a föld képes az egész emberi nemet, szaporodjék bármily fokban, a világ végéig jól eltartani, ha térségein kellőképpen megoszlik s szellemi és testi erőit megfelelően munkába állítja. A végső nyomorért, az éhínségért sohasem *Istent* – aki azt magasabb okokból csupán megengedi –, hanem az emberi szabadakaratot s végelemzésben a bűnt kell felelőssé tennünk.

Az anyagi világ azután bő alkalmat nyújt az embernek, hogy *dolgozzék*, testi, szellemi erejét kifejtse, tisztességesen megéljen s így módja legyen Istenét hűséges szolgálata által megdicsőíteni.

Az ember a világ *papja*. Van sok minden a földön, amiről le kell, illetőleg le szabad mondanunk. Van módunk tehát áldozatokat mutatni be Istennek, amiben ő a legnagyobb dicsőségét találja itt a földön.

És kétségkívül nem hiába alkotta Isten a földi dolgokat oly kedvesekké, vonzókká. A szeretet s nagylelkűség így kap bő anyagot a szép s nagy áldozatokra.

Sőt a paradicsomi bűn óta a föld nem csupán rózsát, hanem tövist és bojtort is terem, mely felvérzi az ember kezét, sőt szívét is. Bő alkalom nyílik ezáltal, hogy Istenünket nagy, sőt hősi erények gyakorlatával dicsőítsük meg.

Ezt a magasztos gondolatmenetet fejti ki *Loyola Szent Ignác* az ő híres „*Lelki gyakorlatai*”-ban, midőn azt állítja:

„A többi dolog mind (az emberen kívül) a föld színén teremtvé van az emberért, hogy azt az ő célja elérésében segítsék. Amiből következik, hogy úgy kell azokat igénybe venni, felhasználni, hogy azt a célt, amelyért az ember teremtvé van, előmozdítsák”.

I. A tulajdonjog

1. A tulajdonjogról általában

A tulajdonjog jogi és erkölcsstani ismertetése

Nincs kérdés, mely az emberiséget ősidőktől fogva annyira érdekelné, mint a földi javak feletti osztozkodás; nincsen semmi, ami kezdet óta annyi nézeteltérésre, elégedetlenségre és viszályra adott volna alkalmat, mint ez a nagy probléma.

Azt mindenki tudja, érzi, hogy minden, amit csak a föld ad, az emberi nemé, a mienk s így bizonyos fokban jogot formálhatunk arra valamennyien, akik csak az emberi természetben részesedünk. Ámde nyomban lelkünk elé tolul a fontos kérdés, vajon *egyes* ember vagy az emberek egyes csoportja, minő pl. a család, hatalmába keríthet-e kisebb-nagyobb részt, porciót a föld adta javakból olyként, hogy affelett *mint sajátjával korlátlanul* rendelkezék s a többi embert annak élvezetéből kizárhassa. Szóval szerezheth-e magának *tulajdonjogot*.

Mielőtt erre a fontos s olyannyira vitatott kérdésre a feleletet megadnák, meg kell egy kissé állapotodnunk. Tisztáznunk kell előbb a fogalmakat, mert enélkül sem a tulajdonjog, sem pedig az ennek védelmére felállított VII. és X. parancs ügyében alig tudnánk eligazodni.

Mi az a tulajdon?

Tulajdonunknak azt nevezzük, ami felett szabadon, belátásunk szerint rendelkezhetünk; amit tetszésünk szerint kihasználhatunk, eladhatunk, elajándékozhatunk, esetleg meg is semmisíthetünk. Ha fukarkodunk a tulajdonunkkal vagy ha eltékozoljuk azt, ezáltal véthetünk ugyan a szeretet, az erény, a kötelesség ellen, de az *igazságosságot* nem sértjük meg és pedig éppen azért nem, mert hiszen *tulajdonunkkal* bánunk el.

A tulajdonos és tulajdona között a természet Ura, Alkotója szoros kapcsolatot létesített.

Ebből a hozzátartozásból forrásoznak az erkölcsi alapelvek, melyekkel hasznos lesz jó eleve megismerkednünk, nem csupán azért, mert a tulajdon természetét nagyon jellemzik, hanem azért is, mert sarkalatos törvényei a kártérítésnek, amellyel majd alább részletesen kell foglalkoznunk.

a) „*A dolog ura után kiált*” – mondja az erkölcsstan kifejező képletességgel. Vagyis a tulajdon bizonyos természetellenes helyzetbe jutott, mihelyt gazdája kezéből kikerült s tőle távol van s szinte kívánczik megint annak hatalma alá jutni, aki *egyedül* rendelkezhetik vele jogosan.

b) „*A dolog urának gyümölcsözik*”, vagyis hajtja mindama hasznát, melyet *belőle* csak vonni lehet.

c) „*A dolog urának vesz el*”, ha ti. véletlen szerencsétlenségnek, pl. tűzvésznek esik áldozatul. Ha azonban más bűne folytán pusztul el, ez a más a dolog urát kárpótolni tartozik.

d) „*Más dolgából senkinek sem szabad gazdagodnia*”, vagyis nem szabad a más dolgából eredő hasznát a saját vagyona növelésére fordítania.

Mire terjedhet ki a tulajdonjog?

Mindenekelőtt hangsúlyoznunk kell, hogy a tulajdonjog, melynek természetét az imént jellemeztük, soha, semmi körülmények között sem terjedhet ki sem saját, sem embertársaink *személyére s életére*. Fontos igazság, melyet a nagy *Szent Pál* a következő magasztos igével tanít:

„*Közülünk senki sem él magának és senki sem hal meg magának; mivel ha élünk, az Úrnak élünk, ha meghalunk, az Úrnak halunk meg; tehát akár élünk, akár halunk, az Úréi vagyunk*”. (Róm 14,7.8)

Tilos tehát az öngyilkosság, öncsonkítás: „*Én ölök és elevenítek, sebesítek és gyógyítok*” – ügymond az Úr. (MTörv 32,39) Erről, valamint a gyilkosságról bőven szólottunk az V. parancsban. De tilos a rabszolgakereskedés s -tartás is, amelyet, mint erkölcstelen s az emberi természetet mélyen meggyalázó kegyetlenséget Egyházunk mindenha elítélt, összes tekintélyét latbavetve annak beszüntetésére.¹

Ámde, ha személyünk nem is, de igenis mieink a mi *szellemi s lelki tehetségeinknek* gyümölcsei, mint pl. eszméink, akarati tényeink s így érdemeink is. Ezek a mi igazi kincseink, melyeket „a moly meg nem emészt, tolvajok el nem lopnak”, melyek elkísérnek bennünket az örökkévalóságba. Viszont vétkeink is, sajnos, a mieink, a mi lelkünket terhelik s elkísérnek bennünket a síron túl is, hacsak idejekorán le nem rázzuk bilincseiket.

A *jó hírnév, becsület* szintén a mi tulajdonunk. Mi szerezzük azt meg s le is mondhatunk róla, hacsak magasabb érdekek ez ellen nem tiltakoznak. Így pl. lemondhatunk arról, hogy rágalmozónk a jó hírnevünkön ejtett csorbát jóvátegye.

A *külső javak*, melyekről e könyvben tüzetesen tárgyalunk, szintén tehetik tulajdonunkat, már ti. az olyanok, melyek egyáltalán alkalmasak arra, hogy magántulajdont alkossanak. Így pl. a levegőt, világosságot, vizet senki fia ki nem sajátíthatja, sőt a nyilvános templomokat, temetőket, utakat, tereket, hidakat is kiveszi a jog a magántulajdon tárgyai közül. De még a magánbirtoklásra alkalmas dolgok sem mehetnek át egyesek tulajdonába oly feltétlenül, hogy bizonyos fokban az emberi nem közkincese ne maradnának.

Ebbe a kérdésbe, mely korunk legégetőbb kérdése, rendkívül értékes vezérfényt lövellnek *XIII. Leó* pápának apostoli levelei, amelyek, ha nem is hitágazatok, de normák, melyekhez a katolikusok alkalmazkodni kötelesek. Így nevezetesen a magántulajdonjog kiterjedésére így fejti ki a nagy pápa a Egyház álláspontját: „Isten a földet nem oly értelemben adta át az emberiség összességének, hogy mindenki különbség nélkül úr legyen felette, hanem oly módon, hogy maga senkinek sem szabott ki meghatározott részt belőle, hanem inkább az emberi szorgalomra és a *népektől létesítendő intézményekre bízta a magántulajdon határainak megszabását s felosztását*”.

Mélyértelmű s a gyakorlati életbe nagyon bevágó szavak ezek, amelyeket mintha nem is méltattak volna eddigelé elég figyelemre. Vonjunk le belőle néhány elemi következtetést.

a) Minthogy tehát Isten a föld javait elsősorban az egész emberi nem fenntartására rendelte s adományozta, távol volt tőle a szándék a társadalmat dúsgazdagokra és Lázárookra bontani fel, hanem sokkal inkább megfelel bölcs terveinek a földi javaknak lehető *méltányos elosztása*. A vagyon, hogy *Verulamio Baco* drasztikus, de jellemző hasonlatával éljünk, olyan, mint a trágya. Egy rakáson hagyva mit sem használ, ha azonban szétterítik a szántóföldön, megtermékenyíti azt és sok hasznót hajt. Az államnak tehát nemcsak joga, hanem kötelessége is gondoskodni arról, hogy legyen munkaalkalom, s hogy a munka megkapja a méltányos jutalmát. Meg kell akadályoznia, hogy egyes osztályok a többiek rovására rohamosan meggazdagodjanak. Sőt, mint maga *XIII. Leó* céloz arra, megvan a hatalma, hogy a

¹ A maradiságról annyiszor vádolt Róma volt az, amely szavát felemelte, hogy az amerikai indiánok emberi mivoltát s méltóságát bizonyítsa és védelmezze. (Lásd III. Pál pápa „Veritas ipsa” kezdetű bulláját 1537-ben.)

birtokoknak határokat szabhat, megfelelő kárpótlással kisajátíthat, hogy így megnyissa másoknak is a tisztességes megélhetés és boldogulás útját.

b) Azokat pedig, akik a dologra képtelenek, kötelesek a vagyonosok feleslegéből, ha pedig ezt nem tennék, az állam a közadókából eltartani.

c) Végző szükség esetén, ki-ki teljes joggal felhasználhatja a máséból azt, ami élete fenntartásához nélkülözhetetlenül szükséges, szóval azt, ami őt a pusztulástól megmentheti; és a tulajdonosnak ily esetben nincs joga őt ebben megakadályozni. Erről egyébként annak helyén még külön meg fogunk emlékezni.

Ki lehet tulajdonos?

a) Tulajdonos lehet – a természetjog szerint – elsősorban minden *élő ember* fogantatásától fogva haláláig még abban az esetben is, ha értelme használatától egész életében meg van fosztva. A tulajdonjog gyökere ugyanis maga az értelmes emberi természet, amely minden embernek sajátja. „Míg az örökös *kisded*, mondja *Szent Pál*, semmit sem különbözik a szolgától, jóllehet *mindennek ura*. (Gal 4,1) A halottnak azonban, amint nincs semmi anyagi szükséglete, éppúgy nincs joga sem a föld javaira, amelyek reá nézve már teljesen céltalanok. De megmarad elhunytjaink joga jó hírnevökre, valamint arra is, hogy végző jogos rendelkezéseket végrehajtsák.

b) Tulajdonosok lehetnek az ún. *erkölcsi személyek* is, ti. a jó célból alakult társaságok, aminő elsősorban a katolikus *Egyház* s a szűkebb körű alakulatok annak kebelében, minők az egyházmegyék, plébániák, zárdák, szemináriumok s egyéb intézetek. (1495. kánon.) Tulajdonjogukról, mely természeti és isteni jogon alapszik, alább még bővebben szólunk.

c) Tulajdonos lehet végül maga az állam, mint ilyen, s azok a társulatok, egyesületek s intézmények, melyeket erkölcsi személyeknek elismer s birtoklási joggal felruház. Ezek az ún. *kiváltságos társulatok*. Azonban tiltakoznunk kell ama téves felfogás ellen, mely az egész ország végző s általános birtokosát az államban látja, mint amely a magánbirtokok felett korlátlanul rendelkezhetik s azokat elkobozhatja. Hazánk földjétől elszakított területeken e tekintetben mérhetetlen sok s égbekiáltó igazságtalanság történik szinte állandóan. Az államnak kisajátítani, földreformot csinálni stb. csak akkor s annyiban van joga, amennyiben ezt a közjó megköveteli s a tulajdonosok megfelelő kárpótláshoz jutnak. Egyházi javak kisajátításához ezenfelül még az *Egyház* fejének kifejezett beleegyezése is múlhatatlanul szükséges. (1530–1532. kánon.) Az ez ellen vétők az összes bűnrészesekkel együtt az egyházi kiközösítés büntetését vonják magukra. (2347. kánon.)

A tulajdonjog védelme

A tulajdonjog ellenségei

Mielőtt a keresztény tant s világnézetet a tulajdonjogra vonatkozólag bővebben kifejtenők, szükségesnek látszik az ezzel szöges ellentétben álló társadalmi rendszert is röviden megismernünk.

Két hatalmas tábornak látunk napjainkban élethalálharcra felkészülten egymással farkasszemet nézni.

Egyik magát *polgári* társadalomnak nevezi s a magántulajdont mint alapdogmát vallja s hirdeti; a másik, melynek közös, gyűjtőneve „*szocializmus*”, tagadja a tulajdonjogot.

A szocialista tábor azonban, a szerint, amint a közös cél elérésében különböző taktikát akar igénybe venni s különböző tempóban eljárni, más és más csoportokra oszlik. A legszélsőbbek az ún. *kommunisták*, akik az összes javakat, tehát nemcsak a termelés,

előállítás eszközeit, mint a föld, gép, hanem az életfenntartásra szükséges dolgokat, minők a ruha, táplálék stb. s pedig rövidesen és erőszakosan közös birtokká akarják tenni. Valamennyi *szocialista* álma ugyancsak ez volna, minthogy azonban a legtöbben közülök ennek megvalósulását belátható időközön lehetetlennek tartják, megelégednének egyelőre azzal, ha az ún. produktív javak, minők a földbirtokok, gyárak, közlekedési eszközök válnának közös birtokká, míg ellenben az életfenntartás eszközeit meghagynák magántulajdonnak. Ezek a kommunista proletárdiktatúrát, mely hazánkat tönkretette, legalább külsőleg helytelenítik, nem mintha elveiket elítélnék, hanem csupán azért, mert eljárásukat elhamarkodottnak tartják.

Vannak továbbá szocialisták, akik azt kívánják, hogy egy-egy község határain belül a termelőeszközök ugyan közösek legyenek, de a községek között összetartó kapocs, minő az államhatalom, ne létezzék; ezek az ún. *anarchisták*. Vannak ismét olyanok, kik a termelőeszközöket az egymástól független államok közös birtokává tennék, ez az *állami szocializmus*. Mindezekről eltérnek a *szociáldemokraták*, akik az államhatalom helyébe a közös emberi társadalmat tennék, amely bizonyos gazdasági hatóságot alkotna s szervezne minden törvényhozói, bírói s végrehajtói hatalom nélkül, melyekre az ő álmodott új világukban szükség amúgy sem lenne. Nagyon világos, hogy valamennyi felsorolt árnyalat a közös alapelnél fogva, ha programjához hű és következetes marad, végkifejlődésében a kommunizmust eredményezné.

Mit mond a történelem?

A szocializmus azáltal, hogy magát a tulajdonra való jogot tagadja, Istennek VII. parancsával szemben a lehető legélesebb ellentétben áll. Hogy álláspontját igazolja, a magántulajdont mint természetelleneset, az ősi emberi állapot elfajulását szereti feltüntetni. És vajon a történelem igazat ad-e neki?

Nem tagadjuk ugyan, ha az ember megmaradt volna az ártatlanság paradicsomi állapotában, a veleszületett magántulajdonjog érvényesítésére, legalább is a mai formájában, nem lett volna szükség. A föld bőven és fárasztó, kínos munka nélkül hozta, termelte volna az élet szükséges eszközeit; a kölcsönös, szenvedélymentes testvéri szeretet s egyetértés a javak közös élvezetét nem zavarta volna meg és minthogy betegségtől, nyomortól, mely a bűn folytán zúdul reá, nem kellett volna tartania, nem lett volna kényszerülve gyűjteni, félretenni s magáról, családjáról a sorscsapások, a szükség idejére gondoskodni. Ámde beállott a bűnbeesés s annak következményei szinte követelik, hogy az ember a természetben gyökerező, személyében székelő tulajdonjogot érvényesítse. Már az ősszülok gyermekei, *Kain* és *Ábel* külön-külön, mindegyik a *sajátjából* hoz áldozatot Isten oltárára s a *Szentírás*, mely egyébként megcáfolja, hogy az emberiség eredeti állapota a teljesen civilizálatlan vadság volt, világos bizonyítékokkal szolgál, hogy a szaporodó emberiség a magántulajdon álláspontjára helyezkedett. A törzsekké fejlődött családok csakhamar városokat építenek maguknak s földterületeket foglalnak le saját használatukra. A patriarchák gondoskodnak, hogy örökségük gyermekeikre, nevezetesen az elsőszülöttre szálljon. A zsidó nép történetének minden lapja a magántulajdonjog elismerését tartalmazza. De így volt ez a szomszédos népeknél is.

Ábrahám temetkezési helyet vásárol a heteusok lakta földön. Felkér evégből egyeseket e nép fiai közül: „Szóljatok érettem *Efronnál*, *Szeor* fiánál, hogy adja nekem a kettős barlangot, mely az *ő szántóföldjének* végén vagyon; *méltó árért* adja nekem azt előttek temető-*birtokul*”. Az alkut azután ünnepélyesen meg is kötötték. Ábrahám lefizette a 400 ezüstsziklust, a békebeli 400 koronával körülbelül egyenértékű összeget s a gondosan kimért területet örök birtokába vette. (Ter 23)

Jákob ugyancsak idegen vidéken „*megvevé azon földrészt, melyen sátorokat vont vala, Hemornak, Szikem atyjának fiától száz bárányon*”. (Ter 33,19)

Babilon romjai között ásatások alkalmával százsámra találnak cseréptöredékeket. Róluk magánvagyonai szerződéseket lehet kibetűzni, melyeket a Kr. e. XIII–XVIII. századokban kötöttek. Ugyanezt tanúsítják Assyria ősi emlékei is.

Egyiptomban, jóllehet a fejedelem volt az egyetlen birtokos, aki nélkül „*senki Egyiptom földén kezét vagy lábát meg sem mozdíthatta*” (Ter 41,44), de ezzel a magántulajdon nem volt egészen kizárva. Hiszen tudjuk, hogy Putifár Józsefet teljhatalmú sáfárrá teszi a saját házában. „*És az Úr megáldó az egyiptomi ember házáat Józsefért és megsokasítja minden vagyonát, mind otthon, mind a mezőkön*”.

Hasonlóképp az ősi Kína is, bár a fejedelemben, mint valami földi istenségben látta az ország kizárólagos birtokosát, de ez sem volt több, mint a hűbérrendszer valami neme, mely a magántulajdonjogot inkább csak korlátozta, mint elkobozta. Annyi bizonyos, hogy a Kr. e. III–IV. században a császár legfeljebb csak nagyobb felügyeleti joggal rendelkezik a földbirtokok felett, amint ez egyéb civilizált országokban is hajdanta szokásban volt.

Teljesen légbőlkapott tehát az az állítás, mintha az emberi nem ősi állapota a kommunizmus lett volna, mint amely természetünknek a legmegfelelőbb.

Sőt nyilvánvaló a történetbűvár előtt, hogy az ember már magántulajdonnál lép fel a történelem színpadjára s minél inkább fejlődik, művelődik s halad, annál inkább kialakul s megerősödik benne a tulajdonjog szentségének tudata s tisztelete. Már ez egymaga is eléggé igazolja, hogy a tulajdonjog az emberi természet legelemibb törvényei közül való s minthogy mindig, mindenütt, minden népnél megvolt, szükségképpen természetünkéből forrászik.

Mit mond a józan ész?

De maga a józan ész, még ha eltekint is a történelemtől, a tényektől, ugyancsak a magántulajdonjog mellett kénytelen lándzsát törni.

a) Az embernek lényével összeforrott az önfenntartás ösztöne, mely szünös-szüntelen arra sarkallja, hogy úgy magáról, mint hozzátartozóiról, főleg gyermekeiről, kikben saját életének folytatását látja, gondoskodjék.

Érzi tehát magában a jogot, hogy megszerezze s birtokolja az eszközöket, melyek önmagának s családjának fennmaradását minden eshetőségre biztosítják. Mindez tulajdonjog nélkül lehetetlen. Ez oly világos, hogy még a legelvadultabb kommunista is fellázad és feledi mesterségesen csinált elveit, ha valaki ahhoz talál nyúltni, amit önmaga vagy családja fenntartására félretett s szükségesnek tart.

b) De még ha a társadalom – ahogy a szociáldemokrácia képzei – el is tudná látni az embert családotól együtt a szükségességekkel, kétségtelen, hogy legföltettebb kincseit, melyeket még kenyérének is többre becsül, feltétlenül elkobozza tőle. Ez elsősorban a *szabadság*. Ha nincs magánbirtokom, nincs eszközöm, hogy saját sorsomat intézzem; pályát, foglalkozást válasszak; lakóhelyemen, helyzetemen változtassak, magamon segítsek. Szörnyű, zsarnoki gyámság alá jutottam. Hogyan bírná ezt ki az emberiség átlaga, mely él-hal a függetlenségért s szabadságért? Hova tűnnék a béke, a jogrend, ha ki-ki nem volna úr a saját portáján, földjén; sőt a saját holmiját, bútorát sem mondhatná magáénak, mert annak használatába más is, sőt mindenki beleszólhatna?

És aztán ki dolgoznék és pedig úgy, hogy annak látszatja, foganatja is legyen, ha fáradságának gyümölcsét nem maga s családja élvezi; ha a megfeszített s renyhe munkának egy a bére, a közös kenyér a közös asztalnál?

Ki fog akkor hosszú évek során az iskola padján görnyedni, könyvek felett éjjelezni, minden szellemi erejét latbavetni, hogy kitűnő tudóssá, orvossá, művésszé stb. képezze

magát, ha a hálátlan társadalomtól ezért nem várhat más viszonzást, mint a hordár vagy utcaseprő?

És ki fogja egyáltalán megállapítani, hogy ki minő pályára menjen és mivel foglalkozzék? Bányamunkás legyen vagy felügyelő, életveszélyes, egészségsorvasztó munkát végezzen-e vagy könnyűt s kellemeset? Mindezt most a remélt tulajdon haszon s a megélhetés kényszere, tehát végelemzésben a *tulajdonjog* szabályozza. Minő hatalom tudná ezt pótolni?

Vagy talán az álmodott szocialista társadalomban mindenki mindennel fog foglalkozni, mindenki mindenre alkalmas lesz és képes? Ma orvos lesz, holnap géplakatos, harmadnap szakács? Minő lehetetlen helyzet! Minő elégedetlenség forrása volna mindez!

Megoldhatatlan nehézségek elé állítaná a társadalmat milliók igényeinek számontartása, kielégítése; a közösen produkált dolgok méltányos szétosztása is.

És mivé lesz a családi élet magántulajdon nélkül? A vagyonka köti a családot a röghöz, a gyermekek jövője ösztökéli a szülőket a szorgos munkára, a vagyon gyarapítására. A családi vagyon hozza jórészt a gyermeket a szülőktől függő viszonyba. Szóval a magánbirtokjoggal kirántanók a családi élet biztos talapzatát.

És mit remélhet maga a társadalom a birtokjog nélkül? A közjólét s annak ezerféle kelléke kétségkívül sok nagyszabású vállalkozást s versenyt tesz szükségessé. Mindennek végső rugója – tudjuk jól – a magánérdek.

Hol volnának a nagyszerű találmányok, ha az embert a meggazdagodás reménye nem ösztökélné?

A tudományok és művészetek mecénásokra szorulnak, akik a tehetségeket megfelelő jutalmakkal tudják biztatni, kecsegtetni. A szocialisták által annyira ócsárolt „kapitalisták” nélkül az élet csakhamar szürke robotolássá válnék a napi kenyérért. Kapitalista alatt ugyanis a szociáldemokrácia nem csupán az emberiség vérszopó vámpírjait érti, akiket velük együtt mindnyájan elítélünk, hanem minden földbirtokost, gyárost stb., szóval minden vagyonos embert.

A magántulajdon erkölcsi jelentősége

És itt nem mulaszthatjuk el, hogy a magántulajdon erkölcsi jelentőségére is ki ne térjünk.

Mint mindent, úgy a magántulajdont is lehet rosszra használni. Ámde nem a visszaélés, hanem a nagy erkölcsi haszon lebegett a *Teremtő* szeme előtt, midőn megalkotta a világtervet, mely kisebb-nagyobb magánvagyon mozaikjából tevődik össze s melyben a gazdagság és szegénység elosztódása játssza a főszerepet.

A végső nyomor ugyan semmiképpen sem az isteni világterv folyománya, de az igen, hogy „szegények mindenkor legyenek veletek”. (Jn 12,8)

Ez a kis bolygó föld ugyanis, amelyről mint parányi szigetről a mindenség nagy *óceánjába* kitekintünk, melyen élünk, küzdünk, szenvedünk és halunk, számunkra *vándorút, a megpróbáltatás csatatere*. Enélkül minden érthetetlen; ez megmagyaráz mindent. A lelkiismeretesség, becsületesség, erény, nagylelkűség, lemondás, áldozat, mind, mind a szegénységgel s gazdagsággal, szóval a birtokjoggal állnak szoros kapcsolatban. A mi világunk szegényekből s gazdagokból van összeszerkesztve. Egyik rászorul a másikra, egyik oly szükséges, mint a másik.

Cheverus, a bordeauxi (olv. bordói) bíborosérsek hercegi gyermeket keresztelt a székesegyházban. Észreveszi, hogy szegény napszámos gyermeke is várakozik ugyanerre a nagy szentségre a templom egyik félreeső részében. Odahívja és azt is megkereszteli. Utána az előkelő közönséghez a következő kis beszédet rögtönzi: „Íme, két gyermek van itt. Egyik hercegi, a másik szegény napszámosé. Külsőleg eltérnek, Isten előtt egyformán nagyok, szemében egyformán méltók, szívének egyaránt kedvesek. Mindkettő ugyanarra a

boldogságra hivatott, csak hogy különböző utakon kell oda eljutniok. A gazdag az irgalom által, a szegény a türelmes munkásélet által jut oda. Egyiknek erénye a bőkezűség, a másiké a hála. Tehát már ma kezdjenek el hivatásuknak megfelelni. Én ma a szegény nevében kérek s köszönök, önök a gazdag nevében tanúsítsanak irgalmat és nagylelkűséget”. A beszédnek nagyszerű eredménye lett.

A szegénység azonban nemcsak azért van, hogy a felebaráti szeretetnek, irgalomnak gyakorlataira nyújtson alkalmat. „Isten bölcsességének és tudományának mélységes gazdagsága, melynek ítéletei megfoghatatlanok, útjai megvizsgálhatatlanok (Róm 11,33), éppen a szegénységbe rejté el az egyéni s társadalmi boldogság forrásait: „*Boldogok a lelki szegények*”. (Mt 5,3) Boldogok, „*mert övék a mennyek országa*”, mert a vagyonnal járó számtalan lenyűgöző gondtól menten magasabb érdekeiknek, lelküknek, az égnek szabadabban élhetnek. De boldogok azért is, mert az ő dicsőségük, hogy az emberi nem savát alkotják.

A keresztény civilizáció, minden igazi haladás és boldogulás voltaképpen a szegénység ajándéka. Az egészséges keresztény kultúra a szegény apostolok, szerzetesek verítékének gyümölcse. A jótékonyság és irgalom műveit jórészt a szegénység alapítja, gondozza s tartja fenn a mai napig.

Minden nagy mű a világon a szegénységtől indul ki; minden világreform a szegénységre, vagyis a mulandó javak helyes és bölcs értékelésére, mint egyetlen szolid alapra akarja visszavezérelni az emberiséget.

A szegénységnek s gazdagságnak ez a kölcsönhatása, melyből a világtörténelem szövete kialakul, a *magánbirtokjogot szükségképpen feltételezi*.

Isten akarata

Jóllehet, Isten józan eszünk, természetes ösztöneink s az ezekből eredő társadalmi alakulások által eléggé kifejezésre juttatja szándékait, de a nagyobb nyomaték s világosság kedvéért leszáll Sinai-hegyére s kihirdeti nagyszerű ünnepélyességgel:

„VII. Ne orozz”.

„X. Felebarátod házát ne kívánjad ... se semmit, ami az övé”. (Kiv 20,15.17)

Ezzel kétségtől kizárólag a magántulajdonjognak szállott ünnepélyesen védelmére. Az Ó- és Újszövetség könyvei majdnem minden lapon megerősítik a VII. és X. parancsot. Nevezetesen Szent Pál ajka által nyíltan hirdeti a Szentlélek: „*Ne csaljátok meg magatokat. Sem a tolvajok, sem a fősvények ... sem a ragadozók nem fogják bírni az Isten országát*”. (1Kor 6,10) Az isteni Megváltó sohasem szűnt meg a szegénység lelki előnyeit szóval és példával az emberiség szeme elé állítani, a gazdagság veszélyeire figyelmeztetni; a szegényeket a gazdagok, a „*kapitalisták*” ellen azonban sohasem uszította. A gazdagok nyújtotta vendéglátást és alamizsnát *hálásan* igénybe vette. Jellemében nincs semmi közös a gyakran ráerőszakolt proletárvonásokkal; rágalom s káromlás őt a szociáldemokrácia előhírnökének feltüntetni.

Nagyon természetes, hogy az általa alapított és inspirált Egyház sem foglalhat el a tulajdonjog tekintetében más álláspontot, mint isteni Mestere.

Az Egyház és a vagyonközösség

Az ősi Egyház vagyonközössége, melyre ellenfeleink mint mintára hivatkoznak, inkább ellenük, mint mellettük bizonyít. Ez a kommunizmus ugyanis elsősorban teljesen önkéntes és korlátolt volt. Ki-ki beszolgáltatta vagyonát, vagy annak egy részét, amint éppen buzgalma sugallta. Voltak igen előkelő keresztények, mint pl. Szent Márk anyja, ki terjedelmes házát s

szolgaszemélyzetét megtartotta. (ApCsel 12) *Ananias és Zafira* esetében, kik eladott birtokuknak egy részét maguknak megtartották, nem ezt hibáztatta *Szent Péter*, hanem a csalárdságot, hazugságot, mellyel ezt elleplezték. „*Nemde – szól Ananiáshoz az apostolfejedelem – miután eladtad (birtokodat), ára nem a te hatalmadban volt-e? Miért gondoltad e dolgot a te szívedben? Nem embereknek hazudtál, hanem Istennek.*” (ApCsel 5,4) Az ősi Egyház kommunizmusa továbbá elég szűkkörű volt. Alig terjedt Palesztina határain túl. Ezeken kívül legfeljebb itt-ott, mint pl. Alexandriában akadunk nyomára. (Philo.)

A kommunizmust sehol sem a hivatalos Egyház létesíti, hanem a hívek privát buzgalma és az az öskereszténységben meglehetősen általános hit, hogy az Úr napja, a végítélet már közel van, az idő nagyon rövid; azért is „*akik vesznek, olybá vegyék, mintha nem bírnának s akik élnek a világgal, mintha nem élnének, mert elmúlik a világ alakja*”. (Vö. 1Kor 1,30.31)

És végül nem szabad azt sem felednünk, hogy ez az ideális vallásos lelkesedésből eredő vállalkozás is csak *rövid életű és szerencsétlen kimenetelű* volt. A *jeruzsálemi Egyház* csakhamar válságos anyagi helyzetbe, mondjuk ki őszintén, nyomorba jutott, úgy hogy a többi egyházak könyöradományaira lőn utalva. (Vö. L. Garriguet: *La Valeur sociale de l'Evangile*. 4 Edition. 246. oldal.)

Hasonlóképpen könnyű megcáfolni azt az ellenvetést, mely a kommunizmus lehetőségét a katolikus szerzetesi intézményre való hivatkozással akarja bizonyítani. Nem nehéz belátni, hogy egészen más magasabb célokért önként mindenről lemondani s a közösből csupán a legszükségesebbre tartani igényt, és más mindenkit kifosztani akarni, hogy a közösből a lehető legkényelmesebben lehessen élni. Továbbá a szerzetesintézmény egyes önálló egyének érett megfontolás szülte vállalkozása, míg ellenben a szociáldemokrácia kivétel nélkül mindenkit s így a családot is erőszakkal akarja a kommunizmus Prokrustes-ágyába belekényszeríteni.

A szentatyák

A kommunizmus tudományos védelmezői a szentatyákat is, mint az ő eszméik szószólóit szeretnék feltüntetni. És tényleg az ősi Egyház nagytekintélyű tanítói tesznek is helyel-közzel nyilatkozatokat, melyek, ha egész műveikből kiszakítjuk azokat, a magántulajdon ellen látszanak szót emelni. Pl. *Szent Ambrus* azt állítja, hogy a természet *összes* javait mindenkire közösen árasztja. *Isten* azért termel mindent, hogy mindenki *közösen* éljen belőle s a föld mintegy *közös* birtok legyen. (De offic. I. 28.) Más szentatyák ismét, mint *I. Kelemen* pápa, azt mondják, hogy a privátbirtok a bűn vagy az igazságtalanság szülötte. Elvetendőnek állítják, ha valaki bármit a magáénak nevez, mert a természet mindent *közösnek* adott, *közösnek* szánt. (Szent Ambrus fennidézett művéből.)

Ezek az ellenvetések nem újak. Már *Szent Tamás* s magyarázóí foglalkoznak velük. (Summa. 2. 2. qu. 66. a2.)

Hogy valamely szentatya igazi véleményét megismerjük, nem elég egyik-másik, többnyire szónokilag kiélezett nyilatkozatára hivatkozni. A szónok ugyanis, hogy a jóra, igazságosságra lelkesítsen, a bűnt, a gonosztságot megutáltassa, nem ritkán egyoldalúan színezi ki a dolgot. A jelenlevők, a kortársak, kik ismerik az akkori viszonyokat s körülményeket, ismerik a szónok egész életfelfogását, céljait, nagyon jól s helyesen értik meg őt, míg ellenben szavai a későbbi kor gyermekeinek már homályosak s érthetetlenek vagy legalább is könnyen félreérthetők. A szentatyáknak egyéb nyilatkozatait, műveit is szemmel kell tehát tartanunk, ha álláspontjukat helyesen akarjuk megítélni.

Íme ugyanaz a *Szent Ambrus*, aki kora dúsgazdagjainak tobzódását, keményszívűségét hevesen ostromolva, magát a magánvagyon is – mint láttuk – támadni látszik, másutt megint higgadtan és világosan kifejti, hogy a gazdagság Isten ajándéka, mely a *tulajdonosra* erkölcsi

felelősséget hárít. Figyelmezteti a gazdagokat, hogy jogtalanul *idegen jószágra* kezüket ki ne nyújtás, hanem elégedjenek meg *a vagyonszerzés becsületes eszközeivel*. Nevezetesen pedig felhívja őket, hogy feleslegükből alamizsnát osszanak. Egyben hangoztatja, hogy az alamizsna *önkéntes* ajándék s a szegénynek nincsen *joga* azt a gazdagok kezéből kicsavarni. A „jaj”, melyet az Úr a gazdagok ellen szór, nem azokra vonatkozik, akik földi javakat birtokolnak, hanem olyanokra, kik azokat rosszul használják. (De *Nebuthe Izrael* c. 15. n. 67.)

Hasonlóképpen beszélnek *Szent Vazul* és *Aranyszájú Szent János* is, kinek szavait nemcsak bizonyító erejükért, hanem megható szépségükért is ide iktatjuk. Miután a szent egyházatya kifejtette, hogy a szegények irigysége s vagyonehsége éppoly kárhozatos, mint a gazdagok kapzsisága és pazarlása, így folytatja:

„*Lázár* példája súlyosan megvádolja azokat, kik a szegénységet duzzogva tűrik. Ez a szegény ott a gazdag ajtajánál nem panaszkodott, nem zúgolódott. Nem mondotta, mint annyi mások: «Lám, ez a gazdag! Javakban dúslakodva, fényűzően tölti életét, én pedig megvetetten heverek itt és éhen pusztulok». Nem így beszélt *Lázár*, de azért aztán az angyalok el is vitték ám holta után *Ábrahám* kebelébe. Mi se mondjuk tehát: ha Isten szeretne engem, nem engedne ekkora nyomorban sínylődnöm. Emlékezzünk meg inkább arról, hogy *Isten* éppen azokat fenyíti, akiket szeret.” (De *Lazaro* conc. 1. c. 9.)

Az igaz hit forrásai tehát: a Szentírás, a hagyomány a tulajdonjog szentségét és sérthetlenségét csakúgy igazolják, mint a józan ész, a természetes ösztön s az emberi nemnek közös meggyőződéséből eredő általános gyakorlata. És így kétségtelen, hogy mindazok a társadalmi rendszerek, melyek elvben vagy gyakorlatban a magántulajdont támadják, Isten VII. és X. parancsával nyílt összeütközésben vannak. Hátra van most már, hogy ezt az általános erkölcsi törvényt az egyes életviszonyokra alkalmazzuk.

2. A tulajdonjogról részletesen

A szülők és gyermekek birtokjoga

Midőn a Negyedik parancsban a szülők és gyermekek egymás iránti kötelezettségeit részletesen tárgyaltuk, vagyoni viszonyaikat érintetlenül hagytuk. E tekintetben ugyanis ők is a VII. parancs szerint kötelesek igazodni.

Gyermekek alatt itt nem csupán a kiskorúakat értjük, hanem azokat is, kik nagykorúságukat ugyan már elérték, de még mindig a szülői házban, szülői felügyelet s kormányzás alatt élnek.

Mielőtt részletes tárgyalásba kapnánk, egy nagyon fontos elvet kell hangsúlyoznunk. Sohasem szabad a szülők s gyermekek, valamint a hitvesek közötti jogot s igazságosságot annyira kiéleznünk, hogy az a szeretet és egyetértés rovására menjen, mert akkor könnyen válhatik a szállóige, hogy a kiélezett jog a legnagyobb igazságtalanság. Viszont azonban a kölcsönös szeretet sem léphet le az igazságosság megszgyéről anélkül, hogy megszűnnék *igazi* szeretet lenni.

A gyermek támogassa szüleit

A legtermészetesebb dolog, hogy a gyermek fejlődő munkaerejével szüleit, ha ezek rászorulnak, támogatni és istápolni köteles. Nem csupán a hála követeli ezt meg tőle, hanem a méltányosság és igazságosság is.

Megható eset jut itt eszünkbe. 1776. év november hó 21-én történt. *Varvich* grófságnak majdnem minden előkelősége *Burg Fanny* lady kastélyába gyűlt egybe, hogy *Johnson* orvost ünnepelje, ki tudományával és sikerült gyógyításaival akkortájt hazájára, *Angolország*ra, nem kis dicsőséget hozott. Már mindenki együtt volt, csak még maga a kitűnő doktor hiányzott. Végre hosszú várakozás után megérkezik *Johnson dr.* De minő állapotban? A víz csak úgy csurgott átázott ruhájáról s lefödött tisztos fejről. A ház úrnője elé lépve így szólott: „Bocsásson meg, nagyságos asszonyom, hogy ígéretemnek csak ily megkésve teszek eleget. Elfeledtem ugyanis, hogy ma november 21. van”. A vendégek meglepődve néznek egymásra. A doktor folytatja: „Igen, asszonyom, éppen ilyen nap volt az is, mint a mai. Esett az eső és a hó. Atyám így szólott hozzám: „Fiam, rosszul érzem magamat, kérlek, menj te ma ki a *valstalli* vásárra s áruld helyettem a könyveket a bódémában”. És én, asszonyom, én, a hálátlan, megtagadtam a kérést. Atyám újra kérni kezdett: „De lásd, fiam, rosszul vagyok s rászorulunk az árusításra, mert szegények vagyunk”. De én, asszonyom, telve büszkeséggel a tudásra, melyet apám veritékének köszönhettem, kívánságát megtagadtam, igen, megtagadtam. Erre apám maga vánszorgott ki a vásárra és ott halt meg az én édesapám. Ennek most 40 esztendeje, asszonyom, és én 40 év óta minden november 21-én étlen-szomjan zárandoklok el *Lichtfieldbe*. Ott állok négy órán át födetlen fővel a *valstalli* vásáron, azon a helyen, ahol harminc éven keresztül árult atyám bódéjában, ahonnan táplált engem, ahol meghalt. És én nem tudok meghalni! Késő már, ó, igen! már késő!” A vendégsereg kivétel nélkül sírt, zokogott. Valóban megszívlelhetné ezt a kis történetet nem egy gyermek, ki szülői foglalkozását szégyenli, azokat nem segíti, hanem csupán veritékes munkájukból uraskodni akar.

Amit tehát a gyermek, legyen az kis- vagy nagykorú, otthon dolgozik, annak haszna, értéke általában véve a közösbe megy s a gyermek eltartását fedezi. Ugyanezt kell állítanunk a házonkívüli keresményről is, ha ugyan az a szülőknek gyermekükre fordított költségeit felül nem múlja.

A gyermek tartsa el szüleit

Amint a szülők gyermekeikről, úgy a gyermekek szülőikről gondoskodni kötelesek, őket, ha rászorulnak, eltartani, életük őszét gyengéd szeretetükkel melengetni. Megvonni a szülőktől, akiktől az életet s annyi jót kaptunk, a szükséges anyagi támogatást, nem csupán lelketlenség, hanem minden isteni s emberi törvénynek legkiáltóbb megsértése. Maga az Üdvözítő élesen elítélte azt a farizeusi okoskodást, mely a szülők anyagi támogatásának kötelezettsége alól felmentve érzi magát azon ürügyön, hogy őket imádságba s az Istennek bemutatott áldozatokba foglalja. És isteni Szívének egyik legszebb, legmeghatóbb vonása, hogy még haldokolva is édesanyjára gondol s annak jövőjéről gondoskodik.

Tekintve azonban a nagy emberi gyengeséget, a szülőknek nem lehet eléggé ajánlani, hogy magukat minden eshetőségre biztosítsák és gyermekeik gyengéd szeretetére lehetőleg ne igen hagyatkozzanak, számítsanak. Ha javaik élvezetét, hasznát gyermekeiknek átengedik is, de a *tulajdonjogról* életükben soha le ne mondjanak.

Ne kövessék annak a bizonyos gazdag gyárosnak példáját, aki két leányát dúsan kiházasítva, nekik minden vagyonát átengedte azon kikötéssel, hogy őt ezentúl felváltva minden szükségessel ellátják. Csakhamar észrevette s tapasztalta, mint annyi más rövidlátó szülő, hogy kegyelemkenyérre jutott; a kegyelemkenyér pedig nagyon keserű. Sírva panaszkodik sorsát egyik gyermekkori barátjának. Majd segíték én rajtad – szólta ez –, csak kövesd tanácsomat. Ím itt 300 márka. Ezzel rendezd otthonodban fényes lakomát. Ott legyenek leányaid, sógoraid s néhány jóbarátod. Aztán itt van még 100.000 márka. Ezt zárd

szekrényedbe s ha majd én a vendégség alatt kéretni fogom, küldd vissza nekem, de olyképpen, hogy azt leányaid is meglássák. A szegény apa meg is fogadta a tanácsot. A fényes asztal mellett együtt ül vendégeivel, midőn az ő gazdag barátja levelét behozzák. Amúgy félhangon mindjárt el is olvassa: „Kedves barátom, pillanatra meg vagyok szorulva, kölcsönözz nekem 100.000 márkát”. „Ez a legkevesebb” – szól erre az atya s színlelt egykedvűséggel lép a szekrényéhez, kiveszi a pénzt s azt valamennyi szeme láttára s a leányok nagy elképedésére leolvassa. E pillanattól fogva minden megváltozott, a gyermekek versenyeztek, melyikük legyen figyelmesebb s szeretetreméltóbb jó öreg atyjuk iránt. Mikor aztán lehunyta szemét, nyomban nekiestek a titokzatos szekrénynek. Teljesen üresen találták, csak egy kis cédula volt benne a felírással:

„Bolond az a szülő, ki magát kifosztja
S élve a vagyonát gyermekinek osztja”.

A németnek egyébként erre igen jellemző szállóigéje van: „Az ember ne vetkezzék le, mielőtt aludni (a sírba) nem megy!”

A magyar jog

A magyar jog rendelkezései az imént vázolt alapelvekkel teljes összhangzásban vannak.

Az 1887: XX. t.-c. 3. §-a értelmében a kiskorúak tartási költségei elsősorban a saját vagyonuk jövedelméből vagy a saját keresményükből fedezendő. Ha ez a jövedelem vagy keresmény elégtelen, hárul a tartás a szülőkre s esetleg a nagyszülőkre, illetve a természetes apára és anyára; és csak ha ezek képtelenek tartást nyújtani, vehető igénybe a gyámhatóság engedélyével a gyermek törzsvagyon. (Gy. t. 26–91. §.)

Az 1877: XX. 3. §. értelmében a kiskorúak, kik életük 14-ik évét betöltötték, arról, amit szolgálatuk és munkájuk által szereznek, szabadon rendelkezhetnek, *ha fenntartásukról maguk gondoskodnak.*

Az atya a kiskorú vagyonát rendszerint számadás nélkül kezeli és a folyó terhek, továbbá a kiskorú tartási és nevelési költségeinek fedezése és a gazdaságnak leltárszerű állapotban való fenntartása után fennmaradó jövedelemfelesleg az atyát illeti. (C. I. 9. 772–903.)

Az atya vagyonkezelő joga alá tartozik a kiskorú minden vagyona, kivéve azt, amit a saját fenntartásáról gondoskodó kiskorú szolgálata vagy munkája által szerez (Gy. T. 3. §.) s amely vagyon kezeléséből az atyát az örökhatározó vagy ajándékozó kizárta. (Gy. T. 29. §. c.)

A vagyonkezelést a szorgalmas családapa gondosságával tartozik folytatni. A vagyon állagát meg kell őriznie s a jogtalanul okozott kárt meg kell térítenie.

A gyermek s unokák szülőtartási kötelezettségére a kúriai döntvényekben találunk részletes irányítást.

Ezek értelmében (a természetjognak teljesen megfelelőleg) a tartási kötelezettség mindkét szülő javára minden törvényes vagy utólagos házassággal törvényesített gyermeket terhel s pedig egyenlő arányban. Ennélfogva a perbe mindegyik gyermek bevonandó és ha a felperes ezt elmulasztja, a perbe idézett alpereseket csak a tartásnak aránylagos részében lehet elmarasztalni (C. 182–1890.), kivéve, ha valamely gyermek megidézése nehézségbe ütközik, de ekkor viszontkeresettél élhet a marasztalt testvér a másik ellen.

Ha valamelyik gyermek a szülőtartásra képtelen, az egész tartást a többiek viselik. (C. I. G. 316–1905.)

A tartás természetben nyújtandó s a pénzbeli szülőtartás fizetésére a gyermek csak akkor kötelezhető, ha az előbbi az ő hibája folytán lehetetlenné váltott, pl. mert megtagadta vagy nem kellő mértékben nyújtotta természetben a tartást, avagy gyengédtelen, türehtetlen

magaviseletet tanúsított (C. 2260–1888. stb. stb.), továbbá akkor, ha bizonyos fokig a szülő keresetképes s így csupán a hiányzó tartást köteles a gyermek nyújtani. (C. I. G. 316–1905.)

A házastársak birtokjoga

Jóllehet, nincs a földön kapocs, mely két személyt annyira egyesítene, mint az érvényes házasság, hiszen „egy testté lesznek”, mint mondja maga az Úr, s ugyanezért a legeszményibb az volna, hogy birtokukkal is mintegy összeolvadjanak s elválaszthatatlan eggyé váljanak, mindazonáltal tekintettel az emberi természet jelen állapotára, éppen a házi béke s egyetértés megköveteli, hogy a hitvesek birtokügyi egymáshoz való viszonya tisztán s világosan rendezve legyen. Ez pedig csakis a VII. és X. parancsban lefektetett isteni alapelvek szerint történhetik.

Azonban, ha valahol, ám itt nagyon fontos, hogy a *hazai törvényekre* tekintettel legyünk.

A házassági birtokviszonyt rendező törvények ugyanis országról-országra, időről-időre meglehetősen nagy különbséget tüntetnek fel s mégis mindenütt, amennyiben a természetjogot nem sértik, a közjó miatt lelkiismeretben is kötelezők.

Adjuk tehát lényeges pontjaiban a ma érvényben levő házassági birtokjogot; majd aztán adunk néhány irányelvet, melyek a lelkiismeret rendezésére, eligazítására alkalmasak.

A magyar jog

Nem lesz érdekesség s haszon nélkül rövid *visszapillantást vetnünk a múltba is*.

Kétséget nem szenved, hogy a házasságkötés őseinknél a honfoglalás idejében adás-vevési szerződésen alapult. Eltekintve egy perzsa írónak ma már nehezen ellenőrizhető egykorú feljegyzéseitől, világosan bizonyítja ezt maga a nyelvünk, szókincsünk. Hiszen minden házasságra vonatkozó tősgyökeres kifejezésünk adás-vevésre utal, mely a férj s apósa között ment végbe.

A felserdült leányt *eladó* leánynak nevezi a magyar, akit férjhez adnak. A menyasszony „*ara*”, amely szó kétségtől az ára vagy áru szóval azonos. A házasuló ifjút *vőlegénynek* (vevőlegénynek!) nevezzük, segédje a *vőfél* (vevőfél), végül a férj apósával szemben „*vő*” (vevő).

Ugyanezt igazolják az ősrégi házassági népszokások is. Az Ormányságban pl. a násznagyot egyszerűen vevőnek nevezik. Vannak helységek, melyeknek leányvásár a nevük. A kalotaszegieknél az apa határozza el, mikor jött el az ideje, hogy fia családot alapítson, midőn neki (a mai napig) egy tallért ad, hogy magának nőt vegyen. A jegyváltás abban áll, hogy az ifjú a tallért a leánynak átadja. A jegyváltást a kalotaszegiek „marhaságnak” nevezik, ami a régi nyelvünkön jószágszámlálást vagy vagyónátadást jelentett. A bikkalji palócoknál a vőlegény szószerűen azzal köszöntenek be a menyasszony házába, hogy vásárra jöttek s egy szép fiatal tehenet akarnak venni. Mire egy rongyos szűrbe bújtatott ember 5–6 leányt vezet be; végre jön a menyasszonyjelölt. Most aztán megállapodásra jutnak a „szép fiatal tehen ügyében”. Még nemesi családainknál is a leánykérő alkalmával előbb több vendégleányt vezettek be. Ősi emléke ez a válogatásnak, alkudozásnak, amely a „vőlegény” s az após között annak „eladó fehércselédjeit” illetőleg végbement.

Ne ítéljük el ezért őseinket, sőt éppen szép fényt vet rájuk, hogy a kereszténység aránylag oly hamar átalakította őket. Mert íme már a X. század óta az ősi szokások maradványai csak szimbólumok, jelképek voltak. Amint ugyanis a házasságot megkötötték, az após a foglalt hiány nélkül visszafizette vejének.

Továbbá határozottan becsületére válik népünknek, hogy a kereszténység felvirradtával a gyengébb nőnek személyi méltóságát s vagyoni önállóságát sokkal hathatósabban s bőkezűbben juttatta érvényre, mint bármely más nép a világon.

Magyar házassági birtokjogrendszer

Erre mutat az idők folyamán kifejlődött s máig érvényben levő házassági vagyoni jogunk, mely a mérsékelt *vagyonekülönzés* alapján áll. Négyféle ősrégi intézményből szövődik össze, ti. a *különvagyon*-, a *közszerzemény*-, a *hozomány*- és a *hitbér*ből. Vegyük sorra röviden valamennyit.

a) *Különvagyon*. Különvagyon alatt a férj- s feleségnek önálló, kizárólagos tulajdonát értjük. Ide tartozik mindaz, ami már a házasság megkötésekor az ő tulajdonuk volt; ami a házasság tartama alatt öröklés vagy ajándékozás által rájuk szállott; amire nézve közjegyzői okiratba foglalt szerződéses megállapodást kötöttek; ami már rendeltetésénél fogva különvagyon, pl. ruha, ékszer, a jegyajándék, a különvagyonban ejtett kárért való megtérítés és a különvagyonnak önmagától előálló értéknövekedése.

A különvagyon felett úgy a férj, mint a nő egymaga s szabadon rendelkezik. Maga kezelheti s tehet vele teljesen belátása szerint. A közös használatra szükséges ingókra azonban, minők a bútorok, a házasság megszűnéséig mindkettőjüknek használati joga van, miért is azok még a különélés esetén sem vonhatók ki a közös használatból. (C. I G. 649–1903.)

A gyakorlati életben azonban, nagyon természetes, hogy a különvagyonok nincsenek oly szigorúan elhatárolva. Az összes vagyont rendesen a férj kezeli s a jövedelmet a család javára fordítja anélkül, hogy erről – külön kikötés híján – elszámolni tartoznék. A különvagyon állagának fennmaradásáért azonban felelős.

b) *Közszerzemény* alatt azt a vagyont értjük, amelyet a férj s feleség a házassági életközösség tartama alatt akár együttesen, akár külön-külön szereznek. Alapelve az, hogy a házastársak együttélésük alatt a vagyont közös erővel gyarapítják. A férj szerzi, a nő legalább is megőrzi azt, ha ugyan nem vesz maga is jelentékeny részt a szerzésben is, mint ez a földműves-, iparos- és kereskedőcsaládoknál stb. nem ritka eset. De bármiként legyen is a dolog, mindazt, amivel csak a családi vagyon – a különvagyon, hozomány és hitbér leszámításával – gyarapodott, a magyar jog közszerzeménynek tekinti s felerészben a férjnek, felerészben pedig a feleségnek ítéli oda. Sőt a különvagyon jövedelmének is a közszerzemény „a haszonélvezője”, de viseli is viszont a különvagyon fenntartási költségeit.

A közszerzemény felének a hitvesek külön-külön birtokosai (sőt ama közszerzemény felett, melyet külön szereztek, külön rendelkezhetnek is); a közös közszerzemény feletti rendelkezési jog azonban a férjet illeti. (C. 141–1896.)

A házassági béke megóvása céljából a magyar jog nagyon bölcsen úgy intézkedik, hogy a másik fél önkéntes beleegyezése nélkül a közszerzemény a házasság tartama alatt meg nem osztható. Az életközösség tartós megszakításával (pl. ha az egyik Amerikában él) megszűnik ugyan a szerzeményi közösség, de a közszerzemény megosztását kérelmezni nem lehet. Az osztásnál a törvény a közszerzeményt két egyenlő részre felezi, ami nem ritkán érzékeny igazságtalanságnak lehet okozója, ha pl. a férj nemcsak a magáét, hanem a feleség vagyont is jórészt elprédálta. A közjó azonban megokolhatja az ilyen egyszerű eljárást, mely végnélküli pereknek vágja útját.

A közszerzemény intézménye nem terjed ki még a jelenben sem a *nemesekre*, *jászkunokra*, továbbá az ún. *honoráciorokra*, vagyis a közhivatalt betöltő vagy egyébként szellemi munkájukból élő egyénekre, minők az ügyvéd, tanár, tanítónő, színésznő, festőnő, vasúti vagy postai alkalmazott. Mindezeknél az összes szerzemény a férjet, mint főszerzőt, illetőleg a honoráciort illeti meg. (Lásd Werbőczy: Tripart. I. 48. és 102.; Döntvénytár régi f. XII. 15. stb.)

c) A *hozomány* alatt azt a vagyont értjük, amelyet a nő vagy másvalaki a nőre való tekintetből a férjnek átad haszonélvezetre, a házasság terheinek könnyítésére.

A hozományban két lényeges elem van: az első az *átadás*, amelynek a törvényes formák szerint kell végbemennie, a második a *cél*, amely nem egyéb, mint a házasság terheinek viseléséhez való hozzájárulás. A hozomány kezelője s haszonélvezője kizárólagosan a férj, a tulajdonjogot azonban az adományozó vagy magának tartja fenn, vagy a nőre szokta ruházni. A házasság megszűnésekor a hozomány a tulajdonosára száll.

Nem esnek a hozomány körébe, hanem a nő különjait alkotják azok az ingóságok, amelyeket kiházásításképpen berendezés, bebútorzás céljából kapott, továbbá az ő ezüst- és ékszerneműje. Ha ezek a férjnek átadatnak s közös használatban vannak is, de a rendelkezési jog a nőt illeti meg felettük. (C. I. G. 100–1901.)

A hozomány körébe tartozik az ún. *apanage* is, vagyis az időszakonként folyósított összeg, melyet a férj a nőtől vagy mástól – a nőre való tekintetből – kap a házassági terhek könnyítésére. Az apanage-t a férj szabadon használhatja és sohasem tartozik azt visszatéríteni.

Az apanage fizetése a nő atyját a nő halála után is terheli, ha a házasságból gyermek származott, míg ez kiskorú. Megilleti a férjet akkor is, ha pályát változtat, ha ugyan nem volt az apanage feltétlenül ahhoz, pl. katonatiszti rangjához kötve. (C. I. G. 595–1901.)

A *hitbér*. Magyar jogunk egyik jellemző vonása a nőről való lovagias gondoskodás, amelynek egyik megnyilatkozása az ún. hitbér intézménye is, melyről, elkezdve II. Endrének 1222. évi XX. cikkelyétől egészen az 1881: XVII. törvénycikkig, annyiszor esik szó törvénykönyveinkben.

A törvényes hitbér (*moring*, *kelengye*, *dos*) az a pénzösszeg, amely a törvényesen egybekelt nőt a házasság végrehajtásáért a férj vagyonából – a házasság megszűnése idejére – jutalmul megilleti. Résztint kárpótlás akar lenni azért, amit a nő, főleg a szűz, a házasságban feláldoz, résztint ösztökélés a házastársi kötelelem teljesítésére, résztint pedig serkentés a hűségre. A hűtelen elhagyás és házasságtörés ugyanis a hitbér elvesztését vonja maga után.

A törvényes hitbér jelenleg a főnemeseknél 800, nemeseknél és polgároknál 400, nem nemeseknél pedig 80 korona. (1840: XXII. t.-c. 85. §.) A többször férjhezmenő asszony ezeknek az összegeknek felét, negyedét, nyolcadát stb. kapja; szóval minden újabb házasságával az előző hitbért felét érdemli meg.

Lejár a hitbér, ha a házasság megszűnt, ha a vélt házasságot érvénytelennek nyilvánították, ha a felek ágytól s asztaltól elváltak, végül a felek egyikének halála, illetőleg holtánnyilvánítása esetén. Ha a nő hal meg előbb, a hitbér örököseit illeti meg.

Hitbértnek egyébként bármennyi érték s akármily vagyontárgy kiköthető, aminek, ha törvényes formások között történik, *írott hitbér* a neve. Ha az írott hitbér nagyobb a törvény által megszabottnál, ez utóbbit már követelni nem lehet, minthogy az előbbibe bele van foglalva.

Gyakorlati következtetések

Szűrjük le most már mindezekből azt, ami a magyar nemzet s egyéb kultúrnemzetek jogában a *természettörvényt* szorosan fedi s így minden körülmény között kötelező, illetőleg érvényesíthető.

Az összes vagyonkezelés és haszonélvezés a család fejének, a férjnek jogkörébe tartozik, kivéve a különvagyon és különszerzeményt, hacsak ezt is, szokás szerint, a nő férjére nem bízta, illetőleg különszerzeményét a közösbe be nem szolgáltatja.

Mindazonáltal vetkezik a férj és felesége szoros jogát sérti, ha tékozlás és gondatlanság által azt vagyonrészében megkárosítja.

Viszont joga van a feleségnek, hogy férje őt rangjához méltóan eltartsa még az esetben is, ha a házhoz semmit sem hozott vagy magánvagyonából is meg tudna élni.

Ehhez a tisztességes eltartáshoz tartozik, hogy a férj hitvesének módot nyújtson rendes kötelezettségeinek megfelelni, rangjához mért adományokat, alamizsnát is juttatni s tisztességesen szórakozni.

A feleség szerény – de rangjához mért – eltartásának terhét az elhunyt férj hagyatéka is viseli, ha ugyan az a visszanyert hozományban nem kap megfelelő fedezetet.

(Hazánkban jogi elv az, hogy az özvegyasszony, özvegyisége tartama alatt, az egész hagyatékra hasznát élvezi. Az egyeneságú leszármazottak ennek a jognak csupán bizonyos fokú megszorítását kérhetik.)

Vétkezik a nő, főképp alárendeltsége ellen, ha a férje kezelése alatt álló vagyonból annak tudta s beleegyezése nélkül a szokottnál jelentékenyebb összeget elkölt, dolgot elajándékoz.

Mindazonáltal az igazságosságot nem sérti, sőt ha megfelelő oka van rá, büntetlenül cselekszik, ha a közös vagyonból vagy férje birtokából, jövedelméből *jogos igényeit* – akár titokban is – kielégíti.

Egyáltalán nem vét a nő, ha *férje tudtán kívül* olyanhoz nyúl, amiről tudja, hogy férje könnyen s szívesen bocsátja rendelkezésére; ha a háztartásra, családra költ összegeket, melyeknek szükségességét a férj nem látná be vagy elrejtí az, amit férje eltékozolna.

Midőn *a nőnek szülei vagy előbbi házasságból származó gyermekei nagy szükségben* vannak, szabad, sőt köteles – akár titokban is – azoknak segélyére sietni.

Elsősorban a saját vagyonából tegye ezt, amennyiben ilyennel rendelkezik. A közösből – férje engedélye nélkül – csak annyit adhat, amennyivel nem igen haladja túl a szokásos alamizsnák mértékét. Ha ezen az értéken nagyon túlmegy, később – a lehetőség szerint – térítse meg férje vagyonának, feltéve, hogy az valóban kárt szenvedett.

Nagyon világos, hogy a szüleit s gyermekeit segélyező feleség ezáltal arányos mértékben kihasználta már azt a jogát, hogy a közösből egyéb ajándékokat s alamizsnákat osztogasson.

A szerzői jog

Szerző alatt itt nem csupán az író, költőt, zeneszerzőt, szónokot értjük, hanem a festőt, képzőművészt, műszaki dolgok (mint pl. tervek, térképek) alkotóját, fényképezőt s feltalálót is.

Mindezeknek természetadta joguk van saját szellemük, ügyességük, szorgalmuk szülötteire s az ezekből származó anyagi haszonra, amiben őket megkárosítani a VII. parancs megsértése nélkül nem lehet.

A szerzőjog természetsabta határait megvonni vajmi nehéz volna. Mindenesetre a közjó érdekeit sértené, ha túlmessze terjednének.

Megadjuk itt tehát az alapelveket, amelyek lelkiismeretben minden körülmények között köteleznek. A részletkérdésekben itt is a hazai törvényekhez kell fordulnunk, amelyek a természettörvényt többnyire lelkiismeretben is kötelező módon értelmezik.

A szerzőnek feltétlenül teljes joga van művére, mielőtt az közkinccsé nem vált. Rendelkezhetik vele belátása szerint. Jogát másra (pl. kiadóra) ruházhatja át.

Miért is az igazságosság ellen vét s kártérítésre köteles az, aki a szerző kéziratát, tervét stb. annak beleegyezése nélkül közzéteszi, titkát ellesi, ellopja, értékesíti.

Az igazságosságot sérti az, aki a tanár előadásait, a szónok beszédeit azok hozzájárulása nélkül kinyomatja. Ha az újságok ezt gyakran megteszik, ez csak a „szerzők” feltételezett, hallgatóságos beleegyezésével történhetik meg. Nem vét azonban a hallgatóság, ha az előadást, beszédet *saját emlékezetének támogatására* feljegyzi s feljegyzését esetleg másnak is kölcsönzi.

Vétenek az igazságosság ellen, akik a kinyomtatott s közrebocsátott dolgokat egészben vagy részben újra nyomtatják anélkül, hogy a szerző vagy kiadó engedélyét erre megszerezték volna; ha ugyan a védelmi idő, melyet a hazai törvények megállapítanak, még le nem tellett. Ha valaki ezt a saját neve alatt cselekszi meg, az ún. plágiumnak megbecstelenítő vétkét követte el.

Fordítani sem szabad más nyelvből szerzői (kiadói) engedély nélkül. Az anyagi visszatérítés kötelme azonban itt sokkal enyhébben ítélendő meg. A szerzőnek (kiadónak) ugyanis ily esetben sokkal kisebb a kára s a fordítással járó fáradság szinte kiérdemelte a hasznát, mely a fordított munkából a fordítóra háramlik. Továbbá a szerzői jog nem annyira magát a gondolatot, hanem inkább annak külső formáját védi, amely főleg szabadfordításnál lényegesen megváltozik.

A szerzői jog védelmének határait illetőleg a hazai jog megállapításait kell lelkiismeretben is irányadóknak tartani.

A magyar jog

A szerzői jog védelméről az írói, zenei, színművekre, képzőművészeti, műszaki alkotásokra vonatkozólag az 1884: XVI. t.-c, a találmányokra vonatkozólag az 1895. évi XXXVII. t.-c, az ipari mustrára és mintára vonatkozólag az 1858. dec. 7-én kelt, ma is érvényben levő nyíltparancs intézkedik.

A jog azonban csak a *védelmi időn* belül áll fenn. amelyről az 1884: XVI. t.-c. 11–18. szakaszai intézkednek.

A szerzői jog tartalma a szerző egész életére s halála után 50 évre terjed. A szerző halála után kiadott mű a szerző halálától számított 50 éven át áll a törvény védelme alatt. Az álnév alatt megjelent művek (hacsak a szerző nevét a kereskedelmi minisztériumban be nem iktattatja) a megjelenéstől számított 50 éven belül számíthatnak törvényes védelemre.

Fordításokat 5 évig véd a törvény a megjelenéstől számítva. A képzőművészeti és műszaki alkotások védelmi ideje ugyanannyi, mint az írói műveknél; fényképeké 5 év. A találmányokra szóló szabadalom, ha az a törvény által előírt módon be van jegyezve, legfeljebb 15 évre terjedhet.

A Egyház és az egyháziak birtokjoga

Az Egyház birtokjoga

Az isteni *Üdvözítő Egyházát* tökéletes, vagyis minden más hatalomtól független, önmagában is teljesen életképes társaságnak alkotta meg. Ámde ily társaság a földön nem állhat fenn, hacsak nincsenek meg az anyagi eszközei.

Az *isteni alapításból* tehát szükségképpen folyik az *isteni jog*, hogy az Egyház földi javakat szerezzen és birtokoljon. Már Krisztusnak s az apostoli kollégiumnak megvolt a maga erszénye s így a szerény vagyonkája. Az első századokban, midőn az államok az Egyház létjogát el nem ismerték, az Egyháznak fekvőségei a saját címén nem lehettek. Hogy azonban vagyona akkor is volt, már abból is világos, hogy gyakran ez szolgált az üldözés okául. Pl. *Szent Lőrinc* kínos, de dicső vértanúságát az egyházi javak védelmének köszönheti.

Alig derült fel azonban az Egyház egére a béke napja, a keresztény fejedelmek a bőkezűségben versenyezve látják el azt földi javakkal, hogy isteni misszióját annál hatásosabban teljesíthesse. Nagyon meg voltak győződve, hogy az egyházi vagyon magára az államra is a legnagyobb s bővebb áldás forrása.

Jellemző erre nézve, hogy a római Egyháznak időközben tetemesen felszaporodott javait a keresztény középkor nemcsak „*Patrimonium Petri-nek*”, „*Szent Péter örökségének*”, hanem egyszerűen „*Res pauperumnak*”, a „*Szegények örökségrészesének, tulajdonának*” nevezte. Bizonytalán nem ok nélkül.

A Kr. u VIII. századtól kezdve a *Szentszék* birtokai, miután azokat *Kis Pipin* frank király s fia, *Nagy Károly* császár és *Matild* örgrófnő tetemesen kibővítették, egész kis fejedelemséggé, az ún. „*pápai állammá*” alakultak.

A Gondviselés műve volt ez, hogy így *Krisztus* földi helytartója, az egész kereszténység atyja, ne legyen egyetlen földi hatalomnak sem alattvalója, hanem teljes szabadsággal tudja kormányozni az Üdvözítő nyáját.

De más országokban is, nevezetesen édes hazánkban, a fejedelmek és magányosok dús javadalmakat juttattak az Egyháznak. Nevezetesen *Szent István* királyunk megdicsőült jobbjára az *Egyház* iránti bőkezűségének is örök szimbóluma.

Ezek az Isten oltárára helyezett javak aztán bőségesen gyümölcsöztek az emberiség s a haza javára. Módot adtak az *Egyháznak*, hogy ne csak a lelkeket gyógyítsa, ápolja, hanem a testi sebeket is kötözzesse, a jótékonyság százféle intézményét alapítsa; a tudományt s művészeteket istápolja s általában a keresztény civilizáció áldásait a világra szétárassza.

És az *Egyháznak* tulajdonjogát saját birtokai felett hosszú századokon át senki sem vonta kétségbe.

Hiszen nincs a föld hátán senki, aki birtokaihoz igazságosabban jutott volna, régebben birtokolná s üdvösebben használná azokat, mint az *Egyház*.

A fejedelmek s a többi jótevők – mint történelmileg teljesen bizonyos – oly javakból ajándékozták meg az *Egyházat*, amely felett maguk szabadon rendelkeztek. Nevezetesen *Szent István* idejében a mai értelemben vett állami javakról még szó sem lehetett. De még ha néhol a nemzet vagyonából hasítottak volna is ki az *Egyház* javára birtokrészeket, akkor is a fejedelmek, mint a nemzet képviselői s a nemzeti közakarat tolmácsai jártak volna el s így adományuk érvényes és visszavonhatatlan lenne.

A törvények is, nevezetesen hazánkban, századokról-századokra ünnepélyesen elismerik a katolikus *Egyházat* javai jogos s kizárólagos tulajdonosának s hathatósabb védelemben részesítik, mint bármely más magán- vagy állami birtokot. Maga a protestantizmus sem tagadta meg az *Egyháznak* ezt a jogát s midőn a katolikus vagyont elragadozta, ezt azon az ürügyön tette, mert az igazi egyháznak s így az egyházi javak igazi tulajdonosának magát tolta fel.

Szekularizáció

Csupán a francia forradalom dobta a világba azt a jelszót, hogy az *Egyház* javai voltaképpen az államé.

Talleyrand Périgord grófja az a szomorú dicsőség, hogy az 1789. okt. 10-i alkotmányozó gyűlésen elsőnek terjesztette be az indítványt: „Mondassék ki határozatilag a két elv: Először az egyházi javak tulajdonjoga a nemzetet illeti oly kötelezettséggel, hogy az *Egyház* szükségleteiről gondoskodjék. Másodszor a lelkeszi jövedelmek minimuma 1200 frankban fog megállapíttatni”. Ezzel indult meg aztán a „szekularizáció”, vagyis „elvilágiasítás” cím alatt a szentségtörő rablások hosszú sorozata, amellyel a hálátlan, az *Egyház* által nagyra nevelt keresztény államok kezüket beszennyezni s maguk ellen *Isten átkát* kihívni nem ártallották.

Maga a pápai állam sem kerülte el ezt a sorsot. Előbb *Napóleon* császár foglalta azt el s kebelezte be – egy időre – a francia államba, majd később *Viktor Emánuel* vetemedett erre a merényletre. 1870. szeptember 20-án (venti settembre) ugyanis *Rómát* s a pápai államot elfoglalta s az egységes olasz állam részének nyilvánította.

Ez volt *Isten* VII. parancsának egyik legkiáltóbb megsértése, mióta a világ fennáll. Hiszen az egész katolikus világ szenvedte ezt az érzékeny csapást, amelynek javára *Krisztus* helytartója *Rómát* s az egyházi államot birtokolta. 1871-ben az ún. garanciatörvény által az olasz állam ugyan elismerte, hogy a pápa szuverén, semmiféle fejedelemnek alávetve nincs; a pápa rendelkezésére bocsátotta postáját és vasútját s az elrablott pápai birtokok fejében évi 3 1/4 millió frankot ajánlott fel; *IX. Pius* pápa azonban, nehogy belenyugodni lássék a Szentszéken esett iszonyú sérelembe, a garanciatörvényt el nem fogadta. Utódai ugyanezen állásponton vannak. Nem hagyják el a Vatikánt, melyben magukat – nem ok nélkül – foglyoknak tekintik s a világegyház kormányzásának költségeit alamizsnából, az ún. *péterfillérből* fedezik.

Hazánkban az *Egyház* még túlnyomórésztben javainak birtokosa, de a szekularizáció gondolata fel-felbukkan; nyíltan vagy burkoltan szüntelen kísért, sőt bizonyos fokban érvényesül is. Az *Egyház* ellenségei, nevezetesen a protestánsok s szociáldemokraták, gondoskodnak, hogy a napirendről soha egészen le ne kerüljön.

Méltán kérdezhetjük tőlük azt, amit *Maury* kérdezett a francia alkotmányozó gyűléstől: „Mily jognál fogva vizsgálják a lesgzentebb tulajdont, midőn senkinek sem jut eszébe megtámadni a leggyalázatosabb üzérkedés gyümölcseiből szerzett vagyont? A papság – tette hozzá – azért bírja vagyonát, mert szerezte vagy adományul kapta. Bizonyítsák be önök, hogy igazságtalanul birtokolja!”

Az *Egyház* megrablása feltétlenül megrendíti a jogrendet s egyáltalán a tulajdonjog létében való hitet. Ha mi ezt magunk itthon leromboljuk, nincsen okunk panaszkodni, ha kapzsi szomszédaink ugyancsak a nagyobb erő címén édes hazánkat egyszerűen felosztják és kisajátítják.

Kétségkívül *Isten* sem fogja közömbösen nézni a neki szentelt javak elrablását. „Aki a pápa húsából eszik, az meghal” – tartja a közmondás; és ez nagyon be szokott teljesedni egyeseken, kik egyházi javakból gazdagodnak, sőt hatalmakon is, melyek az egyházrablásban résztvesznek vagy azt elnézik. „*A bűn szegényekké teszi a népeket.*” (Péld 14,34)

Miért is „nem azok a sajnálatraméltóbbak, akik az igazságtalanságot szenvedik, hanem azok, kik azt elkövetik”. (Montesquiou abbé a francia alkotmányozó gyűlésen 1780. április 11-én.)

A holtkéz

A szekularizációnak nevezett egyházrablással bizonyos rokonságban vannak az ún. *holtkéz*- (amortizációs) törvények, melyek által egyes államok az Egyházat vagy teljesen megfosztják vagyonszerzési jogától, vagy pedig ezt a jogát többé-kevésbé korlátozzák. Az Egyház vagy más erkölcsi testületek birtokába került javak ugyanis ki vannak véve a gazdasági élet forgalmából, gazdát alig cserélnek s így mintegy holtkéz tartja azokat. Innen ered a szóbanforgó törvények elnevezése.

Hazánkban a holtkéz-törvények már *Kálmán* királyunkig nyúlnak vissza. (*Tarcali* zsinat.) Nálunk azonban kizárólag csakis azt célozták, hogy a királyi adományokból eredő „ősi” birtokok a családok kihalása esetén a koronára szálljanak vissza s az esetleg más érdemes nemesi családok jutalmazására fordíthassa azokat. Távol volt tehát a magyar törvényhozástól az egyházellenes szándék.

Az ősiség megszűntével (1848: XV.) a holtkézi törvények is elvesztették értelmüket s így érvényüket is, amint ezt a m. kir. Curia (1896. febr. 1. 63. sz.) ki is mondotta.

De meg egyébként is az 1848: XX. t.-c. 2. §-a minden bevett vallásfelekezetet egyenjogúvá tett. Így tehát hazánk ősi vallásának legalább is nem lehet kisebb joga, mint a felekezeteknek, amelyeknek birtokszerzési jogát a magyar törvények sohasem korlátozták.

Az egyháziak birtok joga

Nem kicsiny azok száma, akik a katolikus gondolkodással s érzülettel megegyeztethetőnek vélik, ha az *Egyház* s papság, nevezetesen a nagyobb javadalmasak birtokai, „jómódja” ellen szót emelnek, izgatnak, jóllehet talán éppen maguk is a papi nagylelkűségnek s áldozatkészségnek köszönhetik neveltetésüket és műveltségüket.

Érveiket rendesen az *Egyház* ellenségeinek fegyvertárából merítik: „A Megváltó nem azt mondá tanítványainak: menjetek, gazdagodjatok meg. Hanem azt mondá: prédikáljatok és tanítsatok. A papság ellátásáról a szent könyvekben írva találjuk: Igazságos, hogy a pap az oltár után éljen”. (Thouret a francia alk. gyűlésen.) Mások megint a papi birtokok rossz kezelésében vagy a rokonok gazdagításában látják az okot, amely miatt az Egyházat meg kell birtokaitól fosztani. Sőt vannak, kik a hitélet megújódását reménylik a koldussá tett papságtól, erősen remélve, hogy „majd akkor lesznek fakelyhek és aranypapok”.

Mindenesetre vannak visszaélések az egyházi javak körül. Senki sem sajnálja ezt inkább, mint maga az *Egyház*. Ezek azonban csak kivételek, melyek annál jobban kiemelik a fényoldalt. Hol van még a leggazdagabb mágnáscsaládok között is az olyan, mely a keresztény kultúrára annyit áldozott, mint a vele egyenlő vagy sokkal kisebb birtokkal rendelkező egyházi javadalmasok? A zsidókról nem is szólunk, akiknek kezébe pedig a szekularizált egyházi vagyon hamarosan átvándorolna.

A főforrás, a főok, melyből az egyházi javak elleni támadások erednek, az irigységen s kapzsiságon kívül nem annyira az, mert nem tesznek elég jót belőlük, hanem éppen ellenkezőleg az, mert általuk sok jót lehet tenni. Ellenségeink ugyanis azt szeretnék, ha a katolikus *Egyház* szolgálai csak amúgy az evangéliumos- és imádságoskönyvvvel a hónuk alatt, üres kézzel haladnának el a sebekben sínylődő, nyomorgó embertömeg között, mint az a bizonyos zsidó pap s levita az Úr Jézus parabolájában, s ne legyen módjuk a sínylődőket gyógykezelni, ápolási költségeket megfizetni, miként ezt az irgalmas szamaritánus tevő. Szóval tudják, érzik a vagyon óriási szociális erejét s jelentőségét a vallás és erkölcs szempontjából is. Ez, ami fáj nekik!

Az *Egyház* egyébként a jótékonyságot papjainak nem csupán *ajánlja*, hanem azt törvénnyel szoros *kötelességükké* is teszi. Röviden megismertetjük az Egyháznak ide vonatkozó rendelkezését. Nagyon természetes, hogy itt a *világi* papságot tartjuk szem előtt, mely magát szegénységi fogadalommal le nem kötelezte, mint ahogy ezt a szerzetesek teszik.

Lehet a papnak privát, családi vagyona. Ezzel éppoly szabadon rendelkezik, mint bárki más.

Lehet vagyona, amelyet saját ténykedése által szerzett meg, pl. misedíj, stólailleték, írói honorárium stb. Ezzel is tehet saját belátása szerint.

Végül lehet jövedelme a *szoros értelemben vett egyházi javakból*, birtokokból, aminőkről az előzőkben szólottunk. Az egyházi javadalom gyümölcsei ugyan szintén az illető javadalmas tulajdonába mennek át (trid. zsinat XXIV. c. 12. vö. 729, 1475. kánonok), de azzal a súlyos bűn terhe alatti kötelezettséggel, hogy azok *feleslegét* jótékony célra fordítsa. A javadalmasnak tehát van joga a javadalomból rangjához mérten tisztességesen megélni, sőt rokonait is segíyezni, *ha ugyan azok rászorúlnak*. De ami ezen felül felesleg marad, azt a szegényekre vagy más szent célra kell fordítania.

Ha ezt nem tenné, súlyosan vetkeznék, jóllehet sem ő, sem azok, kikre a javakat pazarolta, visszatérítésre szorosan nem kötelezhetők. Isten áldására azonban nem

számíthatnak azok, kik oly javakban dúslakodnak, melyek jog szerint a szegényeket s azokban magát *Jézus Krisztust* illeték volna meg.

Jóllehet azonban az *Egyház* papjait többre, mint a felesleg kiszolgáltatására bűn terhe alatt nem is kötelezi, de szüntelen ajánlja és sürgeti, hogy szolgálai szerényen és takarékosan éljenek, hogy több jusson az ő hitvesüknek, a templomnak díszére, az ő családjuknak, a szegényeknek segélyezésére. Így határozott többek között a III. karthágói zsinat is, melyen maga *Szent Ágoston* is részt vett.

Az *Egyház*, hogy papjainak figyelmét a mulandókról mindinkább az örökkévalókra irányítsa, őket szent hivatásuk betöltésében zavaró gondoktól óvja s egyéb bölcs okokból megtilt nekik minden *üzérkedést* s a világiaknak megengedett bármily becsületes *kereskedést* is.

„Papoknak (szerzeteseknek) tehát nem szabad sem személyesen, sem más közvetítése által sem a maguk sem mások javára kereskedniük.” (142. kánon.) Az ez ellen vétőket a főpásztor megfelelő büntetéssel köteles sújtani. (2380. kánon.) Kereskedés alatt pedig azt értjük, ha valaki már azon *szándékkal* vesz, hogy a vásárolt dolgot *minden változtatás*, feljavítás, feldolgozás nélkül *nyereséggel* újra eladja.

3. A tulajdon szerzése

A VII. parancs tárgyalásának egyik legfontosabb fejezetéhez értünk. Meg kell ismernünk és pedig oly alaposan és részletesen, amennyire ezt szerény könyvünk méretei megengedik, a vagyonszerzés törvényes módjait. A természet, mint láttuk, megadja kinek-kinek erre a jogot. A koldusgyermekből is lehet dúsgazdag, ha ügyes és szerencsés. És jóllehet, az anyagiaktól való függetlenség, a *lelki szegénység* a szellemi fejlődésnek s haladásnak egyik főfeltétele, de másrészt *Istennek* számos érdeke fűződik ahhoz, hogy az ő családjának, a katolikus *Egyháznak* gyermekei ne legyenek általában a föld páriái, koldusai, hanem vagyonnal is rendelkezzenek. „Mi katolikusok is akarunk adót fizetni!” – hangoztatta egyik kiváló főpapunk élénk tetszéstől kísérve a katolikus nagygyűlésen. Igen fontos tehát lelkiismeretünk irányítása szempontjából, hogy az igazságos vagyonszerzés alapelveivel tisztában legyünk. Nagyon fontos e kérdésben is hazai törvényeinket figyelemmel kísérnünk, melyek a sokszor homályos s kevésbé határozott természettörvényeket magyarázzák s az egyes viszonyokra, körülményekre alkalmazzák.

A tulajdonszerzés legfőbb módjai a *foglalás* (okkupáció), melyet a magyar jog elsajátításnak nevez, a *találás*, a *növekmény* (gyümölcs), a *munka*, az *elévülés* és a *szereződés* a maga számtalan alakjával.

Vegyük röviden sorra őket.

Foglalás (Okkupáció)

A természettörvény egyik alapelve: ami senkié, azt bárki a maga számára lefoglalhatja.

Hogy pedig egészen gyakorlati dolgokra térjünk át, foglalkozzunk részletesebben az állatok foglalásával.

Vannak *háziállatok*, melyeknek természetsszerűleg mindig megvan a maguk gazdája, pl. lovak, csirkék, kutyák. Vannak aztán *megszelídített állatok*, melyek az ember által foglyul ejtve, sőt tenyésztve félig-meddig háziállatokká váltak, pl. méhek, galambok, halastóba zárt halak. Végül vannak *vadak*, melyek még természetadta szabadságukat élvezik s az ember elől menekülnek, pl. vadnyulak, halak, madarak stb.

A *háziállatok* ivadékaikkal együtt mindig uruké maradnak és még abban az esetben is visszaadandók, midőn uruk számára különben elvesztek volna, ha mi azokat meg nem

mentjük. Fáradtságunkért, költségünkért azonban, melyet reájuk fordítottunk, méltó bért követelhetünk.

A *megszelídített állatok* is uruké, amíg csak eredeti szabadságukat vissza nem nyerték s gazdájukhoz többé önként vissza nem térnek. Vétkezik tehát az, aki az ily állatokat (pl. galambokat) elfogja, magához csalogatja. Ha azonban az ily állatok csak azért pártoltak hozzánk, mert a mi saját állataink jobb eleséget kapnak, inkább a szeretet ellen vétkezhetünk – a helytelen szándék által –, mint az igazságosság ellen, ha azokat megtartjuk.

A *méhrajra* vonatkozólag lelkiismeretben is követendő szabályt a magyar jogból meríthetünk.

Az 1894: XII. t.-c. 59. §-a így intézkedik:

A méhraj csak két nap elmúltával s csak akkor lesz uratlan dologgá, ha más telkére száll át. A tulajdonos utána mehet idegen birtokra is, de az ezáltal netán okozott kárt megtéríteni tartozik. Ha két napon belül ezt nem teszi, a méhraj a telek tulajdonosáé vagy bárki másé lesz, aki azt lefoglalja. A saját telkén levő méhraj azonban mindig a telek tulajdonosáé marad, bármily későn fogja is azt be.

Ha más állatja (tyúkja, galambja stb.) nekünk kárt okoz s azt másként el nem háríthatjuk, el is pusztíthatjuk azt. Szándékunk azonban sohasem a bosszú, hanem csupán saját vagyónunk védelme legyen. A megölt állatot legfeljebb csak jogos kártérítés címén tarthatjuk meg, ha annak értéke kárunkkal tényleg arányban van.

Vétek másnak *vadászati vagy halászati jogát* s annak értékét orvvadászat, halászat által jelentékenyen megkárosítani.

A megtérítendő kár nagyságát azonban nem magának a zsákmánynak értékéből kell megítélni, hanem annak a reménységnek a fokából, melyet a *jogosult* vadászok, illetőleg halászok táplálhattak, hogy az orzott vad vagy hal birtokába éppen ők jutottak volna. Ez a remény nagy területen s kisebb állatoknál szinte a semmiig csökkenhet, nagyobb állatoknál körülbelül az állat értékének feléig emelkedik.

Viszont a vadászterület *tulajdonosai, bérlői felelősek a vadak által okozott károkért*. Ha azonban elhárítani vagy megtéríteni nem tudják vagy nem akarják, a földműveseknek joguk van védekezni, ahogy tudnak, az állatokat megölni s esetleg kártérítésképpen meg is tartani.

A vadászati s halászati tilalmi idők megsértői kártérítésre ugyan e címen nincsenek kötelezve, de vétkeznek az ún. törvényes igazságosság ellen. (Lásd IV. parancs.)

A *magyar jog a vadászatról* az 1883: XX. t.-c.-ben rendelkezik. A vadakat két osztályba sorozza, hasznos és kártékony állatokra. Az előbbieket – de csakis a tilos időn kívül – csupán a vadászatra jogosult sajátíthatja el. Ha más ejtené el azokat, nem szerez reájuk tulajdonjogot, hanem a vadászatra jogosult az ily vadat is lefoglalhatja vagy esetleg átengedve azt az orvvadásznak, kártérítési igényt támaszthat vele szemben. A kártékony állatokat (medvét, farkast, rókát, nyestet, vidrát stb.) a saját területén ki-ki szabadon pusztíthatja. De ha vadászatilag akarná azokat pusztítani, ezt csak a vadászati jog bérlőjének engedélyével teheti; a zsákmány ilyenkor is a vadászatra jogosulté lesz. Idegen területre lépni nem szabad még ragadozó s kártékony állat lefoglalása miatt sem.

A *halászati törvény* (1888: XIX. t.-c.) szerint nyilvános vizekben csupán a halászatra jogosult egyén tehet bárminemű halat tulajdonává, de ez is csak a *megengedett időszakokban*. Magánvizekben levő halat tulajdonosa bármikor igénybe veheti.

Ezek a törvények, melyek a *vadászatot s halászatot* szabályozzák, bizonyára nálunk is, mint a legtöbb államban, penális jellegűek, vagyis csupán *büntetés* terhe alatt kötelezők s így

az ellenük vétők *bűnt* csak akkor követnek el, ha az orvvadászattal vagy halászzal a közjónak vagy magányosoknak jelentékeny kárt okoznak.

A találás

A találás a foglalásnak egyik fajtája. Találhatunk ún. „kincseket”, továbbá tárgyakat, melyek eddigelé még senkié sem voltak, vagy pedig olyanokat, melyeket gazdájuk elhagyott vagy elvesztett. Mindenik esetben más és más a helyzetünk s a lelkiismeretbeli kötelezettségünk.

A talált kincsek

Talált kincs alatt az emberi kéz vagy a természet erői által elrejtett nagyon értékes dolgokat értünk, amelyekről, midőn felfedezik azokat, senki sem tudja igazolni, hogy az övéi. De nem nevezzük „kincsnek” azt, bármily értékes legyen is egyébként, amit a természet maga termel az illető területen. (Pl. arany-, ezüst- és szénbányák stb.)

A *természetjog* szerint a kincs azé, aki azt találta. Erre az álláspontra helyezkedett pl. *Tamerlán* keleti híres hódító is. *Szíriai* táborozása alkalmával bizonyos szegény ember földjét szántogatva ládára bukkant, mely telve volt régi római aranypénzzel. A megtaláló kincsével együtt a fejedelem színe elé került. Ez maga elé öntve a láda tartalmát, megkérde a körülállókat, akad-e a pénz közt olyan, mely akár az ő, akár elődei képét vagy felírását viseli. Mikor tagadó választ kapott: „Akkor hát nincs is jogom hozzájuk – szólott –, adjátok vissza ennek a szegény embernek, akit az Ég így akart megáldani”.

A *modern törvények* azonban a talált kincsnek, illetőleg értékének különféle arányokban való megosztását rendelik el. Lelkiismeretben a következő irányelveket kell követnünk:

a) Aki *saját* területén talál kincset, azt teljes egészében megtarthatja. A kincstárral való osztozkodás csupán *büntetés* terhe alatt kötelező.

b) Aki *más* területén találja a kincset, *lelkiismeretben* köteles azt a telek gazdájával (nem pedig az esetleges bérlőjével!) megfizetni. Vétkezik, aki a megtalált kincset újra elrejt, megvásárolja az azt rejtő telket, hogy így az *egész* kincsnek birtokába jusson.

c) Aki szándékosan kutat más telkén kincs után s azt felleli, *bírói ítélet után* büntetésképpen az egésztől elesik, *mielőtt azonban az ügy bíróság elé kerülne*, nem vétkezik, ha a talált kincset a telek birtokosával titokban megfizeti.

d) Aki saját régi, talán vásárolt, örökölt szekrényében, ruhájában, vagy a ház zugában stb. rejtett kincstre bukkan, melyről, mint mondva volt, senki sem tudja igazolni, hogy az övé, azt teljes egészében megtarthatja. Ha más szekrényében stb. akadna reá, az illetővel kell a talált dolgot vagy annak értékét megfizetnie.

A *magyar jog*, amely bírói végzés után lelkiismeretben is kötelező, a talált kincstre vonatkozólag a következőképpen rendelkezik. (Az 1776. január 23-án és 27-én kelt királyi leiratok stb.) Ha a talált kincs értéke a 300 koronát meg nem haladja, fele a megtalálónak, fele a találás helyének tulajdonosának, ha pedig az érték 300 koronán felül van, három egyenlő részre osztandó, az egyik rész a találót, a másik a hely tulajdonosát, a harmadik a kincstárt illeti meg. A kincstalálást 8 napon, illetőleg, ha bejelentett kutatásról van szó, 30 napon belül kell a hatóság tudomására hozni. Ennek elmulasztása büntetést s azt a hátrányt vonja maga után, hogy a megtaláló vagy tulajdonos az őt megillető résztől elesik.

A régészeti, tudományos vagy műértékkel bíró kincset az illető helyi, vidéki vagy nemzeti múzeum kisajátíthatja. Ez esetben tekintetbe veendő az ár megállapításánál az anyag értéken kívül a reáfordított munka és régészeti becs is. (Dt. u. f. XL. 51.)

Kezdetől fogva gazdátlan dolgok

a természettörvény értelmében azé lesznek, aki azokat először lefoglalja, hacsak az emberi törvényhozás egyes esetekben a közjóra való tekintetből fel nem emeli tiltakozó szavát. Ingó dolgokat tehát, minők pl. drágakövek, igazgyöngyök, aranytöredékek stb. az első megtaláló birtokába veheti. Nehezebb annak a kérdésnek eldöntése, vajon a föld méhében rejlő, sokszor óriási értéket képviselő ásványok, pl. arany-, ezüst-, szén- stb. telepek a természetjog szerint a földbirtokhoz tartoznak-e vagy pedig a felkutatónak válnak-e tulajdonává. Vannak tudósok, akik az ily telepeket a terület járulékának tartják s így a föld tulajdonosának ítélik oda. (*Lugo.*) Mások ismét tekintettel az ily telepek óriási értékére, amelyhez képest a felettük elterülő föld becse elenyésző csekély, a telket tartják csupa járuléknak és következésképp a felkutatónak megadják a jogot, hogy az ásványokat takaró területet kisajátítsa vagy a tulajdonossal méltányosan megegyezzen.

Ezt a gordiusi csomót csupán a hazai törvények vágthatják széjjel. A magyar bányajog különbséget tesz az ásványok között s az ún. fenntartottakra nézve kiveszi a magántulajdonjogból azoknak felkeresési és kiaknázási jogát.

Elhagyott dolgok

ugyancsak az első megtalálóié. Azonban ilyeneknek nem tekinthetők a hajótörés után partra vetett vagy vízáradás által elragadott tárgyak, hacsak a körülményekből nem világos, hogy gazdájukhoz semmiképp vissza nem kerülhetnek. Aratás, szüret után hátramaradt kalászkra, fürtökre, gyümölcsökre a gazda, úgy látszik, már nem tart igényt, miért is, ha nem tiltakozik ellene, mint elhagyott dolgok lefoglalhatók.

A minden örökös nélkül hátrahagyott javak a kincstárba szállnak. A magyar jognak ez az intézkedése bírói végzés után lelkiismeretben is kötelez.

Elvesztett dolgok

különböznek a „kincsektől”, mert nincsenek rejtve, de az uratlan és elhagyott dolgoktól is, mert van ugyan gazdájuk, csak hogy az ismeretlen. Ha azonban a körülményekből ítélve a gazdának már nincsen reménye, hogy elvesztett tárgya birtokába jusson, a megtaláló azt egyszerűen a magáénak tekintheti, mintha csak a dolog uratlan vagy elhagyott volna.

De ha van remény, hogy az elvesztett tárgyat ura még visszaszerezheti, a megtalálóra nézve a következő elvek az irányadók.

a) Ha a megtaláló a tárgyat nem veszi fel, hanem egyszerűen a helyén hagyja, az igazságosság ellen ugyan nem vét s így visszatérítésre nem kötelezhető, de megsértheti – esetleg súlyosan is – a szeretetet, megengedve azt, hogy felebarátját kár érje, jóllehet, azt ő nagyobb kellemetlenség nélkül megakadályozhatja.

b) Ha a megtaláló a tárgyat magához veszi, köteles azt gondosan őrizni és a tárgy értékének megfelelő szorgosságot kifejteni a tulajdonos felkutatására.

Meghatóan szép, szinte hősi példát adott erre az utókornak *Fleury Ferenc*. Korán árvaságra jutva, jó módú földműves gyámsága alatt mint pásztorgyermek növekedett *Franciaország* egyik kis falujában. Egyik este lovas vágatott mellette el az úton, kinek

ruhája alól fényes tárgy hullott alá anélkül, hogy azt észrevette volna. A kis Fleury odafut, felemeli. Drága szép aranyóra volt. A következő pillanatban már kiáltozva rohan a lovas után az órát kezében tartva. Hasztalan, a lovas letűnt a szemhatárról. *Fleury* egészen reggelig gyalogolt utána. Városba ért, melynek egyik szállodája előtt felnyergelt ló áll várva gazdáját. Egészen olyan volt, mint aminőt ő tegnap maga mellett elvágatni látott. A vendéglőbe térve a ló gazdája után tudakozódik, akit csakhamar meg is talál *Perdin dünkircheni* dúsgazdag kereskedő személyében. „Uram, szolt hozzá, alighanem ön vesztette el ezt az órát tegnap este. Én megtaláltam, elhoztam utána ...” A kereskedő úgy színlelte, mintha a dologról mit sem tudna. „Akkor hát megyek s kutatok tovább”, szolt a fiú s nyomban sarkon fordulva távozni készül. *Perdin* felette meglepődik. „Ki vagy, fiam?” kérdi. „Szegény bojtár”, volt a válasz. „Ki az apád, anyád?” „Az apám már fenn van az angyaloknál meg az anyám is.” „Van rokonod?” „Van, uram”, de ezzel már kifelé is tartott a fiú, pedig szemlátomást didergett a hidegtől s éhezett. Az úr eléje állt. „Hadd menjek, kérem, monda, mert a barmaimmal nem tudom mi van, ki eteti azokat.” „De fiam, te éhes vagy”, folytatja *Perdin*. Miközben azonban kenyeret vág, a fiú már ki is osont az ajtón és azzal a szándékkal, hogy alkalmasabb időben az óra gazdájának felkutatására újabb kísérletet fog tenni, hazafelé rohant. Szepegve áll gazdája előtt. „Jaj, a barmaim, szól siránkozva, ki etette azokat eddig? de nem én vagyok az oka, a tanító úr, aki az iskolában ezerszer is szívünkre kötötte, hogy a talált jószágot visszaadjuk gazdájának. Nem tehetek róla, hogy az óra tulajdonosa oly gyorsan vágatott.” A mentség azonban, úgy látszik, mit sem használt. A haragos gazda már keresi a botot, midőn *Perdin*, ki a fiút bizonyos távolból visszakísérte, az ajtón betoppan. Hosszas kérésre a páratlanul széplelkű fiút a gyám *Perdinnek* átengedte, aki belőle derék s gazdag kereskedőt nevelt. (Mehler K. Haub. II. 267.)

Szép esetet beszél el a magyar katolikusok egykor oly kitűnő s nagyérdemű lapja, a „*Magyar Állam*” is az 1879-i évfolyam egyik számában, amelyet már csak a „becsületes” megtaláló dicsőségére is, de meg a jópélda kedvéért érdemes lesz felemlítenünk.

Jármy Pál szabolcsmegyei földbirtokos karácsonyi ajándékokat vásárol *Wirth János* hatvaniutcai (ma Kossuth Lajos utca) ékszerész üzletében. A szállóba visszatérve észreveszi, hogy 4800 forintot tartalmazó pénztárcája hiányzik. Nyomban visszaindul az ékszerészhez. Az üzletben *Wirthnek* felesége fogadja, aki azt állítja, hogy férje egy urat ment keresni a közeli szállodába. Alig telik bele néhány perc, már vissza is tér, miután a portásnak a szállodában megbízást adott, hogy a földbirtokost hozzá visszaküldje, örömmel nyújtja át a tárcát. *Jármy* jutalmat kínál, amit azonban a becsületes ékszerész el nem fogad. Erre emlékebe még egy aranygyűrűt vásárolt tőle.

A tulajdonos keresésének módja a körülmények szerint különböző lehet. Nagyobb értékű dolgoknál a hazai törvények által előírt eljárást kell igénybe vennünk. (Lásd alább.)

Érdekes és tanulságos e tekintetben az az eset, melyet *Szent Ágoston* egyik szentbeszédében elbeszél.

„Mikor még *Milanóban* valék, egy igen szegény ember zacskót talált, melyben 200 darab arany- és ezüstpénz volt. Erre cédulát függesztett ki nyilvános helyen e felírással; Aki legközelebb pénzt vesztett el, jelentse magát N. N.-nél, aki itt és itt lakik. A kárvallott csakhamar meg is jelent. A szegény ember megfelelő alapos kikérdezés után a zacskót átszolgáltatja. A tulajdonos nagy örömeiben 20 darab aranyat számol jutalomképpen a szegény ember elé. Ez visszautasítja az összeget. Erre tizet visszavesz s tizet odakínál hogy legalább e csekélységet fogadja szívesen. A szegény ezt sem fogadta el. A pénz gazdája erre elkedvetlenedik. Odadobja az egész zacskót: „Akkor hát nem én vesztettem el s így tiéd lehet az egész”. Így, csak így tudta elérni, hogy a megtaláló némi jutalmat megtartsion.” *Ágoston* még hozzáteszi: „Lám, mily nemes, becsületes lélek lakott ebben az emberben. *Azért tehát,*

testvéreim, ha találtok valamit, adjátok vissza, mert ha ezt nem teszitek, annyi, mintha loptátok volna”. (S. Aug. Serm. 178.)

Badin misszionárius atya pedig a helyi viszonyokhoz képest a megtérített indiánok között a következő eljárást alkalmazta. Fát jelölt ki, melyet a *becsületesség fájának* nevezett, melyre ki-ki a talált jószágot ráaggatta s ahol a tulajdonos, elvesztett jószágát kereshette s – csodálatos – legtöbbször meg is találta, jöllehet ezek az indiánok a szent keresztség előtt hírhedtek voltak a lopás- és rablásról. (Schmidt H. Katech. II. 272.)

c) Ha a megtaláló az elvesztett dolog tulajdonosának felkutatásában nem jár el a kellő lelkiismeretességgel, a bejelentést halogatja, sőt a talált tárgyat rejtegeti, vétkezik s a talált tárgyat vagy annak értékét lelkiismeretben köteles a szegényeknek adni vagy más jótékony célra fordítani.

d) Ha pedig szorgos kutatás után sem lehet a tulajdonos nyomára jönni, a tárgy a megtaláló tulajdonába megy át s pedig a természetjog értelmében, nem pedig az elévülés által, miért is az idők múltán véletlenül előkerülő eredeti tulajdonos arra igényt többé nem tarthat.

Kisebb tárgyakat, rózsafüzéreket, imakönyveket stb., melyeket a templomban találunk, legcélszerűbb a sekrestyében letennünk. Ha aztán 1–2 hónapon belül gazdájuk nem jelentkezik, mint tulajdonunkat visszakérhetjük azokat.

A tulajdonos felkutatására fordított megokolt költséget az előkerült tulajdonosnak felszámíthatjuk, illetőleg a talált tárgy értékéből levonhatjuk. Egyéb jutalomra azonban a természetjog értelmében jogunk nincs.

A magyar jog értelmében (1878: V. t.-c. 365. §.) aki elvesztett dolgot talál, köteles azt – és pedig büntetés terhe alatt – 8 napon belül a hatóságnak vagy az elvesztőnek átszolgáltatni. A hatóság a találást kihirdeti és ha a tulajdonos egy év alatt nem jelentkezik, a találónak biztosíték nyújtása nélkül (C. 6707–1848.) ki kell adni vagy a dolgot vagy az árverésen befolyt vételárt. A találónak ekkor már joga van a használatra, de a tulajdonjogot (a törvény előtt!) csak akkor szerzi meg, ha a volt tulajdonos – a törvényes elbirtoklási idő alatt – nem jelentkezett. (Dt. u. f. VIII. 124.) A vasúti kocsikban s a forgalmi vállalatok helyiségeiben talált dolgok a magyar jog szerint sohasem lesznek a találóié, nem értékei-e a világnak a vallás, az erkölcs, a tudomány, a biztonság, a jogrend, az egészség stb.? Ezeket viverezteti. A találót a magyar jog szerint sem illeti meg találódíj. Ha sem a találó, sem a tulajdonos nem jelentkezik, a talált dolog vételára a kincstárt illeti meg.

Munka

A birtokszerzésnek ez a módja napjainkban különös figyelmet érdemel. A szociáldemokrácia ugyanis kizárólag a munkában látja a jogforrást, hogy az ember valamit szerezzen, birtokoljon, élvezzen. Sőt még a munka fogalmát is csupán arra a munkára korlátozza, melyet produktívnak nevez, vagyis amely az emberiség *anyagi* boldogulásának eszközeit teremti elő s biztosítja.

Felfogásukat jellemzi előfutárjuknak, *Saint-Simon* grófnak (1760–1825) hatásvadászó, de ízig-vérig hamis ún. „parabolája”.

Gondoljuk el, mondja a gróf, hogy *Franciaország* egyszerre megfosztatnék ötven legjobb fizikusától, ötven legjobb vegyészétől, ötven legjobb fiziológusától, ötven legjobb bankárjától, kétszáz legjobb kereskedőjétől. Minthogy ezek kiválóan produktív franciák, elvesztésük által az ország lélek nélküli testté lenne. De most tegyünk fel más esetet. Az ország hirtelen elvesztené a király öccsét, az összes minisztereket, tanácsosokat, adószedőket,

bíborosokat, érsekeket, püspököket s kanonokokat, az összes fő- és alispánokat, miniszteri hivatalnokokat, bírakat s hozzá még tízezer főúri nagybirtokost. Mindenesetre sajnálatos volna, mert ezek jó emberek, de az államra ebből semmiféle politikai baj nem származnék, „a haza színvonala nem süllyedne”. Ámde – kérdezhetjük Saint-Simon gróftól – nincsenek-e az emberiségnek még egyéb, sőt sokkal nagyobb javai is, mint amelyeket a fizikusok, bankárok stb. „produkálnak”? Vajon nem érdekei-e a világnak a vallás, az erkölcs, a tudomány, a biztonság, a jogrend, az egészség stb.? Ezeket viszont a társadalom amaz osztályai szolgáltatják, melyeknek veszte felett a jó gróf úr oly hamarosan s könnyen napirendre tért.

Ezzel szemben a keresztény álláspont az, hogy minden testi vagy szellemi erőfeszítés, mely valami jót akar termelni, legyen az a jó lelki, erkölcsi vagy anyagi, munkaszámba megy és magában véve alkalmas, hogy az ember általa tisztességes megélhetését kiérdemelje.

Amint ugyanis az ember ura saját lelki és testi erejének, úgy tulajdonosa lesz azok gyümölcseinek is, vagy ha nem magának dolgozik, joggal követelheti az értük kialakult bérét.

Másrészt azonban azt is meg kell állapítanunk, hogy a munka nem az *egyedüli* s nem is *az első s legfőbb* forrása a tulajdonjognak. Hiszen a munka máris feltételezi az anyagot, földet, nyerterményt stb., amely a munkásé vagy másé; szóval már a *munkát megelőzőleg* valakinek tulajdonát alkotja. A tulajdonnak hasznára, gyümölcsére pedig jog szerint csak a tulajdonos tarthat igényt, a felfogadott munkást nem a haszonban való részesedés, hanem a kialakult munkabér illeti meg.

Elévülés (elbirtoklás)

Az emberi törvényhozás, hogy az anyagi javaknak, némely jogoknak s szabadságoknak birtoklása, élvezete biztos legyen, s messze visszamenő kereseteknek, pereknek eleve útját vágja az ún. elévülés által gondoskodik.

Az elévülés abban áll, hogy úgy az *egyházi*, mint a *világi* törvény bizonyos időn át birtokolt javakat, jogokat, szabadságokat a birtokosnak ítéli oda s nem engedi meg, hogy azok élvezésében bárki őket háborgassa.

Hogy azonban az elévülés érvényes legyen, bizonyos feltételeknek kell érvényesülniük.

a) A dolog legyen alkalmas az elévülésre.

Így pl. egyik község útja, hídja, birtoka csupán másik község (nem pedig magánegyén) javára, illetőleg kárára évülhet el.

b) Szükséges a jóhiszeműség, vagyis az erkölcsileg biztos, jóllehet tévedésen alapuló vélemény, hogy mi jogos birtokosok vagyunk. Az utólag felmerülő *kétség* az elévülést nem akasztja meg. A jóhiszeműség megszűnése azonban az elévülést megszakítja. Az elévülés ideje összegeződhetik is, ha többen egymásután jóhiszeműleg birtokolnak.

c) A szóbanforgó tárgyra, jogra legyen meg a legalább látszólagosan törvényes jogcímünk, minők pl. a vétel, ajándék, örökség, melyekre hivatkozhatunk, ha birtoklásunkat igazolni kell. Hosszas zavartalan, jóhiszemű birtoklás maga is már jogcím lehet.

d) Kell, hogy az elévülés bekövetkeztéig a tárgyat tényleg birtokoljuk, illetőleg a jogot gyakoroljuk.

e) Végül a törvény által kiszabott időnek le kell telnie.

Nagyon fontos kérdés, vajon az elévülés által csakugyan a lelkiismeret színe előtt valóságos tulajdonosokká válunk-e, illetőleg mentesek bizonyos terhektől avagy talán csupán a törvény nem jár el már többé velünk szemben.

Kétségtelen, hogy az emberi törvény is megteheti azt, hogy a közjó érdekében a jóhiszemű birtokosra a tulajdonjogot egyszerűen átruházza. Hogy pedig *mi* ebben a törvényhozás szándéka, vajon a tulajdonjogot akarja-e átszármaztatni, avagy csupán a

keresetet, pert akarja-e elutasítani, ezt az erkölcsstani írók rendszeren az elévülésre kiszabott idő tartamából szokták megállapítani.

Ha az elévülésre a törvény némely esetben néhány hetet vagy hónapot állapít meg, nagyon világos, hogy ezzel csak a keresetnek, pernek vágja útját, de a lelkiismeretet kötelezettsége alól felmenteni nem szándékszik.

Ha az elévülésre néhány (2–3) év van megállapítva, a dolog kétséges s így ki-kí a saját javára magyarázhatja. Ha pedig az elévülés a törvény szerint csak nagyon hosszú idő alatt (pl. 20–30 esztendő) következik be, ez rendszeren a tulajdonjog átruházását is jelenti.

A magyar jog e tekintetben megkülönbözteti az ún. *elbirtoklást* és az *elévülést*, melyet mentesítő (tehertől, kötelezettségtől mentesítő) elévülésnek is nevezhetünk.

Az elbirtoklást a magyar jog tulajdonjogszerzési forrásnak elismeri, de nem a tehertől mentesítő elévülést. Ez utóbbi csupán a végrehajtástól szabadítja meg azokat, kik az *elévülésre kifejezetten* hivatkoznak.

Hazánkban tehát az adós tartozását bármily hosszú idő múltán is lelkiismeretben megfizetni köteles, ha a hitelező követelésének jogosultságát igazolni tudja.

Az elévülésre a magyar jog már az *Anjouk* ideje óta általában a 32 évet, az egyházra nézve 40 évet, a kincstár számára pedig 100 évet állapítja meg. De ezenkívül törvényeink más és más esetekre rövidebb elévülési határidőket is határoznak, egészen 8 napig. Táblázatos összeállításukat a Magyar Jogi Lexikon III. k. 241. lapján találhatjuk.

Elévülés az egyházjogban

Az elévülés érvényét és pedig úgy az elbirtoklásra, mint a mentesítő elévülésre vonatkozólag az egyházjog is elismeri.

Elsősorban meghatározza a tárgyakat, jogokat, melyekkel szemben elévülésnek helye nincs. Ilyenek pl. Istennek a természetbe írt vagy kinyilatkoztatott törvényei, az Egyháznak lelki hatalmai, az egyházmegyék, plébániák határai, misemondási kötelezettségek stb. stb.

Felszentelt tárgyak, mint pl. kelyhek, egyházi ruhák, melyek már világiak birtokában vannak, elévülés által más tulajdonába mehetnek át; profán célokra azonban csakis akkor használhatók, ha szentelt jellegüket már elvesztették, darabokra törtek, részekre bomlottak. A patronátusi jog ellen szintén érvényesülhet magánügyének javára is elévülés, mert hiszen ezt a jogot ők is birtokolhatják. Oly szent dolgokat azonban, melyek magányosok, főleg világiak birtokát nem alkothatják legfeljebb csak egyházi testület tulajdoníthat magáénak elévülés által, pl. temetőt, templomot vagy egyházi javadalom adományozási jogát.

Az elévülés ideje a *Szentszékkal* szemben 100 év. Ugyanennyi kell, hogy a ciszterci renddel vagy a koldulószerzetekkel szemben valami elévüljön. *Szent Benedek* rendje kárára pedig az elévülés ideje 60 év. Egyéb egyházi testületek javai, jogai 30 év alatt évülhetnek el. Azok az egyházi egyének, kik bizonyítani tudják, hogy valamely egyházi javadalmat három éven át jóhiszeműleg háborítatlanul birtokoltak, elévülés folytán annak minden esetben érvényes birtokosai maradnak, kivéve, ha ahhoz – akár tudtukon kívül is – simonia útján jutottak.

II. A tulajdonjog megsértése

1. A tulajdonjog megsértéséről általában

Igazságtalanság

Igazságtalanság! Nem markol-e e szó minden, még romlatlan szívbe? Nem lázítja-e fel vérünket még annak hallása is? A később annyira megtévedt szellemóriás, Rousseau (Russzó), leírja gyermekkorának egyik kis esetét, midőn durva igazságtalanságot kellett egészen ártatlanul elszenvednie. „Gondoljanak el egy gyermeket – írja önvallomásaiban –, kinek még addig fogalma sem volt az igazságtalanságról s akinek először kellett ily szörnyűséget éppen azoktól elviselnie, akiket tisztelt s szeretett. Micsoda zavar a kis lélekben, micsoda rázkódtatás az agyban s szívben!” Aztán elmondja, hogy kicsi társával, ki vele osztozott az igazságtalan büntetésben, egymást átölelve s sírva feküdtek egy ideig kis ágyukban. Mikor pedig szóhoz tudtak jutni, nagy elkeseredéssel kiáltottak: Pribék! Pribék!

Igazságtalanságnak nevezzük oly jogunk megsértését, amelyről nem akarunk vagy érvényesen nem is tudunk lemondani. „Aki – tehát – valamibe beleegyezik, az ellen igazságtalanság nem történik”, mondja a jogi elv. Ámde nem adja beleegyezését az, aki erőszakot szenved vagy csalásnak esik áldozatul. A rabló, csaló, hamisító stb. tehát igazságtalanságot követ el. Nemkülönbön igazságtalansággal vét az is, aki mást oly javában, jogában támad meg, amelyről, még ha akarna, akkor sem volna szabad lemondania. Így pl. aki másnak az öngyilkosságban segédkezik, mint ahogy Saullal tette saját fegyverhordozója (1Sám 31), aki más feleségével vétkezik a férj beleegyezésével, aki kiskorút saját hozzájárulásával vagyonaiban megkárosít, igazságtalanságot követ el. Megsérti legalább is az isteni vagy emberi törvényhozó jogát, melyről nem lehet lemondania az alattvalónak.

Az igazságtalanság annál súlyosabb, minél inkább kihívja ésszerű ellenkezésünket s minél nagyobb veszélyt hoz az emberi társadalom közrendjére s békéjére.

Nagyon világos, hogy az igazságtalanság mindig a szeretetet is sérti. E kettő azonban olyannyira szorosan összefügg, hogy még a gyónásban sem szorul külön említésre.

Az anyagi javakhoz, a tulajdonhoz való jogon, melyről e könyv tárgyal, kétféleképpen eshetik sérelem.

Az egyik akkor történik, ha valaki mást birtokától megfoszt, hogy abból magának anyagi haszna legyen. Nevezhetjük ezt általános néven: *eltulajdonításnak*.

A másik akkor esik meg, mikor valaki mást saját anyagi előnye nélkül javaiban megrövidít. És ezt hívjuk: *károsításnak*. Mind a kettőről most már részletesen kell szólnunk.

2. A tulajdonjog megsértése részletesen

Eltulajdonítás

Kétféleképpen lehet valakit birtokától megfosztani: erőszak nélkül, ez a *lopás*, vagy pedig erőszakkal és ennek *rablás* a neve. Ez utóbbi még egy külön bünt, ti. igazságtalanságot is tartalmaz a tulajdonos *személye* ellen, akit a rabló mint jelenlevőt súlyos fenyegetéssel vagy

tettlegességgel megfélemlített s birtokának kiszolgáltatására kényszerített. Ezt a körülményt természetesen a szentgyónásban is meg kell említeni. Egyébként azonban a rablás a lopással egyforma erkölcsi elbírálás alá esik, miért is különös tárgyalásába nem bocsátkozunk.

A lopás

A lopás vagyis másénak eltulajdonítása annak tudta és ésszerű akarata nélkül egyike a legelterjedtebb s legveszedelmesebb vétkeknek, melyek az emberi társadalom testén rágódnak. Mérhetetlen sok léleknek okozza bukását, kárhozatát. A tolvajokkal ugyanis, főleg mióta az emberi törvényhozás velük túlhumánusan s enyhén bánik, telve a világ s lehetetlen volna számukra elég börtönt építeni. Mert nem csupán a zsebmetszőket s enyveskező cselédeket stb. illeti meg méltán a tolvaj név, hanem csaló kereskedőket, áru-, élelmiszerhamisítókat is, továbbá a nem fizető munkaadót, a henyélő munkást, kötelességét nem teljesítő hivatalnokot, az uzsorást stb. stb., kik mind illetéktelenül jutnak nyereséghez.

Mint mindennek manapság, úgy a tolvajoknak is megvannak a maguk specialistái. Vannak ékszer-, ló-, automobil-, kabát-, ernyő-, vasúti tolvajok. Vannak sikkasztók, nem fizető adósok, rosszhiszemű, hanyag kölcsönkérők stb. Vannak kitűnő nemzetközi koldusszervezetek, sőt tolvajbandák szakiskolákkal, „noviciátus”-sal, próbákkal, alapszabályokkal, sőt nyugdíjjal.

Vannak aztán úri tolvajok, kik fényes bankettekén zsebvágják az ezüst evőeszközöket, megrakják magukat szivarral, cigarettával, sőt hoznak magukkal pléhzsebet is, finom aszúborok számára.

Nagy szégyenfolt ez romlott társadalmunk arcán, kiütés, mely elárulja a belső szenvedélyek dúló, bomlasztó lázát, mely a keresztény közszellem aláhanyatlásával szinte természetszerűleg megint csak erőre kap s az emberiség életterejét elfonnyasztja.

Hol vannak azok az idők, midőn még *Plinius* így írhatott a keresztényekről *Traján* császár elé terjesztett jelentésében: „A keresztények oly emberek, kik magukat ünnepélyesen kötelezik, hogy minden gonosztettet elkerülnek, soha lopást, házasságtörést, hamis esküt nem tesznek, soha szavukat meg nem szegik, a reájuk bízott jószágot el nem tulajdonítják”.

(*Plinius: Epist. ad Trajanum.*)

A keresztény középkor a mi felfogásunk szerint szinte túlzott szigorral bánt el a tolvajokkal.

Luitprand longobárd király a tolvajnak, rablónak haját, szakállát levágatja. (A legnagyobb szégyen volt ez akkorában!) Megostoroztatja őket, bélyeget süttet a homlokukra, földalatti börtönbe záratja. (*Stolb R.: Geschichte. XXII.*)

Balduin jeruzsálemi király törvényt hoz: „Aki hat pénz értéken felül lop, egyik keze, egyik lába, egyik szeme elvételessék. Ha kisebb volt a lopás, tüzes vassal bélyeg nyomassák a homlokára s kikorbácsolandó a városból. Ha ismét lop, több tagja is levágandó”. (*Michaud: Geschichte d. Kreuzz. II.*)

Wittekind király lova tolvaját oszlophoz szegeztette, megköveztette, aztán felakasztatta. Hármas halál volt ez!

A régi angol törvény szintén akasztással büntette, aki 12 fillérnyi összeget lopott.

De a rettenetes szigor eredménye is mesével határos volt. Így pl. *Alfréd* angol király arany karperecet akasztat ki az országút mentén s a helyén maradt. Ha az utas erszényét elvesztette, egy hónap múltán is visszamehetett érte s megkereshette azt. (*Lingard. I. 218.*)

A lopás minden formájában, még ha magát mint világnézeti rendszer mutatja is be, ahogy ezt a kommunizmus alakjában tette, mindig bűn s így rút és becstelen.

Isten kinyilatkoztatott igéje sokszor felemeli ellene tiltakozó szavát s kárhózzattal fenyegeti a tolvajok s rablók minden fajtáját. „*Ne csaljátok meg magatokat... sem a tolvajok ... sem a ragadozók nem fogják bírni az Isten országát*” (1Kor 6,10), úgymond az Úr.

Hogy pedig hitünknek másik forrását, a szent hagyományt is megszólaltassuk, elég legyen idéznünk néhány gyönyörű részletet a szentatyák prédikációiból: „Tolvaj, gondold csak meg, mit nyertél és mit vesztettél. Amit nyertél, annak arany a neve, amit vesztettél, azt meg hitnek, vagy tulajdonképpen *Istennek* hívják. Hasonlítsd most már össze a hitet, az Istent az arannyal. Arra gondolsz, amit nyertél, arra pedig, amit vesztettél, nem gondolsz?” (Szent Ágoston)

„Ha már az üres kéz (amely ti. jótetteket nem tud felmutatni) tűzre kerül, mi vár akkor a tolvajra? Vajon mi lesz azzal, aki idegen jószághoz nyúlt, ha az is örökre fog égni, aki a sajátjából nem adott? És ha irgalom nélküli ítélet vár arra, ki irgalmasságot nem cselekedett, minő ítélet vár arra, aki még lopott is?” (Szent Fulgencius)

Egyébként is alig van vétek, mely oly hamar s korán felébresztené s oly hatalmas háborgásba hozná az ember szívébe írott isteni törvényt, a lelkiismeretet, mint a VII. parancs megsértése.

Szent Makár tehenének tolvaja hiába igyekezett az állat nyakáról csüngő csengettyűt fűvel betömni, majd aztán ládájába rejteni, elásni. Az csak folyton csengett, míg csak a jószág gazdájához vissza nem került. Hű jelképe ez a lelkiismeretnek, mely nem tud megnyugodni, míg idegen vagyon terheli.

Szent Alajos zokogva bánta meg első gyónása alkalmából gyermekes csínyből elkövetett kicsiny lopását. *Szent Makár* még aggkorában is siratta, hogy mint gyermek egy fűgét lopott; és hallottunk olyanról is, aki nem tudott előbb meghalni, míg a lelkiatyát halálos ágyához vissza nem hivatta s őszintén be nem vallotta kifelejtett vétkét: egyetlen zsemlének ellopását gyermekkorában.

A lopás (károsítás) súlya

Minthogy a tulajdonjog megsértése sokféle mértékben, igen különböző módon s körülmények között történhetik, nehéz s fontos feladat a bűn súlyának megállapítása az egyes esetekben.

A kettős vezérelv, mely szerint e kérdés tisztázásában igazodnunk kell, a következő. Súlyosnak kell minősítenünk azt a lopást, károsítást, amely egyes embertársunk anyagi egzisztenciáját lényegesen megtámadja; továbbá azt, ami az egész emberi társadalom békéjét s rendjét veszélyeztetné, ha súlyos bűn terhe alatt tiltva nem volna.

Ha az első szempontból mérlegeljük a lopás s károsítás súlyát, tekintetbe kell vennünk a kárvalló anyagi helyzetét, amely a szenvedett kárt többé vagy kevésbé teszi elviselhetővé. Ami ugyanis a szegény embert nagyon érzékenyen érinti, a gazdagnál még alig észrevehető.

Viszonylagosan súlyosnak kell tehát minősítenünk azt a kárt s következőleg az azt előidéző bünt is, amely a kárvallott családot körülbelül egy napi ellátásától fosztaná meg. Ez pedig az erkölcstani írók nagy többségének véleménye szerint középsorsú családoknál 10 aranykorona értéknek felel meg. (Régi tízkoronás arany.) A szegényeknél leszállhat ez az összeg 1–2 koronára, a gazdagoknál viszont felemelkedhetik 15, sőt a dúsgazdagoknál egészen 30 koronáig.

Ezt nevezi tehát az erkölcstan *viszonylagosan (relative) súlyos értéknek* vagy „*anyagnak*”.

Annak a kárnak értékét pedig, mely gyakrabbi ismétlődés esetén a társadalom közrendjét aknázná alá, általában 30 koronára teszik. Ez tehát az ún. *feltétlenül (abszolúte) súlyos érték* vagy „*anyag*”. Ily értékben való károsítás tehát még a kincstárral szemben is halálos bűn.

Nagyon világos, hogy ezeket a megállapításokat a folyó pénzértékre kell átszámítanunk vagyis valorizálnunk.

Enyhítő körülmények

1. *A házbeliek lopása.* A lopás (károsítás) súlyát enyhíti, ha olyanok követik azt el, kiket szorosabb társadalmi kötelék kapcsol egybe a kárvalottal. Ilyen a lopás, melyet a gyermek szüleivel szemben követ el. A szülőnek ugyanis, ha gyermekei károsítják meg bűnös módon, nem annyira a veszteség okozza a kínos fájdalmat, mint sokkal inkább a megbecstelenítő bűn, melyet gyermekén lát, a szégyen és az aggodalom gyermeke jövőjét illetőleg. És pedig nagyon is méltán! Azért igen okosan járt el az apa, aki fiát kicsiny lopásokért vesszővel fenyté. „De ily csekélységért – vessző?” panaszoja a síró gyermek. „Éppen ezért verlek – felelt a bölcs apa – nehogy *kis* tolvajból *nagy* tolvaj légy. Mert oly tolvajok, kik az apa vesszejét nem érezték, rendesen a börtönig, sőt az akasztófáig jutnak.”

Nagyon vigyáznia kell a szülőnek s nevelőnek, hogy e tekintetben a gyermek lelkiismerete el ne tompuljon s lejtőre ne jusson, melyen aztán nehéz a megállapodás. Nagyon beválik ebben is a Szentírás szava: „*Ki a vesszőt kíméli, fiát gyűlöli, aki pedig szereti azt, szüntelen oktatja*”. (Péld 14,24)

Midőn az 1838-ban *Tonkingban* vértanúságot szenvedett *P. Dumonlint* gyermekkorában nevelője gyümölcs lopáson kapta, összekötözött kezekkel vezette a tulajdonos elé, hogy attól bocsánatot kérjen. És ez az eset oly mélyen hatott a kis Dumonlinre, hogy midőn később ismét egyszer csekélyke lopásban érezte magát bűnösnek, önként borult édesatyja lába elé, hogy sírva engesztelje ki botlásáért.

Magát az erkölcsi elbírálást illetőleg még enyhébben kell ítélnünk, ha a **feleség** vesz el valamit a közösből vagy hitvestársa vagyonából annak tudta s beleegyezése nélkül, főképp, ha a család s háztartás javára fordítja azt. Ily esetben rendesen a viszonylagos érték négyszeresét számítjuk súlyos bűnnek, ha ugyan az ily nem egyenes eljárást a körülmények teljesen nem igazolják.

A **szolgák s szolgálok** kisebb lopása, ha az csak inkább torkoskodásnak nevezhető, ritkán éri el a halálos bűn határát. Ha azonban pénzhez vagy egyéb féltetten őrzött holmihoz nyúlnak, éppúgy ítélandók meg, mintha idegenek volnának.

A **polgárok**, kik a saját községük vagy az állam erdejéből *nekik szükséges* fát visznek, rendesen bünt ugyan nem követnek el, de ha rajta érik őket, a reájuk szabott büntetést kifizetni lelkiismeretben kötelesek.

Jegyzet: A régi jó időkben az erkölcsstani írók általában megengedettnek vélték, hogy a fáradt, tikkadt utas más szőlejében, gyümölcsfáiról enyhíthesse éhét, szomját. A mai megváltozott viszonyok között a nagy szükségstől eltekintve, melyről alább szólunk, nem tarthatjuk ezt büntetlennek; legfeljebb csak akkor, ha kevés s csekélyebb értékű gyümölcstről volna szó s így a gazda beleegyezése méltán feltételezhető.

2. *Több tulajdonos károsítása.* A lopás súlyát az is enyhíti, ha a kárt *egyszerre többen* viselik s így egyiket sem érinti oly érzékenyen. Így pl. aki községtől, társulattól lop vagy jótékony célt károsít meg, melyet sokan élveznének, csak akkor vét súlyosan, ha a kár megüti a feltétlen (abszolút) értéket. Ha azonban a társulat (pl. zárda) kicsiny és szegény, a bűn már a viszonylagos érték eltulajdonításánál (avagy ennek megfelelő károsításnál) is halálos.

3. *Apró lopások.* Az apró lopások eggyé olvadhatnak a) a szándék folytán. Aki ugyanis már eleve elhatározta, hogy viszonylagosan vagy feltétlenül nagy kárt okoz, aszerint ti. hogy egyes embernek vagy sokaknak megkárosításáról van szó, mit sem változtat a bűnén, hogy ezt egyszerre vagy apródonként hajtja-e végre. Egy és ugyanazon, állandóan súlyosbodó

halálos vétjét folytatja; s a halálos bűnhöz megkívántató érték tekintetében sincs okunk enyhébb mértéket állítani fel számára.

Így súlyosan vetkezik a szabó, ki a kisebb-nagyobb szövetdarabokat következetesen visszatartja, hacsak az általános szokásból méltán nem következetheti, hogy megrendelői ebbe önként beleegyeznek.

Súlyosan vét a kereskedő, aki a mértéket bármily csekéllyel is következetesen hamisítja, ha előre látja, hogy ez idővel sokra menend; a korcsmáros, aki a borba, a tejárus, aki a tejbe rendszeresen vizet öntöget, ha így jelentékeny jogtalan haszonhoz kíván jutni. „Az álnok mérleg utálatosság az Úrnál, az igaz mérték kedves előtte. (Péld 11,1) El is árulta ezt egy alkalommal „*a kiseded ajka által*”. *Giuliani Szent Veronikát* féléves korában dajkája a karján a boltba magával viszi. Egyszerre csak a csaló boltos legnagyobb rémületére a gyermek megszólal, vagyis inkább az Úr az ő ajka által: „Isten lát, mérj igaz mértékkel!” (Ott. Marian, júl. 10.)

Mindazonáltal megeshetik, hogy a helyzet kényszerítheti az eladót a mérték csökkentésére, mert különben rajta vesztenie vagy megélhetését egyáltalán nem tudná biztosítani. Ily esetben eljárása menthető. (*Busembaum*)

b) Kisebb lopások összegeződhetnek többek *együttértő* közreműködése által is. Ha így együttesen nagy kárt okoznak, ki-ki közülük súlyosan vétkes. Ha azonban bár közösen, de egymástól függetlenül járnak el, pl. egy üzletet megrohanva ki-ki kisebb-nagyobb értéket ragad magához, mindenik a saját bűn terhét s felelősségét viseli. Aki pedig csupán példájával indít másokat arra, hogy egyenkint kicsiny, de együttevén nagy kárt okozzanak, súlyosan vétkezik nem ugyan az *igazságosság*, hanem a *szeretet* ellen.

c) Összegeződnek végül a lopások akár egy, akár több tulajdonos szenvedni a kárt, ha a tolvaj egyes apróbb zsákmányait megőrzi s hozzá még apróbb lopásait csupán csekély időköz választja el egymástól.

Mentő körülmények

A *végső szükség*. Jóllehet, a tulajdonjog szent és sérthetetlen, de ez nem zárja ki azt, hogy a föld javai mégis bizonyos értelemben az emberiség közös szükségét ne szolgálják. Ha tehát az ember bármely okból végső vagy olyan szükségbe jut, mely életét, egészségét veszélyezteti, hozzányúlhat ahhoz, ami e veszély elhárítására feltétlenül szükséges, feltéve, hogy ezzel nem dönti a tulajdonost magát hasonló vagy még nagyobb ínségbe.

Senki sem vehet el tehát oly élelmiszert, ruhát, mely nélkül a tulajdonos maga sem élhetne; hajótörés esetén nem ragadhatja magához a deszkát, melyet felebarátja már igénybe vett, ha az mindkettőjüket meg nem mentheti; nem foszthatja meg embertársát pénzüsszegtől, hogy életét a rablóktól megváltsa, ha annak hasonló helyzetében pénzére szintén szüksége van stb. stb.

A jogrend megkívánja, hogy a végső szükségű szenvedő *előbb kérje a segílyt*. Ha ezt megokolatlanul elmulasztaná, bocsánatosan vétene. Midőn azonban végső kényszerhelyzetében a máséhoz nyúl, voltaképpen csak természetadta jogát használja s a tulajdonosnak nincs hatalmában őt ebben megakadályozni. Ha ezt tenni megkísérlené, súlyosan vétene a *szeretet* ellen.

Később jobb sorsra jutva köteles-e az, ki a végső szükségben valamit magához ragadott, az értéket tulajdonosának visszatéríteni? Ez attól függ, vajon a *végső szükség idején* volt-e biztos reménye, hogy ezt egyszer majd megteheti. Ily esetben ugyanis a tulajdonost inkább csak kölcsönre kényszerítette. Ellenkező esetben semmire sem köteles.

A végső szükség (*casus supremae necessitatis*) jogát a magyar törvény is elismeri, de hangsúlyozva mindig – lehetőség esetén – a visszatérítés kötelezettségét. (Vö. 1885: XXIII. t.-c. 66. §. vagy 1879: XXXI. t.-c.)

2. *Rejtett kárpótlás.* Így nevezzük azt az eljárást, midőn valaki adósának javaiból annak tudta nélkül magának megtéríti azt, amivel az illető adós neki tartozik s így mintegy magamagát annak jószágából kifizeti.

Nagyon világos, hogy így cselekedni általában véve nem szabad. Mérhetetlen sok visszaélésnek nyílnék szabad útja, ha ki-kí követeléseit titkon s önhatalmúlag behajthatná. Mindazonáltal, ha bizonyos *feltételek együttesen* érvényesülnek, az ily rejtett önkártalanítást igazságosnak s megengedettnek kell elismernünk.

Ezek a feltételek pedig a következők:

a) A követelés *szoros jogon alapuljon*. Nem szabad tehát azt, amit tisztán nagylelkűségből ígértek, titkon behajtani vagy testamentum híján alattomban lefoglalni.

b) A *tartozás biztos legyen*. Tilos tehát nem egészen bizonyos követelés alapján javától megfosztani azt, aki mint tényleges birtokos kedvezőbb jogi helyzetben van.

c) *Amíg van remény a követelést nagyobb kellemetlenség nélkül nyíltan s törvényes úton behajthatni*, nem szabad a titkos kárpótlás útjára térni. De ha már egyszer megtörtént, az igazságosság rendjét ugyan sérelem érte, de nem magát az igazságosságot, miért is az effajta vétek nem lépi túl a bocsánatos bűn határait.

d) *Elejét kell venni, nehogy a tulajdonos vagy másvalaki erkölcsi vagy anyagi kárt szenvedjen*. Megtörténhetik ugyanis, hogy az adós, aki a rejtett kárpótlásról mit sem tud, magát bűnben érzi és esetleg újra fizet. Mindennek eleje vehető a követelésről való látszólagos nagylelkű lemondás által. – Azonkívül a titkos kárpótlás a ház szolgálait vagy másokat a lopás gyanújába keverheti. A szeretet megköveteli, hogy amennyiben nagyobb kár és kellemetlenség nélkül lehet, ez a veszély is alkalmas módon el legyen hárítva.

Szolgák (munkások, iparosok, hivatalnokok stb.) szintén jöhetnek kényszerhelyzetbe, mely őket feljogosítja a titkos kárpótlásra. Ily eset forog fenn:

a) ha kénytelenek voltak az életfenntartásra szükséges s így jogosan követelhető fizetésen alul szegődni, feltéve, hogy a munkaadó nem csupa könyörületességből fogadta fel őket;

b) ha a szolga ura biztatására többet dolgozik, mint amire magát eleve kötelezte;

c) ha pusztá véletlenségből, tehát büntetlenül csinált kárért béréből levonnak.

Gyakori kárért azonban a munkaadó igazságosan szabhat ki némi büntetést, főképp ha erre a szerződésben megállapodás is történt. Ezt aztán a kárttevő lelkiismeretben is viselni köteles.

III. A megsértett tulajdonjog kiegyenlítése

1. A visszatérítésről általában

Isten törvénye

„E földön két csodát bámulok, állítja egy szellemes író.² A szigetet az óceán közepén: a hullámok mennek, jönnek, feltorlódnak, zúgnak és mindig éppen jókor esnek vissza; sohasem temetik el. És az államot a szenvedélyek közepette: a gazdagok és szegények, az alattvalók és királyok szenvedélyei, gőg, irigység, nagyravágás, fényűzés, testi vágy, vészes, szennyes hullámokként háborognak, feltorlódnak, tajtékzanak, aztán elsimulnak és elvonulnak. Miért? Mert Isten ott virraszt az emberek szívében, mennyei reményekkel csendet int szenvedélyeinknek úgy, mint fájdalomainknak és az emberi szív háborgásait egyetlen fővényszemen megtöri. Hucusque venies et non procedes amplius. Idáig és ne tovább!”

Az emberi társadalmat ostromló hullámok között alig van hatalmasabb, mint a kapzsiság, az önzés. Az enyém és tied állandó eltolódásait idézve elő, szünös-szüntelen tartó kisebb-nagyobb viharok okozója. Ezeket a viharokat töri meg, csitítgatja s simítja el az isteni örök törvény, amely a hetedik parancs által a kiegyenlítést s visszatérítést sürgetően követeli.

Visszatérítésnek nevezzük az igazságtalanul ejtett kár kiegyenlítését.

Hangsúlyoznunk kell itt ismét, amit már a Negyedik parancsban (99. oldalon) kifejtettünk, hogy csupán a „*kölcsönös*” vagyis amaz igazságosságnak megsértése vonja maga után a visszatérítés kötelezettségét, amely a *magányosoknak* egymás iránti jogait s kötelezségeit szabályozza. Az *állam*, a fejedelem és a polgárok között tehát visszatérítési kötelezettségről csak akkor lehet szó, ha azok egynémely ügyekben mint magánfelek állnak egymással szemben.

Midőn *V. Károly Antwerpenből Brüsszelbe* utazott, egy juhot elgázolt. A tulajdonos beperelte a császárt s a bíró megítélte a kártérítést. Midőn pedig emiatt az udvar méltatlankodott, a bíró ezt a bölcs s emlékezetes nyilatkozatot tevő: „Én, mint ember a császár alatt állok, de mint bíró csupán az igazságnak vagyok alávetve”. *V. Károlynak* tetszett az igazságszolgáltató függetlenségnek s bátorságnak e pompás példája s kegyével halmozta el a bírót, ki az igazságosságot még vele szemben is érvényesíteni merte.

A császár ez esetben nem mint államfő, hanem mint magánember okozta a kárt s így a kártérítésre éppen úgy kötelezve volt, mint bárki más.

A visszatérítés lélekbe vágó kötelesség

Isten, ki „mindent módjával és szám szerint és mértékkel rendel el” (Bölcs 11,21), aki a társadalom alapkövénnyé az igazságosságot rendelé, nagy eréllyel sürgeti, hogy a tulajdonjognak minden sérelme teljes kiegyenlítés által kapjon elégtételt. *Sürgeti ezt a lelkiismeret által*. Minden emberben él a törvény: „*amint akarjátok, hogy cselekedjenek nektek az emberek, ti is hasonlóképpen cselekedjétek nekik*”. (Lk 6,31) Amint tehát ti elvárjátok, hogy aki nektek kárt okozott, azt meg is térítse, úgy viszont, ha a kárt ti tettétek, békét Istennel, lelkiismerettel csak úgy remélhettek, ha azt erőtökhöz képest jóvá tesztétek. De

² Bougaud: Kereszténység és korunk. I. k. 226.

sürgeti Isten a visszatérítést *kinyilatkoztatott igéje által* is haragjával, sőt a pokollal fenyegetve azt, aki a lényegesen megsértett igazságosságot jóvá nem teszi. Azért szólal fel a vak *Tóbiás* is, mikor házában kecskemekegést hall: „*Vigyázzatok, hogy valamiképpen lopott ne legyen; adjátok azt vissza urainak, mert nem szabad nekünk a lopottból valamit enni vagy illetni*”. (Tób 2,21) Hiszen *Mózes* már a talált jószágra is szigorú kötelességgé teszi: „*Ha atyádfia ökrét vagy juhát látod tévelyegni, ne menj el mellette, hanem vidd vissza atyádfiának*” (Kiv 22,1), mennyivel szigorúbb parancs tehát a lopottnak vagy igazságtalanul okozott kárnak megtérítése. Hiszen, aki meg nem téríti a kárt vagy legalább is nincs komoly szándéka azt az első lehető alkalommal megtenni, állandóan az igazságtalanság állapotában van, az tolvaj, az rabló, az uzsorás stb. Már pedig az ilyenek „*nem fogják bírni az Isten országát*”. (1Sám 6,10) És ha a világrend egyensúlya a pokol létét feltétlenül megköveteli, főleg szükségessé teszi azt az a nagy s rendetlen ragaszkodás az anyagi javakhoz, mely annyi igazságtalanság-, kegyetlenség- és szívtelenségnek kiapadhatatlan forrása. Ennek valóban csakis az örök kárhozat félelme tud gátat emelni.

És tényleg a pokoltól való rettegés, főképpen a halál küszöbén hány és hány esetben szerzett érvényt Isten VII. parancsának s zökkenet helyre a megsértett igazságosságot.

Dúsgazdag emberről beszéli *Liguri Szent Alfonz* a következő esetet: Üszkösödő sebek halálos ágyra juttatták. Gyónásról hallani sem akart. Visszatartotta őt is, mint annyi mást a meggyőződés, hogy a becsületes gyónás az idegen jószág visszatérítését is megköveteli. A plébános, ki az egész helyzetet nagyon jól ismerte, sokat törte a fejét, hogyan lehetne ehhez a szerencsétlen kárhozatjelölthöz férköznie. Szerencsés gondolata támadt. Ügyesen a beteg füléhez juttatta, hogy éppen ily betegség biztos gyógyszerének titkát ismeri.

A halál félelme, mely főképp a rossz lelkiismeretet szorongatja, végre is rábírta a beteget, hogy papját elhívassa. A plébános megpillantva a sebeket, részvételt rázta a fejét: „És miért nem hívtak előbb, én erre biztos orvosságot tudok”. „Hiszen épen ez az, amiért plébános urat hívtam – szól a beteg megkönnyebbülten –, kerüljön bármibe, megszerzem; tudja, plébános úr, hogy a jó Isten megáldott...”

„Ah! az nem is kerül oly sokba – veszi fel a plébános a szót –, könnyen megszerezhető, kéznél van oly embernél, kit annyian s annyira szeretnek... Az egész abban áll, hogy friss, eleven emberi húst kell addig égetni, míg egy vércsepp belőle az üszkös sebre nem hull... Hiszen itt a kedves család, a feleség, a gyermekek...” A beteg tűnődik, gondolkodik, kételkedik. „De majd csak a feleségem mégis csak megteszi” – gondolja magában. Ez azonban, mikor megtudta, hogy a „vén bolond” mit akar, be sem jött a szobába. A gyerekek se vállalkoztak, kivéve kis leányát. De ez is alig érintette ujjacskájával a gyertya lángját, sikoltva futott ki a szobából. Erre kinyílt a beteg szeme. Megértette az egész leckét. Tehát én ezekért örök tűzre dobjam a lelkemet? Nyomban jegyzőt hivatott, a visszatérítésről végrendeletileg gondoskodott. Aztán elvégezte a szentgyónást, felvette a betegek szentségét.

Sőt az élet s tapasztalás is ezerszer igazolja, hogy már itt is isteni átok nehezedik az idegen jószágra, amely szerencsétlenné tesz; felrobbantja a házat, amelyben rejtik, – a vagyont, amellyel összekeverik. Mint *Ferrari Szent Vince* találóan mondja: „Ha 1000 forintod van, de egy köztük igaztalanul szerzett, ez megrontja a többi, csakúgy, mint egy romlott alma megrothasztja valamennyit, melyek vele a kosárban vannak.

Tirolban bizonyos szegény öreg asszony hirtelen meghalt. Háziasszonyának első gondja az volt, hogy jó fehérneműjét hitvánnyal cserélje ki. Az elhunyt nővére, ki csakhamar elösielt, mindjárt észrevette az aljasságot s átokra fakadt: „Szedjen betegséget magára a tolvaj, amint először magára ölti azt a fehérneműt”. Úgy is lett. Alig érinté a fehérnemű a

tolvajnö testét, égető hólyagok mutatkoztak azon. Nem használt semmiféle orvosi tudomány; kínok között lehelte ki lelkét. (Stolz: Schreibende Hand. 221. lap.)

Főképp átok sújtja azokat, kik *egyházi javakat élveznek* illetéktelenül, akár szekularizáció útján, akár *látszólag* igazságos módon, ajándék, örökség által jutottak oly vagyonhoz, mely voltaképpen jogszerint a szegényeket vagy az *Egyházat* illetné meg.

Úgy látszik, már a pogányok is ismerték ezt a nagy igazságot. Erre enged egyik kis meséjük következtetni. A gólya húst lopott az *istenek áldozati oltáráról*, hogy fiókáit azzal táplálja. Mikor pedig örvendezve a siker felett megismétli a merényletet s újabb zsákmánnyal fészkeire visszatér, azt lángokban találja. Az oltár szent tűzéből ugyanis sziporka tapadt a húshoz, mely egyben az istenek méltó bosszújának is eszköze lett...

Az özvegyek s árvák megrövidítői sem fogják elkerülni a jövődő isteni haragot.

Mikor egy szegény özvegy földjét elperelték, ez kisompolygott szomorú szívvel a mezőre az új gazda nyomában, kérve azt, hogy legalább egy zsákra valót szabadjon elvinnie ősei birtokából. Megengedték neki, sőt segítettek is a teli zsákot vállára emelni. De nem ment; a teher túlságosan súlyos volt. „Na, akkor ezt is neked hagyom – szolt a szegény asszony a bitorlóhoz –, de meggondolhatnád, hogy mily nehéz lesz majd az egész föld Isten ítélőszéke előtt a te lelken! Nem fog-e téged a pokolba rántani?

Ugyanabban a rendben

Vannak különböző „rendű”, fajtájú javaink; nevezetesen *lelkiek*, *becsületbeliek* s *anyagiak*. Már a „kiegyenlítés” fogalma megköveteli, hogy amily rendű javakban történt a károsítás, oly rendű javakkal történjék a kárpótlás is. Szóval, aki másnak *lelki* vagy *becsületbeli* kárt okozott, nem pénzzel, hanem lelki, illetőleg becsületbeli jóval teheti azt jóvá. Lelki jó pl. a tanács, tanítás, megtérítés, imádság stb.; becsületbeli jó a rágalom visszavonása, a megszólás továbbterjedésének akadályozása, a sértett fél megkövetése s ehhez hasonlóak.

Mindazonáltal, ha a törvénybíró becsületsértésért pénzbeli kárpótlást ítélne meg, ezt a sértő fél *lelkiismeretben* köteles megfizetni. Sőt *Liguri Szent Alfonznak* az a véleménye, hogy a becsületében megsértett a sértő anyagi javaiból magát titkon is kárpótolhatja.

Viszont aki másnak anyagi kárt okozott, nem elég, ha érte imádkozik vagy misét mondat, hanem anyagi jóval (pénzzel stb.) kell azt a kárvallottnak, illetőleg örökösének megtérítenie.

Mikor kötelez súlyos bűn terhe alatt?

A kereszténységnek egyik legszebb s legédesebb gyümölcse a visszatérítésben, kárpótlásban tanúsított gyengéd lelkiismeretesség. Alig ismeri meg *Zacheus* az *Úr Jézust*, íme négyszeres kárpótlást ígér mindazoknak, kiket igazságtalanul megrövidített. (Lk 19)

Midőn IX. vagy *Szent Lajos* francia király hadbavonul a Krisztus drága vérével megszentelt föld visszahódítására, előbb országában kihirdeti, hogy mindazt a kárt, amit ő vagy az ő nevében másvalaki avagy hadserege okozott, kész jóvátenni. A királyi példát követik alattvalói. *Joinville* lovag a következő nyilatkozatot teszi közzé: „A messze tengerre készülök s nem tudom, visszajövök-e onnan. Ha tehát van valakinek rajtam követelése, álljon elő és én kész vagyok őt kielégíteni”.

Mindazonáltal lelkiismeretünk helyes irányítása céljából tudnunk kell, hogy a visszatérítés nem minden esetben egyforma szigorral kötelez.

Ha súlyos kárról van szó, akkor a visszatérítés is általában véve súlyos bűn terhe alatt kötelez; annak elmulasztása az örök kárhozatot vonja maga után. A gyóntató az olyannak, kit súlyos visszatérítési kötelezettség terhel, a feloldozást csak akkor adhatja meg érvényesen, ha komolyan megígéri, hogy az igazságosság követelményeinek erejéhez képest eleget tesz. Sőt lehetnek okok, melyek a gyóntatót arra kényszerítik, hogy a feloldozást elhalássa, míg csak a jóvátétel meg nem történt.

Kisebbségi kár jóvátétele viszont általában csak bocsánatos bűn terhe alatt kötelező.

Ezeket az általános szabályokat azonban nagyon módosíthatja annak **szándéka**, aki a kárt okozta. Így pl.:

Aki nagy kárt okozott *oly bűnnel*, amely a kellő *megfontolás, illetőleg beleegyezés híján bocsánatos*, pl. félig-meddig véletlenül gyújtott fel nagy asztag gabonát, visszatérítésre szorosan egyáltalán nem kötelezhető.

A visszatérítés címei (gyökerei)

Kétféle címen lehetünk kötelezve visszatérítésre: ha ti. idegen jószág van nálunk, akármilyen módon jutottunk is annak birtokába; vagy pedig ha valakinek kárt okoztunk anélkül, hogy abból nekünk hasznunk volna. Szóval a visszatérítés kötelme támad:

- a) a magunknál tartott dologból;
- b) a károsító cselekedetből.

Az a jóvátevesi köteleesség, mely a károsításban való közreműködésből ered vagy az egyik vagy a másik címre vihető vissza.

2. A visszatérítésről részletesen

Visszatérítési kötelelem a magunknál tartott dolog folytán

Csupán a tulajdonosnak van joga a dologhoz s ezt a jogát s ebből kifolyólag a visszatérítésre való igényét nem veszti el, bárki kezében legyen is az ő tulajdona.

Ennek az általános szabálynak azonban más és más az alkalmazása s magyarázata aszerint, amint az idegen jószágot jó-, rossz- vagy kétséges hiszemű birtokos tartja lefoglalva.

A jóhiszemű birtokos

Jóhiszemű birtokosnak azt nevezzük, aki a másét nyugodt lelkiismerettel s azzal a bár tévedésen alapuló, de biztos tudattal birtokolja, hogy ahhoz neki van joga.

Amint megtudja, hogy idegen jószág van nála, ha ugyan az az elévülés folytán nem ment még át az ő tulajdonába, kötelezve van:

- a) visszaadni *magát a dologot* vagy ami még abból *birtokában* van; b) a hasznot, melyet belőle vont s amivel e dologból gazdagabbá lett.

A költségeket azonban, melyeket a dolog megőrzésére s fenntartására fordított, méltán levonhatja, kivéve az ún. „fényűző költségeket”, melyeket a dologtól elválasztani már nem lehet.

- c) Ha az idegen jószág már nincs kezében s nem is lett általa gazdagabb, semmire sem kötelezhető.

d) Aki tudatára jött annak, hogy lopott holmit vett, mielőtt még a tulajdonos jelentkezik s dolgát visszaköveteli, visszaadhatja azt a tolvajnak, hogy így pénzéhez jusson s magát kártalanítsa, ha ehhez egyébként nincs reménye.

A rosszhiszemű birtokos

Rosshiszemű az a birtokos, aki tudatosan s bűnös szándékkal szerzi meg vagy tartja magánál az idegen jószágot. Vétke folytán kötelezettsége sokkal messzebbre terjedő, mint a jóhiszemű birtokosé. Nevezetesen:

a) Vissza kell adnia az idegen jószágot. Ha az elpusztult, akkor az egyenértékét kell visszatérítenie, kivéve azt az esetet, ha a dolog a gazdájánál ugyanazon okból (pl. az egész községet elpusztító tűzvész folytán) vagy ha nem is azonos okból, de egyidejűleg elpusztult volna.

b) A tulajdonos javára le kell mondani a dologból eredő összes gyümölcsről s haszonról.

c) Meg kell térítenie az összes kárt, melyet a tulajdonos szenvedett; a kimaradt hasznot és a felmerült károsodást, amennyiben ez *némiképp is előrelátható volt*.

d) Mindazonáltal a dolog fenntartására fordított hasznos és szükséges kiadásokat a rosszhiszemű birtokos is levonhatja.

e) A rosszhiszemű birtokos is megteheti, hogy a dolgot a tolvajnak, akitől vette, visszaadja, hogy pénzét visszakapja, mielőtt még a tulajdonos megjelenik s dolgát visszaköveteli.

Néhány gyakorlati eset az életből

Aki pénzt lop, az nemcsak az eltulajdonított összeggel tartozik, hanem annak *szokott kamataival* is. Ha valaki rosszhiszeműleg *hamis pénzt* továbbít s nem tudja, hogy a kárt ezáltal kinek okozta, a megfelelő összeget a szegények vagy egyéb jámbor cél javára kell visszatérítenie. Ha a lopott dolog *értéke* a tolvaj kezében *megváltozott* (pl. az elorzott búza drágult vagy olcsóbbodott), minthogy a teljes kiegyenlítés többnyire később már felderíthetetlen körülményektől függ, a gyakorlatban rendesen elég, ha a tolvaj annyit térít meg, amennyit a dolog a lopás idejében ért. Aki *sorsjegyet* árustól lop, csupán annak árával tartozik, ha mástól lopja, kinek az tulajdona volt, az esetleges nyereményt is köteles annak megtéríteni.

Nagyon természetes, hogy főleg napjainkban a pénz értékének változására is tekintettel kell lenni s a kárt valorizálva kell számítani s jóvátenni.

Kétséges hiszemű birtokos

Kétséges hiszemű birtokos az olyan, akinek komoly s alapos oka van kételkedni, hogy a kezében levő dologhoz van-e joga. A kicsinyes s kellő alapot nélkülöző kétségek nem veendőek tekintetbe. A kétség támadhat előzetesen, vagyis a birtokbavételkor, vagy utólag, vagyis miután már a dolgot egyideig nyugodt lélekkel birtokoltuk.

Előzetes kétség esetén ismét különbséget kell tennünk, hogy vajon jó vagy kétséges hiszemű (gyanús) egyéntől vettük-e át a dolgot, melynek becsületes eredetében joggal kételkedünk.

Midőn az előző birtokos jóhiszemű s önként (pénzért, ajándékban) adta át nekünk a szóbanforgó dolgot, ezzel közölte velünk az ő előnyös jóhiszemét is, s így feltéve, hogy a

dolog eredetét illetőleg a kétséget eloszlatni már nem lehet, azt nyugodt lelkiismerettel megtarthatjuk.

Ha azonban gyanús egyéntől veszünk vagy kapunk valamit, vagy olyantól, ki a dolog becsületes eredetében maga is kételkedik, ha a kétség el nem oszlatható, azt teljes egészében sohasem tarthatjuk meg. A kétség nagyságának megfelelő hányadot vagy a valószínű tulajdonosnak kell kiszolgáltatnunk, vagy ha ilyen nincs, a szegények segélyezésére kell fordítanunk.

Miért is az iparosok, kereskedők stb., kik gyanús alakoktól sokszor potom áron mindent összevásárolnak, visszatérítésre kötelesek az imént adott elvek szerint. *Utólagos kétség* esetén a birtokos köteles becsületes lélekkel a tulajdonos után kutatni. Ha ezt bűnös módon elmulasztja, e pillanattól fogva rosszhiszemű birtokossá vált s annak kötelezettségeit vonja magára a később jelentkező tulajdonossal szemben. Ha a tulajdonos kutatás után elő nem kerül vagy annak kitudakolására amúgy sem lehetett alapos remény, a dolgot megtarthatja. Aki pedig a tulajdonos kikutatását büntetlenül mulasztja el, illetőleg ez ügyben nem követ el súlyos hanyagságot, a visszatérítésben a jóhiszemű birtokos módjára köteles eljárni. (Lásd fent.)

Visszatérítési kötelem károsító cselekedet miatt

Károsító cselekedetből, amely ti. annak, ki azt okozza, semmi hasznát sem hoz, csupán akkor háramlik a károsítóra a visszatérítési kötelem, ha az a cselekedet valóban *igazságtalan, valódi oka a kárnak és valóságos bűn*.

Igazságtalan pedig a cselekedet akkor, ha valakit oly jótól foszt meg vagy oly jó elérésében gátol, melyhez az illetőnek *szoros joga van*.

Vétkezik, tehát kártérítésre köteles pl. az ügyvéd is, aki a pereket szándékosan nyújtva megakadályozza, hogy az igazát kereső jogos tulajdonához jusson vagy azt kellő időben megkapja.

Galeaz milánói herceg idejében bizonyos ügyvéd hírhedt volt arról, hogy jó haszonért a pereket a végletekig tudta húzni-vonni. Akik tehát fizetni nem akartak, csak hozzá fordultak ügyükkel. A herceg személyesen akart meggyőződni a vádak igaz voltáról. Magához hivatja tehát az ügyvédet s amúgy bizalmasan megkérdi tőle, lehetne-e valami utat-módot találni, hogy az ezer tallért, mellyel udvari pékjének tartozik, ne kelljen hamarosan megfizetnie. Az ügyvéd örömeiben dörzsöli a kezét, hogy így a herceget is „lekenyerezve” annál nyugodtabban folytathatja galád üzelmeit. „Hogy is ne volna mód reája – feleli a hercegnek – , én játszva kihúzok ily pereket akár tíz esztendeig.” „Tehát igaz!” – kiált a herceg. Az ügyvédet elzáratja, vizsgálatot indít ellene s később kivégezteti. (Herbst: Exempelen.)

Megtérítési kötelemről továbbá csak akkor lehet szó, ha a károsító cselekedet *valódi oka a kárnak* s nem csupán alkalmat adott arra. Így pl. aki tetteivel *csupán alkalmat* szolgáltatott arra, hogy mást gyanúba fogjanak s hamisan elítéljenek, nem köteles a visszatérítésre, hacsak a gyanút szántsándékkal s erre alkalmas módon reá nem terelte. Ily eljárással ugyanis már valóságos oka lett az illető elítéltetésének s az abból eredő károknak.

Szent Konrád placenciai lovag vadászat alkalmával, hogy a bozótba rejtő vadat onnan kiűzze, tüzet gyújt s véletlenül nagy erdőégesnek lesz okozója. Szegény napszámost fognak emiatt gyanúba, kínzással bűnvallomásra bírják s halálra ítélik. A lovag erre magát leleplezi, mint a kár okozója teljes elégtételt ad, s a halálos ítéletet önmagán hajtja végre; ugyanis mint remete szigorú vezeklésben tölti életét. *Szent Konrád* vigyázatlanságával a szegény ember elítéltetésére okot nem adott, hanem csupán alkalmul szolgált. Miért is nagyszerű

elégítélével nem szoros értelemben vett erkölcsi kötelességet töltött be, hanem hősiek erényét gyakorolt.

Végül a károsító cselekedet visszatérítési kötelezettséget csak akkor támaszt, ha az igazi bűn, vagyis az Isten törvényének tudatos, szántszándékos átlépése. És ha a bűn bocsánatos, a belőle eredő jóvátéti kötelezettség is csak bocsánatos bűn terhe alatt hárul reánk.

Közreműködésből eredő visszatérítési kötelelem

Visszatérítési kötelezettség, amint ez már a mondottakból következik, csak akkor támadhat, ha az a közreműködés *igazságtalan, valóságos és bűnös oka a kárnak*. Közreműködés lehet valaminek meglevése vagy valaminek elmulasztása. Az első csoportba tartozik: a *parancsolás, megbízás; a tanácsadás; az egyetértés, beleegyezés* (pl. szavazó bíró, képviselő); a *menedéket nyújtás, az orgazdaság; a résztvevés*.

Aki *bűnös szándékkal* vesz részt más megkárosításában, a visszatérítés terhét mindig magára vonja.

Sohasem szabad, még ha halállal fenyegetnének is bennünket, *ártatlan élet kioltásában* résztvennünk, egyetértenünk. A gyilkosság, a magzatelhajtás bűnében való közreműködést tehát még a becsület s élet veszélyével sem lehet megokolni és igazolni, amint ezt az ötödik parancsban kifejtettük. Más *megcsonkításában* való együttműködésre csupán az illető életének s egészségének megmentése szolgáltathat igazoló, mentő okot.

Felebarátunk *anyagilag megkárosításában* pedig (minden rossz szándék nélkül) csak akkor vehetünk részt, ha ezt maga a tulajdonos sem ellenezheti *ésszerűen*. Ez az eset állhat be, ha a közreműködés megtagadása életünk, becsületünk veszélyét vonná maga után, ha már eleve megvan a szándékunk, hogy a kényszerhelyzet múltán a kárt megtérítsük; ha a tulajdonos kára aránytalanul csekély stb.

A *második csoportba* azok a közreműködők tartoznak, kik elmulasztják a kárt megakadályozni. Ezek pedig, akik „*nem kiáltanak* (pl. tolvaj!), *nem állnak ellen, nem jelentenek fel*”. Mindezek kártérítésre csak akkor kötelezvék, ha hivatalból vagy bérért ügyelnek fel s a kárt saját nagyobb hátrányuk nélkül elháríthatták volna. Ellenkező esetben hanyagságukkal, nemtörődésükkel legfeljebb csak a szeretetet sértették meg.

Így pl. a cseléd nem köteles az általa észrevett lopásokat urának megtéríteni, hacsak erre magát külön nem kötelezte. A mezőőr ellenben tartozik jóvátenni a károkat, amelyeket az ő súlyosan vétkes hanyagsága okoz a tulajdonosoknak.

A visszatérítés körülményei

Mennyit?

A kölcsönös igazságosság alapelve: a *kiegyenlítés*. Kinek-kinek tehát annyit kell megtérítenie, amennyi igazságtalan kárnak valóságos és vétkes okozója. *Halálos bűn* terhe alatt pedig annyira köteles, hogy a maradék kár ne üsse már meg azt a mértéket, amely – mint fent kifejtettük – a VII. parancs súlyos sérelmét jelenti.

Kinek?

A kárt annak kell megtérítenünk, aki azt valójában szenvedte. Ez azonban nem mindig azonos azzal, akinek azt közvetlenül okoztuk. Ha a kárvallott meghalt, akkor a kárpótlás törvényes örököseit illeti meg. Nem elég tehát az elhunyt megkárosítottért szentmisét végeztetni, kivéve az esetet, ha minden valószínűség szerint ez volt az ő szándéka.

Ha a kárvallott ismeretlen, akkor a *rosszhiszemű birtokos* a visszatérítés összegét a szegényeknek vagy jámbor célok javára juttassa; a *jóhiszemű birtokos* azonban, akinek az idegen jószág saját hibáján kívül jutott kezébe, azt, mint talált jószágot, nyugodt lélekkel megtarthatja.

A *kereskedő*, ki apró csalásokkal vevőközönségét károsította, *ugyanazt a közönséget* – árcsökkenés vagy bővebb mérték által – köteles kártalanítani. Ha vevői már egészen mások, mint akik a kárt szenvedték s egyébként nem kárpótolhatók, akkor a helység szegényeire kell az igazságtalanul szerzett pénzt fordítania.

Hogyan?

A visszatérítés történhetik:

a) *titokban*, pl. színlelt ajándékozás által is. Ámde ily esetben vigyázni kell, nehogy a „hálás megajándékozott” jelentékeny vizsontszolgálatokat tegyen. Sőt történhetik magának a kártevőnek *tudtán kívül* is. Így oly visszatérítési kötelemnél, mely a szegényekkel szemben teljesíthető, minden, a kötelelem beállta után tett alamizsna a jóvátételbe beszámítható, még ha a jóvátételre kötelezett az alamizsnaosztáskor erre nem is gondolt volna.

b) Eleget lehet tenni oly *munkák* ingyen vállalása által, melyekért fizetés járna. Ezzel egyértelmű a kötelező munkaidő megnyújtása.

c) Eszközölhető a visszatérítés *személyesen* vagy pedig teljesen megbízható egyén által, aminő pl. a gyóntató. Ha a kárttevő a megtérítendő értéket erre vagy a kárvallott által megjelölt egyénre bízta, jómaga a további felelősséget magáról elhárította.

d) Az államnak vagy biztosító- (magán) társaságoknak okozott károkért a gyakorlatban úgyszólván mindig a szegényeknek nyújthatjuk a kártérítési összeget.

Hol?

A jóhiszemű birtokos a tulajdonost egyszerűen figyelmezteti, hogy jószága elszállításáról gondoskodjék. A rosszhiszemű birtokos azonban az idegen jószágot *saját költségén* s a *saját veszélyére* tartozik a tulajdonos kezéhez juttatni. Ha a természetben való visszaszállítás túlságos költséggel járna (pl. kétszerannyiba kerülne, mint amennyit az idegen jószág ér), a jóvátétel egyenértékben (pl. pénzben) is történhetik.

Mikor?

A visszatérítésnek lehetőleg *azonnal* meg kell történnie. Súlyos bűnről azonban nem vádolható, aki azt komoly okból – a kárvallott újabb jelentékeny hátránya nélkül – bizonyos időre elhalasztja. Ritkán menthető azonban a halálos büntől azok eljárása, akik a jóvátételt egész halálukig szándékoznak kitolni. De ha már megtörténnék, végrendelet által vagy egyéb alkalmas módon feltétlenül gondoskodni kell, hogy a visszatérítés legalább a halál után biztosan megtörténjék. Annak a hiedelemnek azonban, hogy a lélek még a másvilágon sem nyughatik addig, míg kötelezettségei itt a földön kiegyenlítve nincsenek, biztos hittani alapja nincs. Isten ugyanis a lélek sorsát aszerint intézi el véglegesen, amely állapotban azt a halál óráján találja. Lehettek azonban esetek, midőn tisztuló lelkek jelentkeztek, hogy elhanyagolt

kötelességeik kipótolását sürgessék s rettentő szenvedéseik által a kiegyenlítést sürgető isteni igazságosság szigorát hirdessék.

A visszatérítés kötelmétől felmentő okok

Vannak igazságos mentőokok, melyek Isten s a lelkiismeret színe előtt a visszatérítés elhalasztását vagy esetleg *teljes elmulasztását* is igazolják.

1. Ilyen elsősorban a *lehetetlenség*. Lehetetlenre ugyanis józanul senki sem kötelezhető.

A lehetetlenség pedig lehet *anyagi* (fizikai), vagyis hiánya annak, amiből a jóvátétel egyáltalán eszközölhető volna. Aki tehát végső vagy nagyon nagy szükségben van, a visszatérítés kötelmétől mentes. De felment az *erkölcsi lehetetlenség* is, vagyis akkora nehézség, oly nagy áldozat, mely emberi felfogás szerint szinte egyenlő a teljes lehetetlenséggel. Ilyen helyzetben van, akinek a visszatérítés folytán társadalmi állásáról kellene lemondania, veszélybe sodorná életét vagy becsületét, kénytelen volna birtokát potomon áron elpredálni, megfosztaná magát életfenntartása eszközeitől, pl. a vetőmagtól, szerszámtól.

Aki előre látja, hogy a visszatérítés által csak árt a tulajdonosnak (pl. ha erkölcselenséget, bűnt szolgáló könyvet, tárgyat, eszközt neki visszaad), *szeretetből* köteles a visszatérítést oly módon eszközölni, hogy a kár, a veszély elháruljon. Így az öngyilkosjelölt, életunt embernek nem volna szabad fegyverét visszaadni, míg csak sötét gondolataitól meg nem szabadult.

Aki azonban kényszerhelyzete folytán vissza nem téríthet, köteles rajta lenni, hogy szigorú takarékoság és szorgalom által azt *később* megtehesse. Ha az ilyen aztán bőséges költekezését, vendégeskedését stb. nem korlátozza, kényelmes életmódján nem változtat, súlyos mulasztásról kell magát vádolnia s a gyóntatószékben feloldozást nem érdemel.

2. Teljesen s véglegesen felment a visszatérítés kötelezettségétől, ha a kárvallott azt szabadon elengedi. Történhetik ez nyílt szóval vagy jellel, aminő pl. a kötelezvény, adóslevél megsemmisítése. Vannak körülmények, midőn a tartozás elengedését *méltán fel is lehet tételezni*. Gyakori eset ez a gyermekek, cselédek apró lopásainál vagy ha a feleség tulajdonít el valamit.

Szent Eligius I. Dagobert királytól telket kért, hogy reája apácázárdát emeljen. Már nagyban folyt az építkezés, midőn észreveszi, hogy néhány arasszal több területet vett igénybe, mint amennyit a király átengedett. Nyomban félbeszakítja a munkát, a királyhoz siet, hogy tőle térdenállva kérjen bocsánatot. A király csodálkozik s meghatottan szól udvarnépéhez: „Látjátok, mily hívek s becsületesek azok, kik magukat teljesen Krisztusnak szentelik s az ő nevének dicsőségén fáradoznak. Az én helytartóim s hivatalnokaim egész uradalmakat lelkiismeret-furdalás nélkül harácsolnak el tőlem, s íme Istennek ez a szolgálja egy talpalatnyi földet sem venne el tőlem azonfelül, mint amit neki ajándékoztam”. És a király nemcsak odaengedte a beépített földdarabot, hanem pompás birtokot is csatolt hozzá Limosin környékén.

Igen gyakran a legcélszerűbb s a lelkiismeretre legmegnyugtatóbb az okozott kárt őszintén bevallani s annak elengedését alázattal kérni.

3. Visszatérítési kötelem egyes különös esetekben

1. A **gyilkos** (sebesítő, csonkító) tartozik megtéríteni áldozatának az ápolási költségeket, a betegség s munkaképtelenség folytán felmerült kárait. El kell tartania az áldozat *szüleit, feleségét s gyermekeit*, ha azokról különben gondoskodva nincs; ámde hitelezőinek kielégítésére nem köteles, még ha azoknak kárát előre látta is. A temetési költségeket sem ő

viseli, amelyek előbb-utóbb amúgy is a családra háramoltak volna. Az áldozat a saját magát illető tartozásról nagylelkűen lemondhat, de nem engedheti el övéinek jogos követeléseit azzal szemben, aki őket természetyszerű, szükséges támaszuktól megfosztotta.

2. A **párbajozók**, amennyiben önként s *szabadon* vállalkoztak erre az *Isten s Egyház* által annyira tiltott merényletre, *igazságtalanságról* egymást nem vádolhatják s így sem ők, sem családtagjaik kártérítési ígénnel nem léphetnek fel.

3. A **hatodik parancs megsértéséből** (a paráznaságból) is támadhat visszatérítési kötelelem.

Maga a tisztaság, de főleg a szüzesség sokkal nagyobb s magasabb rendű kincs, hogy azt bármi mulandó dologgal kárpótolni lehetne, ámde ha annak megsértéséből gyermek is származik, a *természetes apa* van kötelezve, hogy annak eltartásáról gondoskodjék.

Sőt, ha a leány erőszaknak esett áldozatul, azt is joggal igényelheti, hogy a férfi őt elvegye vagy legalább is oly hozománnyal lássa el, mellyel tisztességesen férjhez mehet. Ezenfelül a vétkes a szülőket is tartozik kielégíteni, ha azok leányuk erőszakos beszennyezése folytán anyagi kárt is szenvedtek.

Ha a nőnek többekkel is volt viszonya s így az apaság kétséges, voltaképpen egyik bűntárs sem köteles a gyermektartás terhét magára vállalni.

A *magyar jog*, eltérőleg némely külföldi jogtól, ugyancsak egyedül a természetes apára hárítja a törvénytelen gyermektartási terhét, az anyára csak akkor, ha a természetes apa erre képtelen. A szülési, gyermekágyi, keresztelési költségeket, valamint a nő munkamulasztásával járó károsodást azonban a férfi csak akkor köteles megtéríteni, ha a nőt házassági ígérettel, tehát csábítással bírta rá a bűnre. (C. I. G. 280–1897. stb. stb.)

4. Ha a **házasságtörésből**, melyet *közös beleegyezéssel* hajtottak végre, gyermek származik, mindkét vétkes fél s pedig egyik a másik helyett is köteles megtéríteni a *férjnek* mindama költségeket, melyeket vélt gyermekére fordít és a *törvényes gyermekeknek*, amit a törvénytelenül való osztozkodás folytán vesztenek. Ha pedig az egyik házasságtörő fél csupán csalásnak vagy erőszaknak esett áldozatul, az összes visszatérítési köteleesség a másik felet terheli.

Ez az erkölcsi szabály azonban ritkán juthat teljes mértékben érvényre.

A bűnös anya ugyanis *nem köteles férjének* elárulni vétkét. *Nem is tehetné* ezt anélkül, hogy a családi tűzhely feldúlásának s számtalan baj s szerencsétlenségnek ne legyen okozója. De a *törvénytelen gyermeknek sem* tartozik felfedezni származását. Amúgy is ez a vallomás haszontalan volna, minthogy a gyermek nem köteles *egyetlen* tanúnak hitelt adni, még ha anyja is az illető tanú. Így tehát nincs egyéb hátra, minthogy a bűnös asszony komolyan vezekeljen, aztán szorgalom, takarékoság s a törvényes gyermekeinek saját vagyonából tett nagyobb adományok által az igazságosság mérlegét lehetőleg helyrebillenteni igyekezzék.

De legtöbbször a *házasságtörésben bűnrészes férfi* sem eszközölhetne visszatérítést anélkül, hogy magát el ne árulja s így becsületét s életét a legnagyobb veszélynek ki ne tegye. Szóval a jóvátétel reája nézve is majdnem mindig erkölcsi lehetetlenség.

Jegyzet: Hogy az állam iránti kötelezettségeink, nevezetesen az adózás és katonáskodás kapcsolatos-e s mennyiben a visszatérítés kötelmével, a Negyedik parancsban már eléggé rámutattunk.

IV. A szerződésekről

1. A szerződésről általában

Nem tárgyalhatjuk Istennek VII. és X. parancsát alaposabban anélkül, hogy a szerződésekről ne szóljunk, azok lényegét s a közéletben gyakorta előforduló egynémely fajtáját vázlatosan meg ne ismertessük.

A szerződés kettőnek vagy többnek megegyezése, hogy valamit adnak, tesznek vagy nem tesznek.

Már ez a meghatározás mutatja, hogy életünk voltaképpen át meg át van szöve szerződésekkel. Legtöbbször ugyan kifejezetten arra nem is gondolunk, hogy mi bizonyos esetekben szerződést kötünk, tartunk vagy szegünk, azt azonban önkéntelenül is érezzük, hogy megegyezéseinknek többé-kevésbé kötelező erejük van s ha megsértjük azokat, számolnunk kell lelkiismeretünk szemrehányásával.

A szerződés lehet:

- a) egy- vagy kétoldalú, aszerint, amint csupán az egyik vagy mind a két fél leköti magát;
- b) *ünnepélyes*, vagyis olyan, melynek érvényességét a törvény bizonyos határozott formához köti s egyszerű, mely ettől független;
- c) *csupán lelkiismeretben kötelező* s olyan, melynek az *emberi törvény is érvényt szerez.*

A szerződés kellékei

A szerződéshez elsősorban *anyag* kell, vagyis az, ami felett a megegyezés történik. Csupán *lehetséges, tisztességes* s oly dologban lehet szerződni, ami hatalmunkban áll. Éppen ezért nem kötheti le magát senki szerződésileg bűnös, erkölcstelen cselekedetre, pl. hogy más vétkes kívánságát kielégíti, felebarátját meggyilkolja, szavazatát méltatlan vagy alkalmatlan egyénre adja. Aki ilyesmire már eleve pénzt fogadott el, azt mint teljesen önkéntes ajándékot tekintheti; megtarthatja anélkül, hogy ígérete teljesítésére kötelezve volna. *Miután* azonban a vétkes cselekedetet végrehajtotta, a kialakult bért joggal követelheti.

Továbbá szerződést csupán erre *képes* egyén köthet. A természetjog szerint képtelen a szerződésre az, aki beszámíthatatlan állapotban van. (Pl. örült.)

Az emberi jog szerint képtelenek vagy csupán korlátoltan képesek a *kiskorúak*, a *feleség*, az *ünnepélyes fogadalmaskok* s általában véve mindazok, akiket a törvény vagy minden, vagy egynémely szerződés megkötésétől kifejezetten eltiltott.

Itt megint csak kinek-kinek tulajdon hazája törvényeire kell tekintettel lennie.

A *magyar törvények* értelmében az ember 1–12. évéig teljesen cselekvőképtelen s így szerződést egyáltalán nem köthet.

A 12–24. év között vagyis az ún. „*törvényes*” korában már korlátoltan cselekvőképességű. Szerződést is köthet, de csak atyja vagy gyámja jóváhagyásával. Az enélkül kötött szerződése semmiek, illetőleg megtámadhatók, de csak az ő *érdekében* (sántító jogügylet). Törvényes képviselőjének beleegyezésével szabadon vállalhat szolgálatot s keresetéről is szabadon rendelkezik, ha ugyan fenntartásáról maga gondoskodik.

A *teljes cselekvőképességét* az ember akkor éri el, ha betöltve a 24-ik életévét, vagy egynémely más esetben előbb is a törvény színe előtt *nagykorúvá* válik. (Lásd a „Negyedik parancs”-ot, 58. oldal.)

Házasságkötés szempontjából a férfi a 18-ik, a nő a 16-ik életévében válik cselekvőképpé, a nő egyben mint feleség nagykorúvá is. (1894: XXXI. t.-c. 6. §.)

A nőnek a magyar jog – a külföldi jogoktól eltérően – a szerződéskötésben majdnem teljes szabadságot enged, a váltójogot kivéve. „A nő ugyanis, még ha egyébként nagykorú is, a szenvedő váltóképességet akkor nyeri el, ha 24-ik életévét betöltötte, vagy ha önálló ipart űz.” (1874: XXIII. t.-c.)

Kölcsönös beleegyezés

Leglényegesebb kelléke a szerződésnek a *kölcsönös beleegyezés*, melynek egészen megfontoltnak kell lennie legalább is oly szerződéseknél, melyeknek nagyobb a jelentőségük.

Mindezekből következik, hogy a *lényeges tévedés* a szerződést érvénytelenné teszi. Aki ugyanis a szerződés tárgyát, anyagát alkotó dolog lényegében tévedett, igazi beleegyezést nem adott.

Ennélfogva érvénytelen a szerződés, ha az eladó a kialkudott bor helyett ecetet vagy műbort szállít, ha jámbor című, de hitvány, erkölcstelen tartalmú könyvet varr a vevők nyakába stb.

A *lényegtelen tévedés* nem ugyan érvénytelenné, de felbonthatóvá teszi a szerződést, de csakis annak részéről, aki tévedett; és csupán akkor, ha megcsalták s a szerződést meg nem kötötte volna, ha a csalást idejekorán észreveszi.

Tehát érvényes, de felbontható a szerződés, ha az eladó az áruba kisebb mennyiségű idegen anyagot kever. Ha azonban az így meghamisított áru a vevő céljára *teljesen* alkalmatlan s ezt az eladónak eleve meg is mondotta, a kötött szerződés egyszerűen semmis. Így pl. aki csak némileg is meghamisított bort vett misebornak.

2. Egyes szerződésekről külön-külön

Ajándékozás

Az *ajándékozás szerződés*, mely valamely dolog tulajdonjogát másra ingyen átruházza. A megajándékozott tehát az ajándék felett *már rendelkezhetik*, míg ellenben az ígéret csupán jogot ad neki, hogy azt megkapja.

Ki-ki csak a sajátjából adhat ajándékot. Azért nagyon megszívlelendők – főleg gyermekeknek s cselédeknek – *Szent Ágoston* szép szavai: „Van valamid? Adj tehát a magadéból. Nincs annyid, hogy a magadéból adhass, akkor jobban teszed, ha senkinek sem adsz, semhogy másokéból (szülökéből, gazdáéból) lopva adj”. (Sermo 178.) De tanulhatnak ebből azok is, kik el vannak adósodva. Az ilyenek ugyan bár bűnös módon, de érvényesen ajándékoznak, ámde az oly megajándékozott, ki az ajándék elfogadásakor tudja, hogy jótévedője hitelezőit képtelen kielégíteni, visszatérítésre van kötelezve.

Érvénytelen az ajándék, ha valaki túlságos szegénységet színlelve csalja ki azt az irgalmas szívűek zsebéből. Az isteni igazságosság olykor hamarosan lesújt az ilyenre.

Csodatevő Szent Gergely útjában zsidóra akad, aki halált színlelő társára borulva rimánkodva kér alamizsnát, hogy azt tisztességesen eltemethesse. A szentnek nem volt egyebe, tehát palástját nyújtja alamizsnaképpen s aztán tovább ment. „No, most már feltámadhatsz – szól erre az álnok zsidó –, van drága palástunk.” De bizony az meg sem moccant s nem is kelt fel többé ez életben. Isten halállal büntette meg. (Buttler: *Leben der Väter*. XVII. 43.)

Ámde viszont minő épületes, ha a szegény ember, bár szükségét szenved, de azért mégsem akarja kezét egyetlen illetéktelen fillérrel sem beszennyezni.

Chatillon francia tábornok templombamenet a kapuban kéregető koldusnak tévedésből fillér helyett aranyat dobott a kalapjába. A koldus megvárja jótévőjét s visszaadja neki az aranyat, mert, mint monda: „Ez nem lehetett az úr szándéka”. A meghatott tábornok azonban nem veszi azt vissza; a koldusnak ajándékozza becsületessége jutalmául.

Ernő Ágost braunschweigi hercegtől *Velencében* koldusfiú ugyancsak alamizsnát kér. „Nincs aprópénzem” – válaszol a herceg. – „Majd váltok én valahol” – viszonozza a fiúcska. A herceg mosolyogva a gyermeki naivságon, aranyat dob neki oda s aztán belevegyül az embertömegbe. A koldusfiú váltani fut s visszatérve előző helyére, nagy megdöbbenésére a herceget nem találja. Ugyancsak sok fáradságába kerül, míg végre nyomába ér s leszámolásra jelentkezik. A nagylelkű herceg azonban nem tartott többé igényt a pénzre.

Ha jámbor célokra szánunk adományt, mintegy magát a jó *Istent* ajándékoztuk meg, miért ez ügy lebonyolításában már nem a világi, hanem az *egyházi* jog szerint kell igazodnunk. Ajándékunk érvényes s kötelező a világi törvény ellenére is, ha ugyan magát a természettörvényt nem sértjük meg adományunkkal. Ez történnék, ha pl. valaki elvonva a szükséges segínyt szüleitől vagy gyermekeitől, istenes művek támogatására költené pénzét.

Az ajándékozásnak ugyancsak lényeges kelléke a valamely külső jellel nyilvánított *elfogadás*. Mielőtt ez bekövetkeznék, még az esküvel erősített vagy jámbor célra tett ajándékozás is visszavonható.

A végrendelet

Az örökösödési jog óriási nagy s bonyodalmas szövedékéből kiemeljük a végrendeletet, amelynek a VII. parancs szempontjából reánk nézve legnagyobb a gyakorlati jelentősége.

A végrendelet természeténél fogva visszavonható intézkedés (egyoldalú jogügylet), amely által meghatározzuk, hogy halálunk után mi történjék a vagyonunkkal.

A magyar jog, amely reánk többnyire lelkiismeretben is irányadó, a végrendeletnek négy fajtát ismeri: a) a *közvégrendeletet*, melyet a kir. közjegyző, illetőleg kir. járásbíró előtt alkottak s a magánvégrendeleteket, nevezetesen b) a *rendes* (írásbeli) végrendeletet, mely a törvény által előírt általános kellékeknek megfelel, c) a *kiváltságos* végrendeletet, mely rendkívüli körülmények között, aminők pl. a ragály s háború s így egyszerűbb alakításágok mellett jött létre; d) a *szóbeli* végrendelet. Az írásbeli ismét lehet *sajátkezűleg írt* (holograph) és más által írt (allograph) végrendelet.

A végrendelet érvényéhez a természetjog szerint ugyanazok a *kellékek* szükségesek, amelyek a szerződéseknél általában elengedhetetlenek. A magyar jog ezenfelül még egyebet is megkíván. Ezek pedig nevezetesen a következők:

A végrendelet kellékei

a) A *végrendelkező részéről* meg kell lennie a képességnek. Cselekvőképtelenek e szempontból a 12 éven aluli gyermekek, s azok, kik józan eszük használatától meg vannak fosztva. A kiskorúak 18. életévük betöltéséig, továbbá a magukat megértetni nem tudó siketnémák csak *közvégrendeletet* tehetnek. (1876: XVI. t.-c. 21. §.)

Nem végrendelkezhettek az ünnepélyes fogadalmat tett szerzetesek s apácák sem.

A végrendelezőnek komoly szándékkal, meghatározott személyek s célok javára kell rendelkeznie. Érvénytelen tehát az oly végrendelet, melyben a rendelkező másra bízta az örökös, utóörökös vagy hagyományos kinevezését s a juttatás tárgyának meghatározását.

b) Az *örökösnek* ugyancsak képesnek kell lennie az örökség elfogadására. Így nem örökölhet nálunk oly idegen állampolgár, akinek hazája viszont a magyar embert az örökösödésből kizárja, valamint az ünnepélyes fogadalmas szerzetes sem.

c) A *végrendelet alakját* illetőleg pedig a következő pontosan betartandó szabályok az irányadók.

Az írásbeli végrendelet alakja

Az írásbeli végrendelet érvényességéhez, ha a végrendeletet egész terjedelmében az örökhagyó írta s aláírta, *két tanú*, minden más esetben *négy tanú* szükséges. A tanúknak a végrendelezésnél *együttesen* jelen kell lenniök. Becsület dolgában kifogástalanok s olyanok legyenek, kik az örökhagyó személyazonosságát tudják bizonyítani. A sajátkezűleg írt végrendeletnél legalább egy, a más kezével írtnál legalább két tanú tudjon írni s olvasni s értse a végrendelet nyelvét. (C. 4622–1904.) A végrendeletet a szükséges számú tanú aláírja. Az írni nem tudó tanú az okiratot kézjeggyével látja el s nevét az írni tudó tanú mint névaláíró írja alá. A saját kézzel írt végrendeletnél, továbbá akkor is, ha az olvasni s írni tudó végrendelező a végrendeletet nem önkezűleg írta, hanem csak aláírta: a tanúknak a végrendelet tartalmát ismerniök nem szükséges, hanem elégséges, ha a végrendelező együttes jelenlétükben s általuk értett nyelven kijelenti, hogy az okirat az ő végrendeletét tartalmazza, azt előttük aláírja vagy már előbb általa önkezűleg aláírtnak elismeri s a tanúk azt, hogy ez megtörtént, magán az okiraton, nem pedig annak borítékán igazolják. Evégből tehát egy, a felsoroltakat igazoló záradékot kell szerkeszteni, amelyben nevezetesen bizonyítani kell, hogy a végrendelező ezt az okiratot a saját végrendeletének jelentette ki. Enélkül a végrendelet érvénytelen volna.

Ha a végrendelező írni-olvasni nem tud, vagy a körülmények miatt végrendeletét önkezűleg alá nem írhatja, a tanúknak a végrendelet tartalmát *ismerniök kell*, miért is szükséges, hogy annak nyelvét ismerjék.

Ily esetben a végrendelet tartalmát a végrendelező s a tanúk együttes jelenlétében a tanúk egyike érthetően felolvassa. Erre a végrendelező *szóval kijelenti*, hogy a felolvasott okirat az ő végrendelezését tartalmazza. Erre a tanúk egyike a végrendelező nevét, mint névaláíró, az okmányra reávezeti, a végrendelező pedig kézjeggyét írja oda.

Végül a tanúk *mindezek megtörténtét* a végrendelező kézjegye után egy záradékban igazolják. Ennek a záradéknak ugyancsak magán az okiraton, nem pedig a borítékán kell lennie.

Az írásbeli magánvégrendeleteknél a végrendelezés helyének s időpontjának kitétele is szükséges.

Az olyanok, kik a végrendeletben érdekelve vannak, tanúk ne legyenek. (Vö. 1876: XVI. t.-c. 1–12., 14. szakaszok.)

A szóbeli végrendelet alakja

A szóbeli magánvégrendelet érvényességéhez *négy tanú* együttes jelenléte szükséges, kik a végrendelező által használt nyelvet értik.

A végrendelezőnek nyilatkozatát tanúk előtt, érthetően és egész terjedelmében előszóval, nem pedig valamely hozzá intézett kérdés igenlése vagy megtagadása által kell előadnia és kijelentenie, hogy az általa tett nyilatkozatot szóbeli végrendeletnek kívánja tekinteni. (Ez ugyancsak az érvényességhez tartozik!) A szóbeli végrendelezés a

végrendelkező nyilatkozatának bevezetésével fejeződik be. Az ily végrendelet csupán akkor érvényes, ha a végrendelkező a szóbeli végrendelettől számított három hó alatt meghal. Ha ezen határidő után hal meg, az érdekelt csak akkor érvényesítheti jogát, ha bizonyítani tudja, hogy az örökhagyó a három havi határidőtől egészen elhalálozásáig olyan állapotban volt, hogy újabb végrendelkezést nem tehetett.

A kiváltságos végrendelet alakja

Az ún. kiváltságos végrendeleteknél, amelyeket *ti. járvány, háború* alkalmával vagy a *nyílt tengeren szerkesztenek*, az érvényességhez megkívánt alakiságok sokkal egyszerűbbek. A holograph kiváltságos írásbeli végrendelet tanúk alkalmazása nélkül, az allograph, valamint a kiváltságos szóbeli végrendelet két tanú jelenlétében tehető; elég, ha közülök csak egy is írni-olvasni tudó. Az azonban minden esetben szükséges, hogy a tanúk 14-ik életévüket betöltötték legyen.

Ragályos betegség esetén a tanúknak nem kell szükségképpen együttesen jelen lenniök.

A törvényes alakot nélkülöző végrendeletek érvénye

Mínthogy a végrendelkezésben a lényeg az örökhagyónak akarata, a törvény által előírt alakiságok be nem tartásával tett végrendeletek is a lelkiismeret színe előtt érvényesek lehetnek.

1. *Az egyházjog értelmében* érvényes a jámbor célokra (pl. templomok, zárdák, árvák stb. javára) tett, a törvényes formákat nélkülöző végrendelkezés. Érvényes még akkor is és bűn terhe alatt teljesítendő, ha az ez ügyben illetéktelen világi bíró azt semmisnek nyilvánítaná. A végrendelkező igazi *akaratának* azonban még ily esetben is minden kétségen felül kell állnia. Ennek bizonyítására megfelelő írás vagy legalább is két tanú szükséges. Egyetlen tanú, legyen bár maga a gyóntatóatya, magában nem elégséges.

2. *A természetjog értelmében* pedig érvényes minden egyéb alakiságot nélkülöző végrendelet is, de csak a *bírói végzést megelőzőleg*. A bírói ítélet előtt ugyanis oly ügyekben, amelyekben illetékes, lelkiismeretben is meg kell hajolnunk, így tehát az alakiságokat nélkülöző s így a világi törvények előtt semmis végrendelet alapján a nekünk hagyományozott értékeket nyugodt lélekkel lefoglalhatjuk, megtarthatjuk; arra azonban nem volna jogunk, hogy azokat *csalás* által is magunknak biztosítsuk. Vétkeznénk tehát, ha a végrendelet alá, mely egyébként bizton javunkra szól, az örökhagyó vagy tanúk nevét odahamisítanók és ezáltal a törvényes örököszt megakadályoznók abban, hogy per útján oly örökség birtokába jusson, amely a *törvény betűje* szerint őt illeti meg.

Az örökösök

Háromféle örököszt különböztetünk még: *szükségeset*, akit az örökhagyó ki nem zárhat; *törvényeset*, aki végrendelet híján a vagyont öröklí; végül a *szabadon választott* örököszt.

Szükséges örököszt a magyar jog annyiban ismer, amennyiben a leszármazó egyenes örökösök vagy az örökhagyó még életben levő szülői az ő kötelesrészüket a hagyaték terhére megkövetelhetik.

A törvényes osztályrész, vagyis az ún. *kötelesrész* pedig a felét teszi annak, amit a leszármazó örökösök az örökhagyó után ennek végrendelet nélküli halála esetében örökölnének. Azonban a törvény értelmében a kötelesrészből is *kitagadhatja az örökhagyó gyermekeit*, ha ezek erőszakkal vetik kezüket szüleikre vagy életük ellen törnek; ha szüleik ellen büntető feljelentést tesznek oly esetből, mely a király vagy ország közveszélyével nem jár; ha szüleik vagyonát rossz társaságban tékozzolják stb. *Szüleit pedig akkor tagadhatja ki az*

örökhagyó, ha azok a saját maguk s fiúk vagyont csalárdul elidegenítik, a vagyont pusztulni hagyják, ha őt, a fiút nagyobb ok nélkül kegyetlenül fenyítik vagy bűnre kényszerítik.

A törvényes örökösök pedig a *magyar jog szerint*:

1. Az örökhagyó leszármazói (gyermek, unokák stb.) s pedig minden különbség nélkül a nemre s a születés rendjére.

2. Az örökhagyó szülői s ezeknek leszármazói.

3. Az örökhagyó nagyszülői s ezek leszármazói stb.

Az özvegy a magyar jog szerint nem szükségképpen örökös házastársának; az özvegyasszonynak azonban megvan az a joga, hogy elhunyt férjének *összes* hagyatékában *özvegyisége tartamára* megmaradhat s azt hasznélvezheti. Sőt a szerzeményi vagyona vonatkozólag gyermekek híján ő az örökös.

Szabadon választott örökös végül bárki lehet, aki örökölni képes.

A kötelesrész megsértése

Ha az örökhagyó a kötelesrészt megtagadja, valószínűleg nem vét a kölcsönös igazságosság ellen, mert hiszen a gyermekeknek szülőik halála előtt a vagyona szoros joguk nincsen, de megsérti – s pedig *bocsánatos bűnnel* – a törvény iránt tartozó engedelmisséget. De vétkezhetik az igazságosság ellen is, ha színlelt szerződésekkel leplezi ajándékait, nehogy halála után gyermekei azokat a kötelesrész erejéig perrel megtámadhassák.

A végrendelet visszavonása

A végrendelet visszavonható akár az okmány megsemmisítése, akár újabb végrendelet szerzése által.

Egyéb végrendelkező akaratnyilvánulások

Végül elősoroljuk még a többi végrendelkező akaratnyilvánulásokat is. Ezek a) *hagyományozás* (legatum), amellyel az örökhagyó bizonyos meghatározott dolgot valakinek egyenesen kiutal. b) Ha ugyanezt az általános örökös útján teszi, *hitbizomány* a neve.³ c) *Halál esetére szóló ajándéknak* viszont a sajátossága, hogy – mint afféle ajándékot – még az örökhagyó életében el kell fogadni s halála után nyomban s egyenesen birtokba vehető. d) A fiókvégrendelet az eredeti végrendeletnek bizonyos magyarázatát s módosítását tartalmazza.

Néhány jótanács

a) Csináljunk idejekorán végrendeletet, ha azt a körülmények csak némiképpen is ajánlatossá s megokolttá teszik.

b) Szerkesszük azt meg *pontosan* az elmondott szabályok szerint. Még jobb, ha a joghoz értő embert, pl. a közjegyzőt hívjuk segítségül.

c) Legyen végrendeletünk *vallásos, igazságos és méltányos*. Először is ajánljuk benne szegény bűnös lelkünket a teremtő, megváltó s megszentelő *Isten* végtelen irgalmába. Hacsak tehetjük, hagyományozunk valamit az ő dicsőségére. (Pl. a külföldi missziókra, templomra, iskolára, keresztény sajtóra stb.) Ne feledjük aztán lelkünket sem. Gondoskodjunk, hogy halálunk után értünk *több* szentmisét is mondassanak s nevünkben a szegények között

³ Van egyéb hitbizomány is. Így nevezzük ti. azt az állam által megerősített s lelkiismeretben is kötelező családi határozatot, melynél fogva bizonyos birtok elidegeníthetetlen s a család körén belül bizonyos meghatározott rendben száll nemzedékről-nemzedékre.

alamizsnát osszanak. Ezek imája többet fog érni nekünk minden koszorúnál s parádés temetésnél.

Igazságosak leszünk, ha senkit meg nem rövidítünk, akinek a törvény szerint joga van az örökségre.

Méltányosak leszünk, ha különös jutalomban részesítjük azokat, kik ezt tőlünk megérdemlik, kik bennünket ápoltak, gondoztak.

d) Gondoskodjunk végül, hogy végrendeletünket biztos helyen őrizzék.

e) Az örökösök pedig tartsák mindig szentnek s sérthetetlennek a végrendeletet s nyugodjanak abba bele, mint *Isten* szent akaratába. Hajtsák azt végre a legnagyobb lelkiismeretességgel még akkor is, ha az tőlük áldozatot s lemondást követel. Majd kárpótolja őket azért a mindentudó, igazságos *Isten*.

Viszont előbb vagy utóbb, de *bizton* eléri az *Úr* sújtó keze mindazokat, kik a végakarat teljesítését bűnös módon elmulasztják.

Stájerország egy falujában történt, hogy egy apa örökséget hagyott fiára s egy rokonára. A fiú azonban ezt elhallgatta s nem szolgáltatta ki a rokonra eső részt. A rokon csakhamar súlyos nyomorba jutott. A fiú erre lelkiismereti kínjaiban magát föbelötte. Az unokaöccs pedig, ki a bűnben ugyancsak részes volt, búskomorságba esett. Szüntelen csak azt hangoztatta: „A féreg nem szűnik rágni a lelkemet. Az a féreg, az a féreg!” Végre eleget tett kötelezettségének a megkárosított rokonnal szemben, mire aztán hirtelen meggyógyult. (*Stolz*: Schreiben de Hand. 216. oldal.)

A kölcsön

Kölcsönnek nevezzük azt a szerződést, mellyel az első igénybevétellel elhasználható dolgot (minő pl. az élelmiszer, sőt a pénz is) másnak átadunk, hogy hasonló minőségű vagy értékű dolgot kapjunk vissza helyette.

A dolog természete tehát mutatja, hogy a kölcsön az ingyenes szerződések közé tartozik s mi magáért a kölcsönért voltaképpen díjat, nyereséget nem követelhetünk. Ugyanis az igazságosság s szeretet tiltja, hogy mi többet kívánjunk vissza, mint amennyit adtunk, annál is inkább, mert hiszen legtöbbször éppen a szükségben forgó felebarátunk az, aki a kölcsönt kéri s igénybe venni óhajtja. Ez ellen az *Úr* már az *Ószövetségben* tiltakozik: „*Aki... uzsorára ad és többet veszen, vajon él-e? nem él; mivel mindezen utálatosságokat cselekszi, halállal hal meg; az ő vére rajta lesz*”. (Ez 18,13) Az *Egyház* is mindig tiltotta a kölcsönrel való nyereszkeskedést. Nevezetes és érdekes e tekintetben *XIV. Benedek* pápának nyilatkozata: „A katolikus *Egyház* tanítása az, hogy minden kölcsönből, a kölcsön címén húzott nyereség természeti, isteni és egyházi jogon tilos és mindenkor tilos volt. (XIV. Benedek „Vix pervenit” kezdetű körlevele az olasz püspöki karhoz 1745. nov. 1.)

Ámde viszont, főleg az idők s gazdasági viszonyok módosultával az *Egyház* elismerte, hogy a kölcsönrel majd mindig szorosan kapcsolatos *haszonkimaradás, károsodás s veszély* címén valamilyes kamat követelése az igazságosságot nem sérti meg.

A kamatnagyságot részint a törvény, részint az általános gyakorlat, részint pedig a felek kölcsönös egyezkedése állapíthatja meg. Hazánkban a rendes viszonyok között 5–8 % között ingadozott.

A körülmények s viszonyok szerint azonban jóval magasabbra is szállhat. Így pl. magának a Szentszéknek ítélete szerint bizonyos időkben nem kellett a kínai keresztények lelkiismeretét nyugtalanítani amiatt, hogy a hazájuk törvényei által megengedett 30 % kamatot szedték.

Uzsora

Aki azonban nyíltan vagy leplezetten akkora kamatot követel, amely már a törvény által megszabott s a méltányosság által igazolt határokat túllépi, az **uzsora** bűnébe esik.

A magyar jog szerint uzsora akkor forog fenn, ha valaki másnak szorultságát, könnyelműségét vagy tapasztalatlanságát felhasználva olyan kikötések mellett hitelez ..., amelyek túlságos mérvű anyagi előnyök által az adósnak anyagi romlását előidézni vagy fokozni alkalmasak. (1883: XXV. t.-c. 1. §.)

Nagyon világos tehát, hogy nem csupán az az uzsorás, aki pénzt kölcsönöz túlmagas kamatra, hanem az is, aki felebarátja szükségét kiaknázva áruát túlmagasra tartja vagy azokat (mint pl. élelmiszert, ruhaneműt stb.) visszatartja, felhalmozza, hogy így az árakat felszöktesse. Hogy a háború alatt s az azt követő időkben mennyi uzsora szennyezte be a világot, leírni lehetetlen. Az emberiség nemcsak feledni látszott az Úr szavát: „*Aki kér tőled, adj neki; és attól ki kölcsön akar venni tőled, el ne fordulj*” (Mt 5,42), hanem egyik osztály vámpírként esett a másiknak, hogy vérét kiszívja. Jól jellemzi e vétket *Szieniai Szent Rernardin*: „Az uzsora maró seb, pillanatról-pillanatra mélyebben beleeszi magát a szegény ember vagyonába. Fogai vannak, melyek felemésztik a szegénynek házát, ruháját, pénzét, vetését, földjét s minden vagyonát, sőt mi több, húsát s csontját is”. (Sermon. Tom IV. 26.) Nem csoda, ha *Isten* szemmeláthatólag veri.

Rimini olasz városban nagy volt a drágaság. Bizonyos kapzsi uzsorás a helyzetet kiaknázandó, óriási gabonakészletet halmozott fel, aztán, hogy az ínségesek ostromától meneküljön, városon kívüli villájába vonult vissza. Naponkint színlelt részvétellel, valójában nagy örömmel hallja a nyomor rettentő fokozódását. Azonban hirtelen változás állott be. Két polgár szerencsés vállalkozással nagy gabonakészletet szerzett be *Apuliából*. Midőn a fukar uzsorás megtudja, hogy a gabonaárak azonnal felényire csökkentek, örülten rohan haza, az üdvözlőknek is csak azt feleli: „felényire csökkent”. Ágyba dől. Az orvos s gyóntatóatyja is minden kérdésre csak ezt a feleletet kapja: „felényire csökkent!” Így halt meg szerencsétlenül. (*Nagy Antal*: Hitelem, példákban. II. kötet.)

Az uzsora erkölcsileg a lopással teljesen egyforma elbírálás alá esik úgy a bűn súlyát, mint a visszatérítési kötelezettséget illetően.

A legújabb egyházi törvények értelmében az a *világi egyén*, akit uzsora bűnében elítéltek, meg van fosztva egyházi hivatalaitól s ama jogtól, hogy egyházi jogi ténykedésekben részt vegyen (pl. keresztszülő stb. legyen); az *egyházi egyén* pedig a bűn súlya szerint megfelelő szigorú büntetéssel sújtandó. (2354. kánon.)

Visszterhes szerződések

Adásvétel

Adásvétel alatt azt a kétoldalú szerződést értjük, melynél fogva egyik fél arra kötelezi magát, hogy valamely dolgot pénzért a másik félnek tulajdonul fog átadni. A szóbeli vagy írásbeli szerződés, szóval a megalkuvás által a vevő csupán jogot szerez a dologra, amely csak az átadás által megy át tulajdonába. Hogy pedig az adásvétel által Istennek VII.

parancsát sérelem ne érje, szükséges, hogy az *ár* igazságos legyen és hogy úgy az *eladó*, mint a *vevő teljesítsék kötelességüket*.

Az igazságos ár

Igazságos árnak tekinthető a) amit a törvény megállapít; b) amit a közforgalom feltüntet (rendes piaci ár); c) amiben a felek törvényes és forgalmi ár híján szabadon megállapodnak.

A forgalmi árnak megvannak a maga ingadozásai. Van azonban egy *legmagasabb* foka, melynél többet az eladó nem követelhet s egy *legalacsonyabb*, melynél kevesebbet rendes körülmények között a vevő nem ajánlhat az igazságosság sérelme nélkül.

Az eladó kötelességei

a) Az eladó köteles a tőle megvett dolgot a megállapított helyen s időben átadni. Ha az áru más helyre küldendő, a veszélyt rendesen a vevő viseli, hacsak az eladót vétkes hanyagság a szállításban nem terheli, mert ez esetben kártérítésre köteles.

b) Köteles továbbá a *jogért* s a dolog *hiányaiért* szavatolni. (Garanciát vállalni.)

A *jogért* szavatol az eladó, ha a vevőt biztosítja, hogy az áruhoz másnak joga nincs. (Nem lopott dolog.) A *dolog hiányaiért* szavatol, amennyiben jótáll, hogy az árunak nincs valami rejtett hibája.

Az eladó tehát tartozik feltárni árujának *lényeges* s általában minden olyan hibáját, melyek azt a vevőre hasznavehetetlenné teszik. A *lényegtelen* hibákra ellenben, ha azok szembetűnők, még ha kérdik is, akkor sem köteles reámutatni. (Pl. hogy a ló vak vagy sánta.) A *lényegtelen rejtett hibákat* pedig csakis akkor köteles elárulni, ha eziránt a vevő érdeklődik. De még ez esetben is hallgathat, ha a hibákra való tekintettel máris alacsonyabban szabta meg a vételárt.

A vevő kötelességei

A vevő tartozik az árut megállapított időben s helyen átvenni és a kialakult árat s pedig kamatostul – ha haladék esetén ilyen volt a megegyezés – becsülettel megfizetni. Lehetőleg *mindjárt* fizessünk s ne maradjunk adósai senkinek, de főleg ne a szegény embereknek. Ebben főképp az előkelőknek s gazdagoknak kell jó példával előljárniok; akik pedig gyakran oly lelkiismeretlenek az adósság fizetésében, ami által mások anyagi bukásának lehetnek okozói.

Nushirván perzsa király nemes vadat ejtett el vadászat alkalmával. Mindjárt meg is akarja azzal vendégelni a vadásztársaságot. Sóért küld a szomszédos faluba. „De aztán meg legyen ám fizetve az a só!” – kiált a küldött után. Egyik udvari embere megjegyzi: „No, hiszen nagy dolog is volna, ha egy marék só a király meg nem fizetnie”. „Ez ugyan nem sokat jelentene – válaszol erre a bölcs fejedelem. – Ámde, ha a király ma egyik alattvalója kertjéből egyetlen almát szakít, holnap udvaroncai kivágják már az egész fát.” (Dolz Jugendz.)

Néhány gyakorlati eset

Megsérti az igazságosságot:

a) az eladó, aki *csalással* a vevőt arra bírja, hogy rendes forgalmi árnál többet fizessen;

b) a vevő, aki *csalással* a legalacsonyabb árért jut az áruhoz.

Azonban a feldicsérések vagy leszólások, melyek a kereskedőknél szokásosak, még nem jönnek csalás számba.

Kétség esetén, vajon megfizette-e valaki tartozását vagy megfelelt-e egyáltalán kötelezettségének, amelynek egyébként mindig pontosan meg szokott felelni, nyugodtan bevárhatja, míg esetleg a másik fél (a hitelező, iparos, kereskedő stb.) nem áll elő követelésével s nem igazolja igényeit.

Nem tekinthető igazságtalannak a kereskedőknél, bankoknál bevett eljárás, hogy az egykor *jóhiszeműleg, de tévesen lebonyolított üzletet, fizetést* végérvényesnek tekintik akár a vevő, akár az eladó szenvedje is a kárt miatta.

Árverés

Az árverés alkalmából kötött szerződésnek az a sajátossága, hogy árverésen igazságtalanság nélkül bármely csekély áron megvehető az áru, akár beleegyezik a tulajdonos, akár nem, feltéve, hogy maga a hatóság kényszeríti, hogy holmiját árverésen adja el.

Általánosan bevett szokás folytán nem vét az eladó, ha megbízottai által maga is részt vesz az árverésben s velük az árat a megengedett legmagasabb fokig hajtja fel. De viszont a vevők sem sértik meg az igazságosságot, ha összebeszélve bizonyos meghatározott áron túl nem árvereznek. Csalással azonban nem szabad senkit sem az árveréstől távoltartaniok. Minden esetre a *szeretettel* megsérti az, aki másokat arra visz rá, hogy az árveréstől tartózkodjanak s így a tulajdonost árujának az *igazságos áron aluli eladására* kényszerítsék. Ez az eljárás ugyanis a szükséghelyzetnek rút kiaknázása.

A biztosítás

Vagyonbiztosítás

A biztosítás ugyancsak szerződés, amellyel az egyik fél (a biztosítóintézet) bizonyos díj fejében arra kötelezi magát, hogy a másik félnek esetleges kárát megtéríti. Ez a szerződés igazságos akkor: a) ha a befizetett díj a kárveszéllyel arányos; b) ha a veszély nagysága őszintén volt feltüntetve a szerződés megkötésekor: utána pedig szándékosan nem növelték azt; c) ha viszont a biztosítóintézetnek van elég anyagi ereje az esetleges kár megtérítésére.

Azokért a károkért, melyeket a biztosított vagy a biztosítási kötvényben felsorolt hozzátartozói súlyos bűnnel okoztak, a biztosítóintézet felelni nem tartozik. Az ily károkért kifizetett összeget vissza kell téríteni.

A becslők által megítélt kártérítést a biztosított nyugodtan felveheti, még ha nagyobb is az, mint a szenvedett kár; ő maga azonban többet, mint amekkora az igazi kár, igazságtalanság nélkül nem követelhet.

Életbiztosítás

Érvénytelen s igazságtalan az életbiztosítási szerződés, ha a biztosított nagyobb titkos baját vagy oly körülményeket elhallgatott, amelyek életét valószínűleg lényegesen megrövidítik. Az oly baj azonban, legyen az akármily nagy, melyet sem a biztosított, sem az orvos fel nem ismert, a szerződés érvényét nem érinti.

Érvényes, de kiigazítandó a szerződés, ha a biztosított oly körülményeket hallgatott el, melyek feltárása a biztosítóintézetet magasabb díj követelésére indította volna.

A játék

A játék is, akár tisztán csak a szerencse, akár az ügyesség, akár mindakettő együttesen vigye benne a döntő szerepet, ugyancsak a szerződések közé tartozik, melyekbe Isten VII. parancsának is van beleszólása.

A mérsékelt tisztas játék ugyan nem vétek, sőt amennyiben üdüléssel kapcsolatos, *Isten* dicsőségére is válhatik, de ha szenvedéllyé fajul, rengeteg idő s pénz elpocsékolására vezethet s egyesek és családok romlásának lehet okozója.

Midőn *II. Józsefet* a *versaillesi* udvarban szerencsejátékra szólították fel, így felelt: „Nem szoktam játszani, mert azt tartom, hogy a fejedelem, ha a játékban veszít, mindig alattvalói pénzét veszti el”.

Legtöbb családapa, hitves, gyermek meggondolhatná, hogy a játékkal nem csupán a saját, hanem az egész család szerencsáját, boldogságát teszi kockára.

Az igazságosság megköveteli, hogy a) a játékos csak a *saját* vagyonát tegye ki a veszélynek, b) óvakodjék a csalástól, c) tartsa be a játékszabályokat.

Aki lopott pénzzel játszik s nincs is, amiből ezt megtéríthetné, a nyereséget sem tarthatja meg. Aki lopott pénzt elnyer, a tulajdonosnak kell azt visszatérítenie. Aki pedig csalással nyer, a játszótársát köteles kárpótolni. Aki tilos játékban *bármily* összeget vagy megengedett játékban *túl* nagy összeget veszít, adósságát megfizetni nem tartozik.

A tőzsde (börze)

A tőzsde az az állam által kijelölt hely, ahol bizonyos meghatározott szerződéseket kötnek s lebonyolítanak. Aszerint, amint ezeknek a szerződéseknek tárgya pénz, értékpapírok avagy áruk, a tőzsdét is érték- vagy áru- (gabona-) tőzsdének szokás nevezni.

Ez a magában véve jó s üdvös intézmény, mely a kereskedelmi élet pezsgő frissességét volna hivatva biztosítani, a féktelen spekuláció által a gazdasági élet valóságos rákfenéje lesz.

A spekuláció főleg kétféle módon igyekszik anyagi előnyökhöz, hirtelen nagy nyereségekhez jutni.

Egyik mód az ún. *határidőüzlet*. A felek bizonyos terminust, határnapot tűznek ki, pl. a hó 1-ét vagy 30-át, amelyen az eladott áru (gabona, értékpapír, sőt papírpénz stb.) árát a vevőnek ki kell fizetnie. Nagyon világos, hogy ez az állandóan ingadozó árak folytán az eladóra, illetőleg a vevőre nem csekély nyereséget vagy veszteséget jelenthet. Az eladó tehát a saját érdekében minden eszközzel azon van, hogy az árfolyamot a kijelölt terminusig lehető magasra hajtsa; a vevő viszont, hogy azt lenyomja. Mikor pedig ezt a játékot a Rotschildok s más hatalmas pénzintézetek stb. űzik, nagyon világos, hogy a gazdaközönség s az egész ország erősen megérzi.

A másik módja a tőzsdespekulációnak az ún. *prémium-üzlet*, mely abban áll, hogy a vevő fenntartja magának a jogot, hogy a kitűzött határidő előtt bizonyos jutalom (prémium) lefizetése mellett az áru átvételétől visszalépjen.

Ez a spekuláció, mely valóságos szerencsejáték, magában véve még nem erkölcstelen, főleg ha a játékosok tiltott eszközöket nem használnak s megvan az alapos reményük, hogy a kitűzött időben kötelezettségüknek megfelellhetnek, azt „likvidálhatják”. Azonban az is világos, hogy a tőzsdejátékos az Úr VII. parancsával nagyon könnyen s pedig többféle módon súlyos összeütközésbe jöhet. Bűnös és igazságtalan a spekuláció:

a) ha *hamis* politikai vagy gazdasági hírek terjesztésével igyekezik a folyó árakat felszöktetni vagy leszorítani;

b) ha a játékos oly értékekkel játszik, melyeknek esetleges elvesztése vagyoni bukását, családja romlását s hitelezői károsodását okozhatja;

c) ha bizonyos cikkek tömeges összevásárlása s így árak felhajtása által drágaságot idéz elő s az általános megélhetést nehezíti. Ez pedig, még ha egyébként igazságos eszközökkel történék is, legalább is a felebaráti szeretetnek súlyos sérelmét jelenti.

Tekintve tehát a tőzsde óriási veszélyeit egyesekre, családokra, sőt az egész társadalomra, mindenkit óva intünk, nehogy a könnyű s hirtelen meggazdagodás vágyától csábítva annak berkeibe tévedjen. A tőzsde kapuiból az öngyilkosság kísérteties alakja szokott várakozni a szerencsétlen áldozatokra. Az egyháziakat a 142. kánon minden kereskedéstől s így a börze-játéktól is eltiltja.

*

Isten hetedik és tizedik parancsáról írt könyvecskénket, azt hisszük, nem zárhatjuk le alkalmasabban, mintha a legvégére iktatjuk az isteni Üdvözítőnek intő, buzdító, fenyegető, sziklákat is repesztő fenséges ígét:

Mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének pedig kárát vallja?
(Mt 16,26)

M. I. N. D.